

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Станіслав
СУХАН**

Автор цифрового
підпису Станіслав СУХАН

Дата: 2026.02.02 17:38:53
+02'00'

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СУХАН СТАНІСЛАВ СТАНІСЛАВОВИЧ

УДК 347.77:349.2

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

 Станіслав СУХАН

Науковий керівник: Рошканюк Вадим Михайлович, кандидат юридичних
наук, професор.

Ужгород – 2025

АНОТАЦІЯ

Сухан С. С. Правове регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», МОН України, Ужгород, 2025.

Дисертаційна робота присвячена комплексному теоретико-правовому дослідженню використання об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах України з урахуванням сучасних тенденцій розвитку національного та міжнародного законодавства і відповідно надання пропозицій щодо удосконалення законодавства та покращення якості перебігу цих правовідносин.

У роботі окреслюється історичні та правові умови виникнення права інтелектуальної власності та подальшого їхнього розвитку у рамках трудових правовідносин. З'ясовано, що перші правові визначення поняття права інтелектуальної власності мають свій початок наприкінці XIX століття, що має спільний початок із промисловою революцією, яка відбувалась у розвинутих країнах Європи на той час. Подібний розвиток вимагав запровадження нових норм, що сприяли б реалізації прав як роботодавців, так і творців (авторів) щодо об'єктів, що покращували технічну складову промисловості в практичній мірі або з боку дизайнерських рішень.

Як наслідок, подібний напрям розвитку відносин прав інтелектуальної власності сприяв утворенню нових об'єктів, таких як торговельні знаки, промислові зразки, авторське право, суміжні права, комерційні таємниці та інше. Законодавство України здебільшого прийняло таку саму модель ведення прав інтелектуальної власності, яка наявна у більшості передових країн світу. Однак наразі існує багато недоліків українського законодавства, що заважає повноцінному та безперешкодному використанню об'єктів інтелектуальної

власності працівникам, роботодавцям та третім особам, які можуть бути зацікавлені.

Фундаментальним інструментом у вирішення питань недоліків є порівняльний аналіз українського законодавства із законодавством іноземних держав, де практика застосування об'єктів інтелектуальної власності відрізняється та/або є більш активною чи успішною. Важливо також виокремити та проаналізувати кожен об'єкт інтелектуальної власності, що визначений українським законодавством, для його детального правового аналізу з точки зору практичного застосування та приналежності до інтелектуальної власності у трудових правовідносинах. Попри наявні нормативно-правові акти, більшість з них не врегульовують питання інтелектуальної власності у трудових правовідносинах як на національному рівні, так і на міжнародно-правовому рівні через конвенційні акти.

Було проаналізовані інститути інтелектуальної власності: авторське право; суміжні права; наукове відкриття; права промислової власності (винаходи, корисні моделі та промислові зразки); компонування напівпровідникового виробу; раціоналізаторська пропозиція; сорти рослин та породи тварин; комерційне найменування; торговельна марка; географічне зазначення; комерційна таємниця. Кожен з цих елементів був проаналізований на предмет актуальності та практичності у рамках трудових правовідносин. Як висновок, найбільш доречними у цьому контексті слід вважати об'єкти: авторського права, суміжних прав (за спеціальним законом), винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів та сорти рослин. Решта потребує суттєвого доопрацювання або не є належними у контексті трудових правовідносин.

У процесі здійснення цього дослідження було детально описана проблематика застосування інститутів комерційної таємниці, раціоналізаторської пропозиції, ноу-хау, наукового відкриття та інших видів об'єктів інтелектуальної власності, які потребують додаткового правового

регулювання через відсутність нормативно-правового акту, який повинен у повній мірі регулювати правовідносини, пов'язані з відповідними об'єктами.

Під час порівняльного аналізу національного та іноземних законодавств було застосовано міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності, в тому числі закони Сполучених Штатів, Великобританії, Німеччини, Франції, Іспанії, Норвегії, Чехії, Угорщини, Болгарії, Японії, Південної Кореї та інших країн з передовим досвідом у цій же сфері.

Особливу увагу було приділено аналізу теоретичних підходів щодо застосування пропрієтарної або виключної теорії прав інтелектуальної власності. Цей аспект несе за собою різні підходи до використання об'єктів інтелектуальної власності, який підпадає під правове регулювання. Українське законодавство через теорію виключних прав інтелектуальної власності чітко відокремлює право власності від права інтелектуальної власності, оскільки останнє не може бути речовим, матеріальним. У дослідженні розкривається проблематика використання цього підходу та наводяться аргументи на користь застосування пропрієтарної теорії, що застосовується країнами Заходу.

У дисертаційній роботі також розглядаються особливості використання інформації як особливого об'єкту цивільних правовідносин у рамках інтелектуальної власності, використання об'єктів інтелектуальної власності військовослужбовцями, а також недоліки сучасного законодавства щодо науково-технічної інформації та її співвідношення із кінцевим результатом інтелектуальної діяльності. Ці та інші аспекти тісно пов'язані, в свою чергу, із інститутом трудових правовідносин, оскільки учасниками в них можуть виступати військовослужбовці, що здійснюють службові обов'язки за контрактом, наукові та науково-педагогічні працівники та будь-які інші працівники підприємств, у розпорядженні яких міститься ціннісна інформація, що розпоряджається на робочому місці.

Значний обсяг праці було присвячено дослідженню класифікації об'єктів інтелектуальної власності з урахуванням авторського підходу до

формування оновленого переліку об'єктів інтелектуальної власності. Так, було запропоновано зробити наступний поділ видів об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах: об'єкти авторського права і суміжних прав; об'єкти промислової власності; об'єкти інтелектуальної власності господарської діяльності. Подібний розподіл допомагає виокремити об'єкти інтелектуальної власності, які мають застосування у трудових правовідносинах.

З урахуванням повноцінного аналізу кожного з інститутів інтелектуальної власності в українському законодавстві та норм зарубіжних законодавств, було надано пропозиції щодо розвитку та удосконалення законодавства з інтелектуальної власності у частині комерційної таємниці, інших видів інтелектуальної власності у господарській діяльності, з метою забезпечення дієвого та прозорого механізму використання прав інтелектуальної власності через подібний правовий режим. Також принцип юридичної визначеності необхідний для застосування щодо ноу-хау та раціоналізаторської пропозиції. Також помітною прогалиною у законодавстві залишаються породи тварин як об'єкт інтелектуальної власності, щодо яких відсутнє дієве спеціальне законодавство.

Окрім спеціального законодавства щодо комерційної таємниці, також пропонується створити кодифікований закон щодо службових об'єктів інтелектуальної власності, яке б затвердило чіткі та єдині правила щодо розпорядження різними службовими об'єктами інтелектуальної власності, оскільки наразі кожен із законів містить різні підходи до трактування та використання норм. Активний розвиток та покращення законодавства у сфері інтелектуальної власності сприятиме інноваційній діяльності в Україні, що є необхідним з огляду неминучого періоду перебудови для післявоєнної держави.

Ключові слова: об'єкти інтелектуальної власності, трудове право, трудові правовідносини, майнові права, немайнові права, роботодавець,

працівник, інтелектуальна діяльність, творча діяльність, комерційна таємниця, службовий об'єкт інтелектуальної власності.

SUMMARY

Sukhan S. S. Legal Regulation of Intellectual Property Rights in Labour Relations in Ukraine. – Qualifying research paper published as a manuscript.

Thesis for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 «Law» (08 – Law). – State University «Uzhhorod National University», Ministry of Education and Science of Ukraine, Uzhhorod, 2025.

The dissertation is devoted to a comprehensive theoretical and legal study of the use of intellectual property objects in labour relations in Ukraine, taking into account current trends in the development of national and international legislation and, accordingly, providing proposals for improving legislation and the quality of these legal relations.

The work outlines the historical and legal conditions for the emergence of intellectual property rights and their further development within the framework of labour relations. It has been established that the first legal definitions of the concept of intellectual property rights originated at the end of the 19th century, which coincided with the industrial revolution that was taking place in developed European countries at that time. Such development required the introduction of new rules that would facilitate the realisation of the rights of both employers and creators (authors) with regard to objects that improved the technical component of industry in practical terms or in terms of design solutions.

As a result, this direction in the development of intellectual property rights contributed to the creation of new objects, such as trademarks, industrial designs, copyright, related rights, trade secrets, and others. Ukrainian legislation has largely adopted the same model of intellectual property rights management that exists in most advanced countries of the world. However, there are currently many shortcomings in Ukrainian legislation that prevent the full and unhindered use of intellectual property by employees, employers and third parties who may be interested.

A fundamental tool for addressing these shortcomings is a comparative analysis of Ukrainian legislation with the legislation of foreign countries where the

practice of applying intellectual property objects differs and/or is more active or successful. It is also important to identify and analyse each intellectual property object defined by Ukrainian legislation for a detailed legal analysis in terms of practical application and ownership of intellectual property in labour relations. Despite the existing regulatory and legal acts, most of them do not regulate intellectual property issues in labour relations either at the national level or at the international legal level through conventional acts.

The following intellectual property institutions were analysed: copyright; related rights; scientific discoveries; industrial property rights (inventions, utility models and industrial designs); semiconductor product layouts; rationalisation proposals; plant varieties and animal breeds; commercial names; trademarks; geographical indications; trade secrets. Each of these elements was analysed for relevance and practicality in the context of labour relations. In conclusion, the most relevant objects in this context are: copyright, related rights (under special law), inventions, utility models, industrial designs, semiconductor product layouts and plant varieties. The rest require significant refinement or are not relevant in the context of labour relations.

In the course of this study, the issues of applying the institutions of trade secrets, rationalisation proposals, know-how, scientific discoveries and other types of intellectual property that require additional legal regulation due to the absence of a regulatory act that would fully regulate legal relations related to the relevant objects.

During the comparative analysis of national and foreign legislation, international treaties in the field of intellectual property were applied, including the laws of the United States, Great Britain, Germany, France, Spain, Norway, Czechia, Hungary, Bulgaria, Japan, South Korea and other countries with advanced experience in this field.

Particular attention was paid to the analysis of theoretical approaches to the application of proprietary or exclusive intellectual property rights theory. This aspect entails different approaches to the use of intellectual property objects, which are

subject to legal regulation. Ukrainian legislation, through the theory of exclusive intellectual property rights, clearly separates property rights from intellectual property rights, since the latter cannot be tangible or material. The study reveals the problems of using this approach and provides arguments in favour of applying the proprietary theory used by Western countries.

The dissertation also examines the peculiarities of using information as a special object of civil legal relations within the framework of intellectual property, the use of intellectual property objects by military personnel, as well as the shortcomings of current legislation on scientific and technical information and its correlation with the final result of intellectual activity. These and other aspects are closely related, in turn, to the institution of labour relations, since the participants in them may be military personnel performing their duties under contract, scientific and scientific-pedagogical workers, and any other employees of enterprises that have valuable information at their disposal in the workplace.

A significant amount of work has been devoted to researching the classification of intellectual property objects, taking into account the author's approach to forming an updated list of intellectual property objects. Thus, it was proposed to make the following division of types of intellectual property objects in labour relations: objects of copyright and related rights; objects of industrial property; objects of intellectual property of economic activity. This classification helps to identify intellectual property objects that are applicable in labour relations.

Taking into account a comprehensive analysis of each of the intellectual property institutions in Ukrainian legislation and the norms of foreign legislation, proposals were made to develop and improve intellectual property legislation in terms of trade secrets and other types of intellectual property in economic activity, in order to ensure an effective and transparent mechanism for the use of intellectual property rights through a similar legal regime. The principle of legal certainty is also necessary for the application of know-how and rationalisation proposals. Another notable gap in the legislation remains animal breeds as objects of intellectual property, for which there is no effective special legislation.

In addition to special legislation on trade secrets, it is also proposed to create a codified law on service intellectual property objects, which would establish clear and uniform rules for the disposal of various service intellectual property objects, since currently each of the laws contains different approaches to the interpretation and application of the rules. Active development and improvement of intellectual property legislation will promote innovation in Ukraine, which is necessary in view of the inevitable period of restructuring for the post-war state.

Keywords: intellectual property, labour law, labour relations, property rights, moral rights, employer, employee, intellectual activity, creative activity, trade secret, service intellectual property.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сухан С. С. Особливості науково-технічної інформації як предмету цивільних правовідносин в законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 448-451. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/96>
2. Сухан С. С. Класифікація об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах. *Право і суспільство*. 2025. № 4. Ч. 2. С. 317-323. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.44>
3. Сухан С. С. Об'єкти інтелектуальної власності військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2025. № 91. Ч. 5. С. 339-345. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.49>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Сухан С. С. Проблематика правового застосування деяких об'єктів інтелектуальної власності України. *Актуальні проблеми інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Будапешт, 04 - 05 жовтня 2025 року*. С. 78-82.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	14
ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ	23
1.1. Поняття та сутність інтелектуальної власності в правовій доктрині	23
1.2. Місце та значення об'єктів інтелектуальної власності у трудовому праві	40
1.3. Стан міжнародного та національного правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності у трудових відносинах	62
Висновки до розділу 1	83
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБІГУ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	85
2.1. Класифікація об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах	85
2.2. Об'єкти інтелектуальної власності, створені у процесі виконання трудових обов'язків за завданням роботодавця.....	96
2.3. Правовий режим використання об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах	115
Висновки до розділу 2	132
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ....	134
3.1. Проблеми та прогалини правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності в трудовому праві України.....	134
3.2. Міжнародний досвід правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності у трудових відносинах та можливість його використання в Україні	141
3.3. Напрями реформування законодавства України щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності.....	156
Висновки до розділу 3	163

ВИСНОВКИ.....	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	171
ДОДАТКИ.....	189

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

TRIPS – Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності

ВОІВ – Всесвітня організація інтелектуальної власності

ЄС – Європейський Союз

КЗпПУ – Кодекс законів про працю України

НДДКР – Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи

НОІВ – Національний орган інтелектуальної власності

НТІ – Науково-технічна інформація

РНТД – Результати наукової і науково-технічної діяльності

СОТ – Світова організація торгівлі

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

США – Сполучені Штати Америки

ЦКУ – Цивільний Кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність удосконалення прав інтелектуальної власності в трудових правовідносинах зумовлена глобалізацією економіки та зростанням ролі знань і нематеріальних активів у створенні доданої вартості. У сучасних умовах працівники дедалі частіше створюють об'єкти інтелектуальної власності в межах трудових функцій, що потребує чіткого визначення правового режиму таких результатів праці. На міжнародному рівні спостерігається тенденція до гармонізації правового регулювання з метою забезпечення балансу між інтересами роботодавців і працівників. Відсутність прозорих і уніфікованих правил призводить до правової невизначеності, зростання трудових спорів та зниження інноваційної активності. Удосконалення відповідного законодавства сприяє підвищенню конкурентоспроможності держав на світовому ринку та захисту прав учасників трудових відносин.

Проблематика правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах є особливо актуальною у період інноваційних технологій та застосування креативних рішень до сучасних викликів. На сьогодні існує суттєва прогалина у цій сфері правового регулювання через ускладнені процедури застосування певних категорій інтелектуальної власності у трудовій або господарській діяльності, що зокрема викликано недосконалим законодавством.

Хоча цивільне законодавство України закріплює перелік основних об'єктів інтелектуальної власності, воно не містить необхідний правовий виклад, щоб бути сприятливим для роботодавців, працівників та третім особам. Через неналежний правовий механізм реалізації та використання прав на об'єкти інтелектуальної власності учасники цих правовідносин намагаються уникати державних інституцій з метою спрощення управління певним об'єктом інтелектуальної власності. Автори, винахідники та інші творці намагаються уникнути зайвої уваги з різною метою — це може бути уникнення сплати щорічних внесків чи засекречення власних винаходів чи

корисних моделей. Разом це свідчить про ненадійний захист прав на об'єкти інтелектуальної власності, що зумовлений недоліками вітчизняного законодавства у цій сфері.

Насамперед, в реформі законодавства повинна бути зацікавлена держава як гарант дотримання законності та забезпечення верховенства права у всіх сферах діяльності суспільства. У рамках удосконалення відносин з інтелектуальної власності, держава в особі відповідних органів, повинна сформуванати належний простір для зацікавлених осіб з метою залучення додаткових інвестицій та стимулювання інноваційної діяльності, забезпечивши передбачуваність і стабільність правового регулювання. Чіткі та зрозумілі правила охорони об'єктів інтелектуальної власності, у тому числі комерційної таємниці, підвищують рівень довіри з боку інвесторів, зменшують правові ризики та сприяють комерціалізації результатів науково-технічної діяльності. Зокрема, економічний потенціал цієї категорії правовідносин на сьогодні є важливим для держави у якості держателя патентів та потенційних об'єктів інтелектуальної власності, що можуть бути використані у сфері оборонно-промислового комплексу як для використання у військовий час, так і для задоволення фінансових цілей у частині отримання прибутків з об'єктів інтелектуальної власності.

Зважаючи на згадані чинники, відповідний рівень регулювання інтелектуальної власності, який є на сьогодні, є незадовільним та потребує удосконалення. Для досягнення цієї мети необхідно виконати системний аналіз існуючих правових моделей у цій галузі права та оцінити, що потрібно додати або виключити задля удосконалення використання об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження склали праці вчених Сова В. В. та Кодинець А. О.. Дослідження службових об'єктів інтелектуальної власності загалом здійснювались такими вченими як Бажанов В. О., Булат Є. А., Бутнік-Сіверський С. О., Орлюк О. П., Дідук А. Г., Дмитришин В. С., Капіца Ю. М., Кульбашна О. А. та інші. У рамках загального

цивільного права дослідженням щодо інтелектуальної власності займалися Харитонова О. І., Кохановська О. В., Цибульов П. М., Підпригора О. А.

Чимало проблем залишилися на сьогодні невирішеними. В тому числі це стосується питань належного правового регулювання прав інтелектуальної власності в трудових правовідносинах, що обумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обрана тема дисертаційного дослідження відповідає Національній стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності на період 2020-2025 роки, Національній стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України до 2030 року, а також науковій темі кафедри господарського права ДВНЗ «УжНУ» «Господарсько-правові основи забезпечення досягнення Цілей сталого розвитку в умовах війни та повоєнної відбудови» (номер державної реєстрації НДР: 0124U003025).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає в тому, щоб дослідити та сформулювати концепцію правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах та на цій основі виробити пропозиції щодо удосконалення правового регулювання норм законодавства та статусу учасників цих правовідносин.

Для досягнення вказаної мети в дисертації поставлено такі *завдання*:

- дослідити історико-правові засади створення та розвитку прав інтелектуальної власності;
- з'ясувати правову природу об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах;
- створити власну класифікацію об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах;
- виконати порівняльний аналіз зарубіжного законодавства з українським на предмет запозичення норм, що сприятимуть удосконалення законодавства;

– обґрунтувати необхідність створення спеціальних нормативно-правових актів у сфері інтелектуальної власності;

– виявити недоліки у сучасному законодавстві України та запропонувати усунення прогалин та удосконалення наявних процесів.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, пов'язані із правовим регулюванням прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, національні та іноземні нормативно-правові акти сфери прав інтелектуальної власності та трудового права, розвиток та захист прав інтелектуальної власності учасників трудових правовідносин.

Предметом дисертаційного дослідження є теоретична і практична проблематика правового регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять діалектичний, формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, структурно-функціональний методи.

Їх використання спрямоване на комплексне осмислення проблематики з урахуванням її соціального та правового вимірів. Застосування *діалектичного методу* дало змогу проаналізувати специфіку правового регулювання прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах, а також виявити взаємозв'язок між його окремими елементами. За допомогою *формально-юридичного методу* було розглянуто та вивчено законодавство України та іноземних держав (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3, 3.2). *Історико-правовий метод* сприяв аналізу розвитку та становленню прав інтелектуальної власності у минулих століттях (підрозділ 1.1). *Порівняльно-правовий метод* був використаний для аналізу зарубіжного законодавства та можливість його застосування у вітчизняному правовому полі (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3, 3.2). *Структурно-функціональний метод* сприяв визначенню місця і значення окремих структурних елементів об'єктів інтелектуальної власності (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3).

Нормативну та емпіричну основу цього дослідження становлять:

1. Наукові праці з цивільного права, права інтелектуальної власності;
2. Нормативно-правові акти України;
3. Нормативно-правові акти іноземних держав;
4. Міжнародно-правові акти та документи;
5. Практика судових органів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням визначення належності та доцільності наявних норм щодо прав інтелектуальної власності у законодавстві України з точки зору їхньої ефективності у використанні у трудових правовідносинах. У процесі дослідження сформульовано ряд висновків, пропозицій і рекомендацій, які були виведені та запропоновані здобувачем самостійно. Зокрема,

уперше:

– запропоновано класифікацію об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах з точки зору їхньої ефективності та застосування, зокрема запропоновано наступну класифікацію, яка виокремлює саме ті об'єкти, які мають власні особливості та застосування у трудових правовідносинах: 1) об'єкти авторського права та суміжних прав: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, бази даних (як результат інтелектуальної діяльності), інші твори; виконання, фонограма, відеограма, програма організації мовлення; 2) об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, сорти рослин; 3) засоби індивідуалізації суб'єктів та об'єктів господарювання: комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення; 4) об'єкти господарської інтелектуальної власності: раціоналізаторські пропозиції, комерційні таємниці, ноу-хау; 5) неефективні об'єкти інтелектуальної власності: наукові відкриття, породи тварин;

– наведено напрямки вдосконалення правового регулювання прав інтелектуальної власності через прийняття спеціального законодавства щодо службових об'єктів інтелектуальної власності та інших особливих об'єктів

інтелектуальної власності, а також перегляд певних об'єктів інтелектуальної власності на предмет доцільності їх категоризації як інтелектуальної власності. Подібне реформування сприятиме: 1) усуненню законодавчих прогалин щодо комерційної таємниці, ноу-хау та раціоналізаторської пропозиції як об'єктів інтелектуальної власності; 2) уніфікації норм, що стосуються створення службових об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах; 3) зміні правових якостей категорій прав на об'єкти інтелектуальної власності, які не мають практичного застосування у відносинах цієї галузі права (наукове відкриття, породи тварин);

– встановлено порядок управління об'єктами інтелектуальної власності, які були створені під час проходження військової служби військовослужбовцем, з метою подальшого використання у військовій сфері або з метою комерціалізації, заради сприяння залучення держави як учасника цивільних правовідносин щодо прав інтелектуальної власності.

удосконалено:

– засади вироблення міжнародних стандартів з правового регулювання прав на об'єкти інтелектуальної власності у трудових правовідносинах. Встановлено необхідність прийняття рішень, які б створили платформу для експертної дискусії між експертами галузей права інтелектуальної власності та трудового права, спрямовану на створення міжнародних або регіональних стандартів чи правил використання прав на об'єкти інтелектуальної власності у трудових правовідносинах;

– характеристику використання науково-технічної інформації як особливого об'єкту інтелектуальної власності під час здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, зокрема у рамках трудових правовідносин між науковцями, науково-педагогічними працівниками та закладом вищої освіти, науковими установами;

– підходи щодо використання державою в особі центральних органів виконавчої влади об'єктів інтелектуальної власності, які були створені державними службовцями під час реалізації ними своїх службових обов'язків.

У рамках цього питання було детально вивчено досвід зарубіжних країн, зокрема практику Сполучених Штатів та Сполученого Королівства, які вказують на категоричну діяльність відповідних державних органів щодо одноосібного та виключного отримання прав на користування об'єктами інтелектуальної власності, що обмежує права та законні інтереси державних службовців-авторів (творців). Актуальність такої практики є виправданою, якщо існує загроза національним інтересам та безпеці населенню держави, особливо у період надзвичайного стану.

набули подальшого розвитку:

– положення щодо розвитку застосування положень пропрієтарної теорії інтелектуальної власності з метою активного залучення продуктів інтелектуальної та творчої діяльності на противагу теорії виключних прав, оскільки останнє створює правові обтяження, що заважає активному залученню об'єктів інтелектуальної власності у економічному розвитку;

– вчення щодо визначення інформації як об'єкту цивільного права в рамках правовідносин з інтелектуальної власності з метою усунення прогалин щодо співвідношення цього поняття у рамках галузі інформаційного права, зокрема була розвинута проблематика щодо нематеріальної природи інформації і питання її правового регулювання;

– ініціатива щодо перегляду таких інститутів інтелектуальної власності, як наукове відкриття та породи тварин, з точки зору їхньої економіко-правової ефективності як об'єктів інтелектуальної власності, зокрема здатності до комерціалізації, впливу на інноваційний розвиток.

Практичне значення отриманих результатів у ході проведення цього наукового дослідження може бути корисним:

– *у науково-дослідній діяльності* — можуть слугувати підґрунтям для подальшого дослідження загальних і спеціальних правових аспектів реалізації та захисту прав інтелектуальної власності у трудових правовідносинах;

– *у нормотворчій діяльності* — можуть бути використані для вдосконалення правового регулювання створення та використання прав на

об'єкти інтелектуальної власності у трудових правовідносинах щодо захисту прав та інтересів працівника і роботодавця;

– у *правозастосовній діяльності* — можуть бути використані для підвищення ефективності застосування норм законодавства щодо прав інтелектуальної власності на результати інтелектуальної чи творчої діяльності, створеними у процесі виконання трудового договору;

– у *навчальному процесі* — можуть використовуватись у вищих навчальних закладах юридичного спрямування, а саме під час вивчення таких дисциплін як «Цивільне право», «Право інтелектуальної власності», «Трудове право», «ІТ-право», «Патентне право», а також при розробці підручників та навчальних матеріалів.

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно з використанням наукових праць і нормативно-правових актів. Всі сформульовані положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. У дисертації ідеї та розробки належать автору. Усі наукові публікації є одноосібними. У разі використання наукових праць, які належать іншим авторам, зроблено необхідні посилання на такі праці у тексті дисертації.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені й обговорені в ході наукових дискусій із фахівцями цієї галузі під час засідань кафедри господарського права ДВНЗ «Ужгородський національний університет», а також на ІХ Міжнародній науково-практичній конференції, м. Будапешт, 05 жовтня 2025 року.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, що становлять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 189 сторінок, з них основного тексту — 156 сторінок. Список використаних джерел складається із 154 найменувань і займає 18 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ

1.1. Поняття та сутність інтелектуальної власності в правовій доктрині

У ХХ столітті В. Вернадський ввів новий термін у трактуванні середовища, в якому відбувається активна діяльність людини — ноосфера. Зміст цього поняття полягає у тісній взаємодії людських розумів, що породжують нові процеси, які мають вплив як на життя людей, так і на навколишнє середовище. Ноосфера — це нова, вища стадія еволюція біосфери, становлення якої пов'язано з розвитком суспільства, цивілізації, яке здійснює вплив на природу, природні ресурси, заради удосконалення якості життя людей та збереження наявного середовища в екологічно сприятливому стані.

Саме нові ідеї, творча та інтелектуальна діяльність людини сприяють розвитку та утворенню об'єктів, які суспільство використовує у повсякденному житті — твори літератури, побутові прилади, винаходи, хімічні формули, напівпровідникові вироби, одяг, будівництво. Всі ці речі тісно пов'язані з інститутом інтелектуальної власності, який продукує створення та використання об'єктів інтелектуальної власності та прав на них.

Окрім благочинного, альтруїстичного зачатку реалізації ідей задля блага суспільства, за авторами та винахідниками завжди у формі звичаїв або законів гарантувалися права та врегульовувалися питання, пов'язані із оплатою праці творців об'єктів інтелектуальної власності та їх використанням [130, с. 68]. Тому поступовий історичний розвиток суспільних відносин обов'язково сприяв створенню нових правил, прав та принципів у регулюванні відносин, що стосуються інтелектуальної власності, з метою забезпечення справедливого ставлення до творців об'єктів інтелектуальної власності у вигляді правомірного використання їх об'єктів та отримання грошової

компенсації або винагороди творцям за використання об'єктів інтелектуальної власності.

Попри велику кількість наукових праць, присвячених формуванню основ інтелектуальної власності, наразі не існує єдиного підходу до її визначення та класифікації об'єктів інтелектуальної власності. Науковий термін «інтелектуальна власність» використовується як в економічному, так і в юридичному аспектах, що зумовлює необхідність подальшого детального аналізу та дослідження цієї категорії в економіко-правовому спектрі.

Дискусії щодо природи права інтелектуальної власності та його складових розпочалися ще у XVIII столітті й тривають досі. Науковці продовжують висувати різні концепції щодо правової сутності інтелектуальної власності, її меж та способів захисту, що обумовлено постійним розвитком технологій, економіки та суспільних відносин [127, с. 126].

Багато науковців трактують поняття «інтелектуальна власність» як результат матеріалізації ідей, творчих задумів, винаходів і технологій, що набувають правового захисту та знаходять своє застосування в комерційній діяльності. Вони наголошують на тому, що інтелектуальна власність поєднує як нематеріальний аспект творчого процесу, так і його економічну цінність у сучасному ринковому середовищі [83, с. 280].

Термін «інтелектуальна власність» вперше був використаний у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі — *ВОІВ*), ухваленій у Стокгольмі 14 липня 1967 року [74]. Це мало значний вплив на правову доктрину, оскільки попередньо, у Бернській конвенції від 9 вересня 1886 року [49], використовувалося поняття «результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах», що мало формальний та чітко визначений перелік сфер, у якій могли існувати об'єкти інтелектуальної власності. У пункті восьмому статті 2 Конвенції про заснування ВОІВ вказується, що «інтелектуальна власність» включає права, що стосуються: літературних, художніх та наукових

творів; виконавчої діяльності артистів звукозапису, радіо- та телевізійних передач; винаходів у всіх галузях людської діяльності; наукових відкриттів; промислових зразків; товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань та комерційних позначень; захисту проти недобросовісної конкуренції, а також всі інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній галузях [74].

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (*далі — TRIPS*) від 15 квітня 1994 року [140], яка базується на концепції охорони інтелектуальної власності, і яка в преамбулі підкреслює пріоритет приватних інтересів над суспільними. Відповідно, угода закріплює широке коло прав у сфері інтелектуальної власності. Термін «інтелектуальна власність» у цьому документі охоплює як об'єкти авторського права і суміжних прав, так і торгові знаки, географічні зазначення, промислові зразки, патенти, топології інтегральних мікросхем та захист нерозкритої інформації (комерційна таємниця).

В Україні поняття «право інтелектуальної власності» закріплюється в частині першій статті 418 Цивільного кодексу України [145] (*далі — ЦКУ*), де вказується, що це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Зазначене положення виконує фундаментальну функцію у формуванні правової конструкції інтелектуальної власності в Україні. Воно не лише закріплює загальне визначення права інтелектуальної власності, але й підкреслює, що це право виникає у зв'язку з результатом інтелектуальної чи творчої діяльності, тобто має нематеріальну природу. Водночас формулювання «або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом» вказує на відкритість системи правової охорони, що дозволяє включати нові об'єкти у відповідь на технічний прогрес і потреби правозастосування. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним тенденціям у сфері інтелектуальної власності та забезпечує гнучкість національного законодавства.

Зокрема, стаття 41 Конституції України [75] проголошує право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Ця норма закріплює гарантію для кожної особи на вільне володіння, користування та розпорядження нематеріальними активами, що є продуктом інтелектуальної праці, та підкреслює рівність прав на матеріальні та нематеріальні блага, що важливо в умовах сучасної економіки знань.

Українські вчені-юристи не мають спільної точки зору щодо визначення поняття «інтелектуальна власність», втім, існують бачення щодо того, на що повинен бути спрямований розвиток сфери інтелектуальної власності. Так, Н. Кузнецова та О. Кохановська вважають, що від того, наскільки значним є інтелектуальний потенціал суспільства і рівень його культурного розвитку, залежить успіх вирішення багатьох важливих політичних, економічних і соціальних проблем [81, с. 21] — в тому числі щодо впровадження інновацій та технологічного розвитку.

О. Орлюк підкреслює, що інтелектуальна власність є одним із найбільших людських капіталів [90, с. 4], оскільки в силу пристосування людини до нових умов та реалій завжди будуть створюватися нові рішення, ідеї та інновації, які будуть мати визначальну роль у становленні майбутнього. До того ж, інтелектуальна діяльність, здебільшого визначає стратегію і тактику соціально-економічного розвитку країни [103, с. 11]. Високий технічний рівень виробництва в сучасних умовах можливий за умови інтеграції наукової, технологічної та промислової політики країни. При цьому ланки розвитку техніки і виробництва мають здійснюватися за єдиною технологічною системою — від зародження ідеї до її втілення у продукцію і реалізації на ринку.

Дроб'язко В. та Дроб'язко Р. також виділяють суб'єктивне право інтелектуальної власності — це право суб'єкта на володіння, користування та розпорядження належним йому відповідно до закону результатом інтелектуальної, творчої діяльності [63, с. 12].

В. Дюндін вважає, що інтелектуальна власність — це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому останні, будучи благом нематеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними [64, с. 30].

Важливо зауважити, що суспільні відносини, які регулюються правом інтелектуальної власності, не є за своєю сутністю виключно приватними та не обмежуються методами, які притаманні приватноправовим відносинам, наприклад, ліцензійна угода чи інший вид договору. Натомість невід'ємною частиною функціонування галузі інтелектуальної власності є публічні правові механізми, які сприяють належному регулюванню цих відносин, таких як: державна реєстрація; отримання офіційних документів, посвідчень; спеціальні правові режими тощо. Тобто попри приватний характер інституту інтелектуальної власності, реалізація виключних прав творця або автора є малоефективною за відсутності вертикальних відносин підпорядкування, які б надавали належне забезпечення прав охоронними документами та судовим захистом у разі порушення прав інтелектуальної власності на будь-який об'єкт інтелектуальної власності.

З урахуванням практики відносин, пов'язаними з інтелектуальною власністю, на міжнародному рівні та в законодавствах різних держав прийнято поділяти інтелектуальну власність на дві підсистеми: авторське право і право промислової власності.

Авторське право — це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури, мистецтва, а також суб'єктивні права авторів щодо розпорядження майновими та немайновими правами на об'єкти авторського права. Авторське право надає авторам художніх, наукових та програмних творів права, згідно з якими вони мають можливість дозволяти або забороняти

протягом обмеженого періоду часу (в Україні — 70 років) ті або інші види використання їх творів. Окрім охорони власне авторського права, воно також включає в себе охорону суміжних з авторським прав, а саме: права виконавців на їх виконання; права виробників фонограм на їх фонограми і права організацій ефірного мовлення на їх радіо- і телевізійні програми.

Право промислової власності — це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі створенням та використанням об'єктів науково-технічної діяльності та дизайну — винаходів, корисних моделей, промислових зразків тощо, а також суб'єктивні права винахідників та авторів щодо розпорядження майновими та немайновими правами на об'єкти промислової власності. Промислова власність охоплює охорону винаходів та корисних моделей в усіх галузях людської діяльності за допомогою патентів; захист комерційних інтересів за допомогою законодавства про комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, а також законодавство про охорону промислових зразків; селекційні досягнення — сорти рослин, породи тварин; компонування напівпровідникових виробів (інтегральних мікросхем). Складовою частиною охорони промислової власності є захист від недобросовісної конкуренції [51, с. 9], а також щодо регулювання та захисту комерційної таємниці, інших секретів виробництва (ноу-хау).

Однією із багатьох ознак, що відрізняє ці дві категорії прав інтелектуальної власності, є наявність державної реєстрації того чи іншого права. Авторське право не є обов'язковим для реєстрації, на відміну від права промислової власності, яке не буде мати ніяких юридичних наслідків для осіб, які будь-яким чином заволоділи інформацією щодо об'єкту промислової власності з метою подальшого відтворення, передачі або використання такого об'єкту. Тобто якщо авторство над твором суб'єкт може довести самостійно, без додаткових процедур та з моменту створення такого об'єкту — у випадку з винаходом або корисною моделлю для належного захисту прав та інтересів є необхідним обов'язкова державна реєстрація.

Важливим компонентом інтелектуальної власності як юридично-економічного явища є його нематеріальність, через що виникають дискусії у питаннях бухгалтерського обліку та права власності. Щодо останнього проблема полягає в тому, що право власності, як правило, може існувати виключно над матеріальним об'єктом — так визначено в багатьох законодавствах, в тому числі у частині першій статті 317 ЦКУ. Оскільки особисті немайнові права фізичної особи (в тому числі автора, творця, винахідника) не мають економічного змісту (частина друга стаття 269 ЦКУ), до них не може застосовуватись інститут права власності [145]. Однак внаслідок того, що після утворення об'єкту інтелектуальної власності виникають майнові права на нього, а також комерціалізація такого об'єкту — законодавство та більшість експертів уникають ототожнення майнових прав інтелектуальної власності з правом власності. В якості виключення в частині другій статті 190 ЦКУ вказується, що майнові права визнаються речовим правом [145]. Саме формулювання «визнаються» вказує на непостійний та ситуативний характер такої норми, адже законодавець хотів уникнути прямої прив'язки майнових прав до інституту права власності. Втім, існує реальна можливість виключення цієї норми у майбутніх змінах до законодавства України [121].

У національній доктрині закріплюється думка, що до продуктів інтелектуальної творчості повинен застосовуватися режим виключних прав, зміст якого полягає у тому, що тільки творці цих продуктів мають право користуватися та розпоряджатися ними, за винятком випадків прямо передбачених законодавством.

Інша думка полягає у тому, що можна застосовувати право володіння, користування та розпорядження до об'єктів виключних прав інтелектуальної власності. Так, володіння означає перебування матеріалів у володінні суб'єкта інтелектуальної власності (не тільки творця); користування — це експлуатація матеріальних носіїв творчості відповідно до їх призначення; розпорядження — це надання власнику можливості визначити юридичну

долю об'єкта правовідносин інтелектуальної власності. Втім, така точка зору не відповідає сучасній правозастосовній практиці та існує виключно в доктринальній площині, оскільки чинне вітчизняне законодавство не передбачає відповідних нормативних положень.

У статті 419 ЦКУ закріплюються три основні правила щодо співвідношення, що становлять відповідні частини статті: 1) право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного; 2) перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ; 3) перехід права власності на річ не означає переходу права на об'єкт права інтелектуальної власності [145]. Ці положення чітко розмежовують правові режими матеріального носія та нематеріального об'єкта, що з ним пов'язаний. Такий підхід забезпечує правову визначеність у випадках, коли один суб'єкт володіє фізичним об'єктом (наприклад, картиною, книгою або носієм програмного забезпечення), а інший — майновими правами на об'єкт інтелектуальної власності, втілений у цій речі. Це особливо важливо в контексті договірних відносин, авторських прав, а також у випадках комерційного використання (ліцензування) об'єктів інтелектуальної власності, де чітке розмежування прав дозволяє уникати конфліктів між авторами, творцями та похідними користувачами прав інтелектуальної власності.

Як вже згадувалось, міжнародними договорами та національними нормативно-правовими документами окреслено перелік об'єктів, які належать до права інтелектуальної власності. В Україні для класифікації застосовується положення статті 420 ЦКУ, яке надає наступний невиключний перелік об'єктів права інтелектуальної власності: 1) літературні та художні твори; 2) комп'ютерні програми; 3) компіляції даних (бази даних); 4) виконання; 5) фонограми, відеограми, програми організацій мовлення; 6) наукові відкриття; 7) винаходи, корисні моделі, промислові зразки; 8) компоновання напівпровідникових виробів; 9) раціоналізаторські пропозиції; 10) сорти рослин, породи тварин; 11) комерційні (фірмові) найменування, торговельні

марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; 12) комерційні таємниці [145].

Доцільність формулювання відкритого, невиключного переліку об'єктів права інтелектуальної власності обумовлена динамічним розвитком науки і техніки як у світі, так і в Україні. Такий підхід дозволяє враховувати появу нових об'єктів, які ще не закріплені в чинному законодавстві, але потребують правового захисту. Наявність невичерпного переліку забезпечує гнучкість правового регулювання та унеможливорює залишення новітніх результатів інтелектуальної діяльності поза межами правової охорони з боку держави.

З-поміж цього переліку не виникає питань до вже відомих об'єктів авторського права та права промислової власності, однак серед згаданих об'єктів слід звернути увагу на три пункти: наукові відкриття, раціоналізаторські пропозиції та комерційні таємниці.

Наукове відкриття хоч і має певне обґрунтування для існування в юридичній площині у разі виникнення такого у громадянина України, однак практичної сутності, зокрема належності до інституту інтелектуальної власності — воно за собою не несе. Справа полягає в тому, що наукові відкриття не можуть використовуватись у промисловості чи комерції в класичному розумінні. Відповідно до статті 457 ЦКУ, науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання [145]. Особливе формулювання визначення наукового відкриття, зазначеного в цій статті, надає підстави вважати, що подібна закономірність є суспільним надбанням апріорі, оскільки воно об'єктивно існувало в матеріальному світі, однак не було встановлено людиною, через що на нього не можуть застосовуватись комплекс прав, притаманному винаходу чи корисній моделі. Єдине право, що надається особі, яка є автором наукового відкриття — це немайнове право надання назви або імені явищу, яке було досліджено. О. Пічкур вважає, що «відкриття нової властивості, явища чи закономірності матеріального світу, яке може бути наслідком виконання

фундаментальних (теоретичних) наукових досліджень, не є результатом творчості відповідного науковця. Це є творінням природи, а тому автору не можуть належати явище матеріального світу» [97, с. 24]. Не беручи до уваги неактуальність та малоймовірність виникнення наукового відкриття у майбутньому, цей інститут викликає критику через відсутність подібного положення в чинних міжнародних договорах та документах, а також через адаптацію радянських нормативно-правових документів, в цьому випадку це Постанова Ради Міністрів СРСР від 21 серпня 1973 року № 584 «Про затвердження Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції» [102]. Женевський договір про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів [15] хоч і був розроблений, однак він не набрав чинності через відсутність достатньої кількості ратифікацій державами-членами ВОІВ.

Раціоналізаторська пропозиція є незвичайним інститутом для інтелектуальної власності, який має ознаки як цивільних, так і трудових правовідносин. Відповідно до статті 481 ЦКУ, раціоналізаторською пропозицією є визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності [145]. Предметом раціоналізаторської пропозиції може бути матеріальний об'єкт або процес. Необхідно зазначити, що законодавче регулювання раціоналізаторської пропозиції майже не здійснюється і існує в регламентованій формі тільки в статтях 481-484 ЦКУ. Решта нормативно-правових документів — підзаконні або втратили чинність, наприклад Указ Президента України «Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні» [120], що утворює прогалину в правовому регулюванні цього питання. Подібні помилки на законодавчому рівні відбуваються через інтеграцію України до Європи в рамках Угоди між Україною та Європейським Союзом [138], у частині наближення вітчизняного законодавства з європейським, водночас з дотриманням положень Паризької конвенції про промислову власність [94], в якій раціоналізаторська пропозиція як поняття та об'єкт інтелектуальної

власності — відсутній. Попри радянське походження цього інституту та часткову архаїчність, його застосовували у Сполучених Штатах Америки та Японії, однак не в рамках сфери інтелектуальної власності, а як інструмент заохочення для працівників на підприємстві, тобто поєднання господарських та трудових правовідносин.

Продовжуючи думку попереднього абзацу, схожа концепція регулювання прослідковується у питаннях комерційної таємниці — попри активне використання в зарубіжній практиці, українському законодавству бракує повноцінного впровадження цього інституту. Стаття 39 TRIPS вказує, що фізичні та юридичні особи повинні мати можливість захисту інформації, яка законно знаходиться під їх контролем, від розкриття, придбання або використання іншими без їхньої згоди у такий спосіб, який суперечить чесній комерційній практиці, якщо така інформація: а) є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній конфігурації та поєднанні разом її компонентів, загально відомих або доступних для осіб у колах, що звичайно мають справу з інформацією, про яку йдеться; б) має комерційну цінність через те, що вона є секретною; с) зберігається в секреті внаслідок вжиття за відповідних обставин певних заходів особою, яка законно здійснює контроль за цією інформацією [140]. Майже аналогічне формулювання зазначене у статті 505 ЦКУ, в якій зазначається, що комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [145]. Українське законодавство щодо комерційної таємниці обмежується статтями 505-508 ЦКУ, в яких надається визначення поняття, обсяг майнових прав, строк чинності прав та обов'язок держави щодо охорони комерційної таємниці. Існує також підзаконний нормативно-правовий акт — Постанова Кабінету Міністрів України № 611 від

9 серпня 1993 року, який тільки надає перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці [116].

Обмежене регулювання цього інституту створює обтяжливі обставини щодо всебічного захисту прав інтелектуальної власності юридичної чи фізичної особи, оскільки суди неохоче ухвалюють рішення, що можуть відобразитись на подальшій судовій практиці з питань комерційної таємниці. Задля належного регулювання суспільно-господарських відносин, пов'язаних із комерційною таємницею, потрібно створення окремого закону про комерційну таємницю [136, с. 450]. Окремо потрібно зауважити, що потребується окреме узгодження цього закону із законодавством України про інформацію, оскільки існують взаємовиключні положення, які заважають діяльності суб'єктам господарювання вказувати комерційну таємницю як предмет договору, оскільки інформація, відповідно до статті 200 ЦКУ, є відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [145]. Прив'язка до матеріального носія є недостатньою для комплексного вирішення питання передачі інформації у якості об'єкта речового права, оскільки інформації необов'язково існувати саме в такій формі, щоб існувати. Інформацію достатньо прочитати безпосередньо людиною, щоб вона вважалася отриманою, сприйнятою, проаналізованою та, в окремих випадках, викраденою, через що має місце виникнення юридичного факту.

Ще однією проблемою зловживання правом на комерційну таємницю може виникнути з боку державних органів в період надзвичайного стану. Будь-якого суб'єкта господарювання можна примусити розкрити комерційну таємницю, якщо, у відповідності до частини першої статті 507 ЦКУ, розголошення необхідне для забезпечення захисту населення [145]. Варто згадати, що в українському законодавстві поняття «комерційна таємниця» підпадає під більш загальне визначення «конфіденційна інформація». У Законі України «Про інформацію» [108] у статті 21 вказується, що конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у

визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, якщо інше не встановлено законом. В частині четвертій цієї ж статті наводиться перелік інформації, яка не може бути віднесена то конфіденційною, та перелік якої може бути розширений законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [108]. У випадку внесення змін до законодавства України про правопорушення, державним органам може бути надана можливість вимагати розкриття інформації в період воєнного або надзвичайного стану, що становить собою узаконення зловживання службовими повноваженнями, що об'єктивно будуть порушувати господарську практику та в окремих випадках — положення щодо захисту від недобросовісної конкуренції.

Важливим аспектом сутності прав інтелектуальної власності є його зміст. Він розкривається через особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності, що зазначається в частині другій статті 418 ЦКУ. Детальніше ці складові розкриваються в статтях 423 та 424 ЦКУ. Особистими немайними правами інтелектуальної власності є:

1) право на визнання людини творцем (автором, винахідником) об'єкта права інтелектуальної власності;

2) право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;

3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права інтелектуальної власності можуть належати іншим особам [145].

На міжнародному рівні особисті немайнові права автора були визнані у 1928 році Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів. Відповідно до пункту 1 статті 6-bis чинної редакції Бернської конвенції автор має право: на авторство, тобто право вимагати визнання свого авторства на свій твір; на захист репутації, тобто право протидіяти будь-якому

перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора [49].

Особисті немайнові права є унікальною частиною прав інтелектуальної власності, оскільки вони не мають властивості щодо економічного змісту, проте вони забезпечують творця авторством, що характеризується комплексом суб'єктивних прав, які мають схожість щодо права власності, проте не є такими за своєю суттю, бо пов'язані не з володінням, а з визнанням особистого зв'язку автора з твором. Принципова відмінність між моделлю «права власності» та правом інтелектуальної власності існує і в площині правомочності розпорядження. Для прикладу, ліцензійний договір про передачу невиключних прав, де ліцензіар сам не лишається права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також може видавати відповідні ліцензії на цей об'єкт іншим особам.

Майновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [145].

Є. Гареев зауважує, що майнові права — це суб'єктивні права учасників правовідносин, які пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну [144, с. 56].

Г. Харченко вважає, що право володіти своїм результатом інтелектуальної, творчої діяльності означає, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право утримувати цей результат за собою, у своєму майні, безпосередньо здійснювати свій правовий вплив на цей результат. Інші особи,

яким суб'єкт права інтелектуальної власності передав цей результат для тимчасового використання чи на законній підставі придбали матеріальний суб'єкт — носій цього результату, здійснюють володіння від імені суб'єкта права інтелектуальної власності [142, с. 33].

На думку М. Потоцького, право на використання об'єкта інтелектуальної власності — це активний спосіб реалізації суб'єктивного права інтелектуальної власності, який полягає у практичному застосуванні об'єкта (через його матеріальний носій) у виробництві, технологічних процесах, комерційній діяльності тощо. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності — це дії їхнього власника, спрямовані на визначення подальшої юридичної та фактичної долі цих прав шляхом передачі виключних прав або надання дозволу на використання об'єкта інтелектуальної власності (через укладення ліцензійних договорів) [104, с. 329]. З цього також випливає, що суб'єкт, якому належить право інтелектуальної власності, визначає правовий статус того чи іншого об'єкта: продаж, дарування, обмін та інші цивільно-правові правочини. Це є ключовою ознакою майнових прав інтелектуальної власності та генератором прибутку в цивільному обігу.

Окрім комерціалізації прав інтелектуальної власності через безпосередній продукт або процес, майнові права можливо генерувати через комерційне найменування — торговельні марки (знаки для товарів і послуг). Торговельна марка виступає інструментом ідентифікації товарів або послуг на ринку, формування ділової репутації та споживчої довіри. Її вартість може зростати незалежно від продукту, який вона позначає, оскільки саме бренд часто стає об'єктом основної комерційної цінності. Торговельна марка може приносити прибуток через такі договірні способи, як:

- ліцензування — право користування маркою передається іншим за винагороду;
- франчайзинг — передача бізнес-моделі разом із правом на використання торговельної марки;
- продаж торговельної марки як окремого активу;

– роялті — регулярні платежі за використання марки за певний період у часі.

Хоч і торговельна марка створюється так само, як і будь-який інший об'єкт інтелектуальної власності, обсяг майнових прав залежить від актуальності та успішності послуг або продукції, якими позначається знак для товарів і послуг. Торговельна марка у початковому виді може приносити прибуток тільки особі, яка безпосередньо використовує її у господарській діяльності, тоді як її економічна цінність повинна вдосконалюватись внаслідок належного використання, просування на ринку та набуття розпізнавальної здатності серед споживачів.

Майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності є об'єктом цивільного обігу. О. Тверезенко зазначає, що через подібну юридичну форму вони мають здатність виступати в ролі активу і бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи [137, с. 35]. Майнові права суб'єктів інтелектуальної власності, незважаючи на свою нематеріальну природу, визнаються повноцінними об'єктами цивільного обороту. Вони можуть бути предметом будь-яких цивільно-правових правочинів — купівлі-продажу, дарування, ліцензування, застави, спадкування тощо. Таким чином, ці права беруть участь у майнових відносинах на рівні з речовими чи зобов'язальними правами та мають економічну цінність, що дозволяє їх комерціалізувати, використовувати як активи підприємства або інвестиційний ресурс.

На думку С. Докаре, інтелектуальна власність здатна породжувати не лише майнові права, а й обов'язки. Суб'єкт прав інтелектуальної власності має право здійснювати дії стосовно свого об'єкту інтелектуальної власності, але з іншого боку, він має обов'язок, який здійснюється у його власних інтересах: комерціалізація власного об'єкту інтелектуальної власності, виготовлення, поширення та реалізація цього продукту на ринку тощо, а також забороняти третім особам користуватися відповідними правами без його згоди [35]. Обов'язок в інтелектуальній власності не є звичним елементом в юридичній практиці, в силу того, що в законі та правовій доктрині інтелектуальна

власність побудована таким чином, що все зосереджується в руках творця і в обсязі його суб'єктивних прав інтелектуальної власності. Важко погодитись з думкою автора, оскільки обов'язки набирають актуальність тільки у випадках, коли застосовуються зобов'язальні або договірні правовідносини.

З іншого боку, вищезгаданий автор також вказує на динамічність як одну з основних ознак прав інтелектуальної власності, що полягає у перебуванні останніх у процесі постійного розвитку. Оскільки технології стрімко змінюються в усіх сферах людської діяльності, галузь інтелектуальної власності також активно розширюється. Відповідно до потреб науково-технічного прогресу, до сфери інтелектуальної власності постійно додаються нові об'єкти, а межі правового захисту розширюються [35], що також сприяє утворенню нових ринків у сфері науки, технологій, мистецтва, споживчої продукції. Сукупність цих ринків створює потужний сектор економіки, новий за своїм характером, який розв'язує низку істотних питань: стає вигідним джерелом прибутків, певною мірою розв'язує проблему зайнятості та доходів населення і є одним із головних чинників позитивної динаміки економічного зростання [128].

З огляду на згадані вище ознаки та складові інтелектуальної власності, можна зробити висновок, що інтелектуальна власність як окремий інститут суспільно-правових відносин відповідає за широкий спектр галузі цивільного права, що несе за собою особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності, які мають здатність закріплювати за особою елементи творчого самовираження та інтелектуальної діяльності, і водночас перетворюватись в актив та бути складовою цивільного обігу. Подібна функціональна здатність відіграє важливе значення не тільки в культурному середовищі, але і в інноваційному. Останнє є актуальним середовищем діяльності, на що зараз спрямовуються зусилля з боку держави, науковців, винахідників та підприємців на посилення оборонно-промислового комплексу України. Саме через пошук інноваційних рішень та їх реалізацію утворюються нові можливості стати лідером на світовому ринку технологій. На сьогодні це є

важливою складовою не стільки у розвитку, як у проявленні та збереженні інтелектуального потенціалу України, на що повинно бути зосереджена увага державних діячів, аби уникнути явища «відтоку мізків» через неналежне забезпечення розвитку науково-технічного процесу.

Вирішення цього питання полягає як у вдосконаленні вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності, оскільки багато питань залишаються невирішеними та вимагають доопрацювання. Також необхідним є створення ефективної інфраструктури для підтримки інновацій — наукових центрів, технопарків, а також механізмів фінансування стартапів і наукових проєктів. Лише за умови комплексного підходу держава зможе зберегти та розвинути свій інтелектуальний капітал, перетворивши його на потужний ресурс економічного зростання та міжнародного визнання.

1.2. Місце та значення об'єктів інтелектуальної власності у трудовому праві

У попередньому підрозділі було визначено загальний перелік об'єктів інтелектуальної власності, кожен з яких має опосередкований, комплексний або безпосередній зв'язок із відносин, що впливають із трудового права. У цьому підрозділі буде детально проаналізоване значення та вказане місце для належної експлуатації об'єктів інтелектуальної власності в рамках трудових правовідносин України. Відповідно до частини другої статті 21 Кодексу законів про працю України [70] (далі – *КЗпПУ*), працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору, і саме це положення відповідає за об'єднання трудових правовідносин з діяльністю щодо створення об'єктів інтелектуальної власності.

Авторське право. Один із наріжних каменів, який утворює прямий зв'язок між авторським та трудовим правом є правовий режим службового твору. Його визначення наводиться в пункті 55 статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [106], де зазначається, що це — твір,

створений працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом). В свою чергу, згадка цього визначення відсутня в ЦКУ, і в цьому нормативно-правовому акті службовий твір згадується у статті 440. У статті вказується, що за замовчуванням майнові права на твір належать його авторіві, якщо інше не встановлено договором чи законом. Майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), переходять до юридичної або фізичної особи, де або у якої працює автор, з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом [145].

Стаття 14 Закону України «Про авторське прав і суміжні права» надає повний перелік регулювання щодо авторського права на службовий твір. У положенні цієї норми згадується про належність особистих немайнових прав автору, творчою працею якого створено такий твір. Серед правових процесів, що характеризуються особливостями майнових прав інтелектуальної власності, згадується: перехід майнових прав на службовий твір роботодавцеві у повному складі, виплата нагороди працівникові, який створив службовий твір, та право роботодавця на доручення іншій особі доопрацювати, доповнити чи завершити незакінчений службовий твір [106]. Однак у першому випадку присутня певна колізія норм: якщо у згаданій статті майнові права переходять повністю роботодавцеві, якщо інше не передбачено цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем, то у частині другій статті 429 ЦКУ зазначається, що майнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно, якщо інше не встановлено цим Кодексом або договором [145].

При застосуванні наукового методу індукції та враховуючи принцип ієрархії побудови цивільного законодавства, зазначеного в статті 4 ЦКУ,

норма статті 429 ЦКУ має перевагу над нормою статті 14 Закону «Про авторське право і суміжні права», оскільки службовий твір можна вважати об'єктом інтелектуальної власності, і через що виникає дійсна колізія норм, яка до сьогодні залишається неврегульованою законодавцем [145]

Втім, законодавець подібною нормою хотів визначити особливий режим правового регулювання щодо об'єктів авторського права, виокремивши його від інших об'єктів інтелектуальної власності.

Схожий висновок присутній у Постанові Пленуму Верховного Суду від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» [100], у пункті 24 якої наголошується: майнові права на об'єкт авторського права і (або) суміжних прав, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або в якій він працює, спільно, якщо інше не встановлено договором (дублювання положення частини другої статті 429 ЦКУ). Виникає питання щодо доцільності ретроспективного застосування правових висновків органу судової влади, якому на той момент належала роль Верховного Суду, тобто найвищої судової інстанції, через що завдання щодо узгодження всіх положень закону ускладняється для законодавця. Втім, висновок, що викладений у рішенні Верховного Суду, має всі юридичні підстави вважатися джерелом права незалежно від часових рамок.

Необхідно зауважити, що на відміну від поняття «твору, створеного на замовлення», що згадується в статті 15 цього закону [106] та частині четвертій статті 440 ЦКУ [145], службовий твір є «гібридом» права інтелектуальної власності та трудового права, в той час, коли перше є суто цивільно-правовим явищем, яке керується зобов'язальними правовідносинами, а не трудовим договором.

Зокрема, у Рекомендаціях Міністерства економіки України щодо правового режиму службових творів вказуються такі ознаки службового твору:

1) твір має бути створений автором внаслідок виконання службових обов'язків;

2) твір має бути створений відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між автором і роботодавцем;

3) виконання роботи може бути здійснено як протягом робочого часу, так й у позаробочий час, незалежно від місця створення службового твору; як із застосуванням таких засобів та матеріалів [123].

До цього ж переліку слід додати обов'язковість виплати винагороди з боку роботодавця автору твору, оскільки це є його майновим правом, що визначається та захищається законом.

Спираючись на подібний законодавчий базис щодо службового твору, результат інтелектуальної, творчої діяльності у вигляді твору можна застосовувати до багатьох форм професійної зайнятості: від класичних прикладів писемних творів, як літературні та художні, до творів, які є актуальними на сьогодні як наслідок технологічного прогресу — програмного забезпечення або компіляції (бази) даних, що мають роль у функціонуванні чи генерації операцій, пов'язаних із комп'ютерними технологіями. Правовий режим службового твору може застосовуватись на практиці:

1) на підприємствах, що займаються діяльністю із засобів масової інформації у формі статей, репортажів, інтерв'ю;

2) сфера інформаційних технологій у формі програмного коду;

3) в межах вищих начальних закладів та наукові установи у формі наукових статей та наукової літератури;

4) сфера дизайну та реклами у формі креслень об'єктів графічного дизайну (упаковка, логотип, банери тощо);

5) у сфері інженерії та конструкторські бюро у формі креслень, карт, ілюстрацій та ескізів проектів будівель, технічних рішень, приладів, автомобілів тощо.

Два останні пункти можуть потенційно утворити кінцевий продукт, який належить до об'єктів промислової власності — торговельна марка та винаходи

(корисні моделі). На практиці такі дії необхідні задля забезпечення комплексної правової охорони прав інтелектуальної власності — коли певний об'єкт інтелектуальної власності захищений одночасно декількома видами правової охорони: як свідоцтвом про авторське право, так і патентами на винахід (корисну модель) разом зі свідоцтвом на торговельну марку.

Суміжне право. Здебільшого інститут суміжних прав інтелектуальної власності регулює відносини між виконавцем художнього твору та юридичною особою-дистриб'ютором, що на практиці можуть виникати внаслідок створення аудіовізуального твору (фільм, музичний кліп), створення фонограми композитором для певного виконавця, виконання пісні наживо або організація трансляції суспільного мовлення через телебачення та інші засоби комунікації. Також пунктами 52-54 статті 1 Закону «Про авторське право і суміжні права» передбачається визначення службових відеограм, фонограм та службового виконання відповідно [106]. Частина шоста статті 36 цього ж Закону вказує, що майнові права на службове виконання, службову фонограму або відеограму виникають і здійснюються на умовах і в порядку, передбачених статтею 14 цього Закону щодо авторських прав на службовий твір [106]. Втім, положення цієї статті та Закону не конкретизують порядок сплати роялті за кожне здійснення виконання, щодо якого виникають суміжні права, оскільки законодавець залишає порядок сплати справедливої винагороди на розсуд сторін.

На думку Ю. Осипової виконання може бути визнано службовим твором, обґрунтовуючи це тим, що за ним може бути визнана первинність особи, що створила певний об'єкт інтелектуальної власності, а також наявність як особистого немайнового, так і майнового права інтелектуальної власності на цей об'єкт [92, с. 16]. На нашу думку, наявність цих ознак є дійсним та ефективним у випадку, якщо, до прикладу, між виконавцем музичного твору і виробником фонограми або організацією мовлення існують трудові правовідносини у вигляді наявного трудового договору, де вказаний трудовий обов'язок виконавця виступати з виконанням музичного твору.

Інший випадок, який може стверджувати існування об'єкту суміжного права в площині трудових правовідносин, є участь працівників у написанні, створенні такого об'єкту за трудовим договором.

Аналогічна позиція описана в Постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 17 жовтня 2012 року № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності» [101], де в пункті 35 вказано, що якщо твір та/або об'єкт суміжного права створено (здійснено, вироблено) за службовим завданням роботодавця та за його рахунок або в порядку виконання службових обов'язків, передбачених трудовим договором (контрактом) або за замовленням, то у відповідності із статтями 429, 430 ЦКУ виключні майнові права на цей об'єкт інтелектуальної власності належать сторонам такого договору спільно, якщо інше не встановлено договором; при цьому особисті немайнові права не відчужуються і залишаються за авторами і виконавцями-фізичними особами.

Наукове відкриття. Як вже було згадано у попередньому підрозділі, наукове відкриття не має місця серед трудових правовідносин, оскільки інститут правового регулювання цього об'єкту несе в собі виключно декларативний характер, який законодавчо не забезпечується майновими правами на нього.

Є. Булат зауважує, що наукове відкриття вважається надбанням усього людства, і за своєю природою на нього не можуть бути встановлені виключні права. Йдеться лише про комплекс немайнових прав, які виникають у автора відкриття у зв'язку з його створенням; автор має право отримати за нього диплом та одноразову матеріальну винагороду [53, с. 118]. Однак, невідомо у відповідності із яким нормативно-правовим актом надається така винагорода, зазначена науковцем.

О. Слободянюк стверджує, що «немає необхідності регулювати правовими нормами неіснуючі відносини», маючи на увазі відносини щодо охорони та захисту права на наукове відкриття. Таким чином, автор стверджує,

що «норми цивільного законодавства України щодо права інтелектуальної власності на наукове відкриття на сьогодні мають лише кон'юнктурний характер, а практичні наслідки — відсутні» [129, с. 29].

Право промислової власності (винаходи, корисні моделі та промислові зразки). В рамках посадових інструкцій або трудового договору на працівників підприємства можуть бути покладені завдання щодо створення об'єктів інтелектуальної власності у відповідності із положенням статті 429 ЦКУ. Законодавство передбачає особливий комплекс правозастосовних норм та процедур, пов'язаних із спільним використанням інститутів права промислової інтелектуальної власності та трудовим правом.

Статті 459 та 460 ЦКУ надають критерії придатності щодо для набуття права інтелектуальної власності на винахід та корисну модель відповідно. Винахід вважається придатним для набуття права інтелектуальної власності, якщо він, відповідно до закону, є новим, має винахідницький рівень і придатний для промислового використання. Корисна модель, в свою чергу, вважається придатною, якщо вона, відповідно до закону, є новою і придатною для промислового використання. Об'єктом винаходу може бути продукт (пристрій, речовина тощо) або процес у будь-якій сфері технології, а об'єктом корисної моделі — пристрій або процес у будь-якій сфері технології [145]. Стаття 462 ЦКУ визначає обсяг та спосіб засвідчення прав інтелектуальної власності на винахід та корисну модель: набуття права інтелектуальної власності на винахід і корисну модель засвідчується патентом, а обсяг правової охорони визначається формулою винаходу, корисної моделі [106].

Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [111] виступає основоположним нормативно-правовим актом, що регулює питання правової охорони винаходів і корисних моделей та різновидів правового регулювання таких предметів.

Стаття 1 Закону надає термін, яким оперує щодо визначення об'єктів, створеними за трудовим договором — службові винаходи (корисні моделі). Конкретніше — це винахід (корисна модель), створений працівником:

1) у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця за умови, що трудовим договором (контрактом) не передбачене інше;

2) з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця [111]. У свою чергу, службові обов'язки — зафіксовані в трудових договорах (контрактах), посадових інструкціях функціональні обов'язки працівника, що передбачають виконання робіт, які можуть привести до створення винаходу (корисної моделі). Доручення роботодавця — видане працівникові у письмовій формі завдання, яке має безпосереднє відношення до специфіки діяльності підприємства або діяльності роботодавця і може привести до створення винаходу (корисної моделі).

О. Кульбашна зазначає, що законодавство не встановлює поняття службового завдання, та вимог щодо його оформлення, а практика виходить з того, що роботодавцем видається наказ (розпорядження) про створення працівником певного об'єкту права інтелектуальної власності, додатком до якого є службове завдання, де зазначаються характеристика майбутнього об'єкта, критерії, яким він повинен відповідати, та строки виконання завдання [82, с. 59].

О. Аврамова поділяє службові об'єкти інтелектуальної власності на два типи залежно від правового режиму: вільні (службові об'єкти інтелектуальної власності, майнові права на які переходять до творця від роботодавця внаслідок відмови роботодавця від реєстрації прав на нього або якщо їх створення не пов'язано із правовідносинами з роботодавцем) та залежні об'єкти (майнові права на такий об'єкт виключно належать роботодавцю) [47, с. 136].

В. Дмитришин зауважує, що ключовою відмінністю авторського права від права промислової власності є момент набуття прав на той чи інший об'єкт інтелектуальної власності. Автор об'єкту авторського права набуває таких прав із факту створення твору, автор винаходу (корисної моделі) — з факту державної реєстрації. Водночас, унікальність набуття прав на службовий

об'єкт інтелектуальної власності роботодавцем полягає в тому, що роботодавець (як юридична особа), хоча і не є фізичною особою, яка створила об'єкт, набуває прав інтелектуальної власності у первинний спосіб. Якщо між роботодавцем і працівником не укладено договір про належність прав на службовий об'єкт інтелектуальної власності, то, в силу закону, роботодавець набуває (спільно з автором) авторські права — з факту створення твору, а права промислової власності — з переважного права подання заявки на реєстрацію винаходу (корисної моделі) та факту державної реєстрації [61, с. 46].

Особливість правових відносин, пов'язаних зі створенням службового винаходу або корисної моделі, полягає у правомірному покладенні обов'язку на створення об'єкту інтелектуальної власності. Порівняльний аналіз норми вказує, що обов'язок покладається на працівника, в якості винахідника, не на створення безпосереднього інноваційного продукту або процесу, а на виконання робіт, які можуть привести до створення такого винаходу. Ця норма надає широкий обсяг свободи для працівника щодо створення такого об'єкту інтелектуальної власності, як винаходу, однак воно звужує повноваження роботодавця щодо досягнення цілі, яка покладена на виробництво такого об'єкту, та щодо ефективності виконання такого процесу, оскільки в міжнародному та національному законодавстві не закріплені обов'язок особи до створення об'єкту інтелектуальної власності.

Стаття 9 цього ж Закону вказує на право роботодавця винахідника щодо реєстрації службового винаходу (корисної моделі), якщо інше не передбачено договором [111]. Попри закріплення права на реєстрацію службового винаходу за роботодавцем, законодавець передбачає здійснення певних дій з боку працівника та роботодавця: працівник повинен письмово повідомити про створений ним службовий винахід з описом, що розкриває суть винаходу достатньо ясно і повно, після чого роботодавець протягом чотирьох місяців повинен прийняти рішення щодо реєстрації створеного об'єкту чи відмови від нього. У цей же строк роботодавець повинен укласти з винахідником

письмовий договір щодо розміру та умови виплати йому винагороди відповідно до економічної цінності винаходу та/або іншої вигоди, яка може бути одержана роботодавцем. Роботодавець також може прийняти рішення про збереження службового створеного винаходу як конфіденційної інформації або передати право на реєстрацію іншій особі. Внаслідок відмови всі права інтелектуальної власності зберігаються за працівником, що створив цей об'єкт інтелектуальної власності, але за роботодавцем залишається переважне право на придбання ліцензії [111].

Ця стаття відображає правовий механізм, спрямований на забезпечення інтересів роботодавця, з яким винахідник перебуває у трудових відносинах. Його основна мета — унеможливити передачу прав на створений у процесі виконання службових обов'язків винахід третім особам, окрім самого роботодавця, що слугує інструментом правового захисту інтересів роботодавця. Норма також надає обсяг захисту прав та інтересів винахідника у вигляді письмового договору про винагороду та перехід права на реєстрацію у разі відмови роботодавця від створеного винаходу або корисної моделі.

З-поміж інших положень, які б сприяли захисту інтересів роботодавця, існує пропозиція перейняти досвід патентного законодавства країн Італії та Іспанії, тим самим вважати службовий винахід або корисну модель належним роботодавцю протягом року після припинення трудового договору, якщо він був створений колишнім працівником-винахідником за умови доказу того, що знання та досвід працівника при розробці винаходу були отримані за допомогою технічних, фінансових засобів попереднього роботодавця та з урахуванням того, що створений об'єкт відноситься до попередньої сфери діяльності, де працював винахідник.

Недоліком статті можна вважати частину надзвичайно великий строк щодо збереження роботодавцем службового винаходу (корисної моделі) як конфіденційної інформації протягом чотирьох років без належного для цього повідомлення працівнику-винахіднику. Хоча в частині третій статті 9 згадується, що повинно бути прийняти рішення щодо збереження цього

об'єкту в якості конфіденційної інформації, з оглядом на положення частини п'ятої, для працівника це рішення не підлягає обов'язковому оголошенню, що ставить його права та інтереси у вразливе положення, адже у законі не описаний обов'язок повідомлення роботодавця про збереження винаходу (корисної моделі) працівникові. У випадку з державною реєстрацією винаходу (корисної моделі) існує можливість прослідкувати процес реєстрації через дані на сайті Національного органу інтелектуальної власності (далі — *НОІВ*), на якому можливо прослідкувати статус заявки та здійснити необхідний пошук, через що не існує необхідності повідомляти працівника про реєстрацію винаходу. Разом з тим, чотирьохмісячний термін не піддає загрозі права працівника, оскільки в нього залишається певний час на реєстрацію винаходу у випадку закінчення терміну для реєстрації роботодавцем.

Н. Рязанова наголошує, що саме договір про оплату винагороди працівнику виступає гарантією майнових прав інтелектуальної власності на службовий твір чи винахід [125, с. 111] як з боку працівника в частині справедливої винагороди, так і з боку роботодавця в тому, що йому законно будуть належати ці майнові права.

Промисловий зразок є специфічним об'єктом інтелектуальної власності, який попри наявність мистецьких якостей та процесів створення належить до групи об'єктів права промислової власності, оскільки його функціональна складова спрямована на надання зовнішнього вигляду, форми технічного або технологічного продукту чи процесу, створеного в якості винаходу чи корисної моделі. За визначенням О. Бондаренко, промисловий зразок — це результат творчої діяльності, спрямований на досягнення декоративності зовнішнього вигляду предметів масового виробництва, який з урахуванням наявних обмежень на ціни задовольняє потреби потенційних споживачів як щодо зорової привабливості предмету, так і в здатності ефективно виконувати призначену йому функцію [50, с. 62].

Правове регулювання промислових зразків в Україні здійснюється через ЦКУ та Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [114].

Стаття 461 ЦКУ містить ознаки придатності промислового зразку для набуття права інтелектуальної власності на нього — новизна та придатність для промислового використання. Частина друга містить опис промислового зразку — ним може бути зовнішній вигляд виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, кольором, формою, текстурою та/або матеріалом виробу, та/або його оздобленням. Відповідно до статті 462 ЦКУ, обсяг правової охорони промислового зразку визначається його зображенням, а набуття права інтелектуальної власності на промисловий зразок засвідчується свідоцтвом. Стаття 463 ЦКУ також вказує, що суб'єктом права інтелектуальної власності на промисловий зразок є автор промислового зразку [145].

Цікаво зауважити, що на відміну від Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» не містить положень, що можуть стосуватись службових об'єктів промислової власності. Зокрема, положення статті 8 останнього Закону є спрощеними і містять узагальнені правила щодо належності майнових прав на промисловий зразок та процедур, які необхідно виконати у відповідності із вимог закону. Так, частина перша статті не вимагає наявності договору, щоб роботодавець мав право на реєстрацію промислового зразку — достатньо мати наявний промисловий зразок, який було створено у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи доручення роботодавця, якщо трудовим договором не передбачено інше. Також роботодавець зобов'язується укласти з автором договір щодо розміру виплати йому винагороди відповідно до економічної цінності промислового зразка. Частина друга вказує, на аналогічним із законом про винаходи та корисні моделі положення щодо обов'язку автора повідомити роботодавця про створений ним промисловий зразок та описом до нього, а також перехід прав автору-працівнику на його реєстрацію у випадку неподання заявки до НОІВ з боку роботодавця протягом чотирьох місяців. Режим належності промислового зразку до конфіденційної інформації відсутній, оскільки візуальний характер цього об'єкту

інтелектуальної власності робить конфіденційність недоцільною, оскільки зовнішнє зображення для споживача чи користувача є сутністю промислового зразку [114].

Узагальнений характер статті 8 може свідчити про спробу уникнути надмірної формалізації у сфері дизайну, де творчі продукти часто носять прикладний характер, а регулювання потребує гнучкості. Також слід розрізняти ресурси та час, який покладається на створення інноваційного технологічного або технічного продукту чи процесу, у порівнянні зі створення зовнішнього вигляду, яка буде реалізувати споживчу функцію у процесі користування будь-якого виробу.

Об'єкти промислової власності за своєю природою є найбільш відповідними об'єктами інтелектуальної власності в синергії з трудовим правом, оскільки процес, який закладений у їхнє створення, спрямований на повноцінне застосування правових механізмів трудового та цивільного законодавства. Це зумовлено тим, що розроблення промислових зразків, винаходів і корисних моделей найчастіше відбувається в межах трудової функції працівника — на підставі його кваліфікації, службового завдання чи інноваційного потенціалу підприємства. У таких випадках виникає потреба у чіткому правовому регулюванні розподілу прав на результати інтелектуальної діяльності між роботодавцем і працівником. Це дозволяє не лише ефективно стимулювати творчу активність персоналу, а й забезпечити правову визначеність у сфері комерціалізації створених об'єктів і дотриманні трудових прав на підприємстві.

Компонування напівпровідникового виробу. Враховуючи особливий технологічний характер та роль мікросхем у сучасному світі, міжнародне та вітчизняне законодавство виділяє їх як окремий об'єкт інтелектуальної власності. Відповідно до пунктів 11 та 12 статті 1 Закону України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» компонування напівпровідникового виробу являє собою сукупність пов'язаних зображень, певним чином зафіксованих або закодованих, які становлять тривимірну

конфігурацію шарів, з яких складається напівпровідниковий виріб та в яких кожне зображення містить конфігурацію або частину конфігурації напівпровідникового виробу на будь-якій стадії його виготовлення; напівпровідниковий виріб — це остаточна або проміжна форма будь-якого виробу, який складається з матеріальної основи, яка включає в себе шар напівпровідникового матеріалу, має один або більше шарів, що складаються з провідникового, ізоляційного або напівпровідникового матеріалу та розміщені один по відношенню до іншого відповідно до попередньо визначеної тривимірної моделі та призначені для виконання виключно або у поєднанні з іншими функціями функції електронної схеми [113].

Стаття 7 Закону передбачає аналогічні положення щодо прав роботодавця на службові об'єкт інтелектуальної промислової власності з деякими нетиповими відмінностями, у порівнянні із попередніми законами. У частині першій зазначається створення компонування за спеціальним дорученням роботодавця, визначення якого відсутнє у законі та яке відрізняється від звичайного «доручення роботодавця», зазначене в інших законах, що стосуються права промислової власності. У частині третій присутнє пряме зазначення гіпотези, яка є відсутня у попередніх законах, де у разі використання роботодавцем правом на реєстрацію або збереженням компонування як конфіденційна інформація, йде диспозиція — автору компонування належить право на винагороду, визначеною у абзаці другому цієї статті у письмовому договорі [113].

Стаття 471 ЦКУ визначає оригінальність як єдиний юридичний критерій, який визначає його придатність на набуття права інтелектуальної власності. Стаття 472 ЦКУ засвідчує охорону прав на компонування свідомством. Положення цих норм надає компонуванню ознак авторського права, оскільки не потребує доказування новизни чи технічного рівня, як це властиво для винаходів чи корисних моделей. Сам процес компонування інтегральних мікросхем полягає у створенні візерунку розташування

елементів виробів (транзистори, резистори) на матеріальній основі, що дозволяє приладу функціонувати [145].

Раціоналізаторська пропозиція. Як вже було згадано в попередньому підрозділі, загальне правове регулювання раціоналізаторської пропозиції майже відсутнє в українському законодавстві і наразі йому притаманний тільки декларативний, рекомендаційний характер. А. Ромашко та О. Поладько зробили висновок про неузгодженість законодавства України щодо раціоналізаторської пропозиції, що створює ризики для юридичних осіб, які беруть обов'язки щодо застосування такої категорії об'єктів інтелектуальної власності [124, с. 100]. І. Якубівський висловлює думку щодо вилучення раціоналізаторської пропозиції з переліку об'єктів права інтелектуальної власності і здійснювати її охорону аналогічно до об'єкта ноу-хау [149, с. 166]. Попри фактичне нормативно-правове «омертвіння» цього інституту, за своєю природою він не є зайвим у відносинах на підприємстві, через що виникає пропозиція врегулювати правовідносини щодо раціоналізаторської пропозиції в площині цивільного законодавства щодо господарювання.

Сорти рослин та породи тварин. У зв'язку із наявністю науково-дослідницького характеру та основ для набуття майнових та особистих немайнових прав інтелектуальної власності, створення нових сортів рослин та порід тварин (разом — селекційні досягнення) прирівнюються до об'єктів інтелектуальної власності. Законодавче регулювання цього інституту є неповним — окрім загальних засад, зазначених у статтях 485-488 ЦКУ, спеціальне законодавство передбачає регламентацію прав інтелектуальної власності тільки Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» [115].

Закон України «Про племінну справу у тваринництві» [117] регулює загальні правові, економічні та організаційні основи племінної справи у тваринництві, однак не права інтелектуальної власності на винайдення нових порід тварин. Закон має на меті врегулювати господарські відносини, що виникають внаслідок здійснення господарської діяльності у племінній справі, що, як характеризується статтею 1 Закону як система зоотехнічних,

селекційних та організаційно-господарських заходів, спрямованих на поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин. Стаття 25 вказує, що селекційне досягнення в галузі племінного тваринництва визнається винаходом у встановленому законодавством порядку [117]. У контексті цього положення, пункт 2 частини першої статті 485 ЦКУ вказує, що майнові права інтелектуальної власності на сорт рослин, породу тварин, засвідчені патентом [145]. Неповноцінне та місцями суперечливе регулювання питання порід тварин свідчить про неузгодженість спеціального та загального законодавства у сфері інтелектуальної власності. З одного боку, Закон України «Про племінну справу у тваринництві» зосереджений на господарських аспектах селекції та утримання племінної худоби, не надаючи чітких механізмів охорони прав на інтелектуальні результати такої діяльності. З іншого боку, ЦКУ визнає породу тварин об'єктом інтелектуальної власності, однак відсутність спеціального правового режиму для її охорони створює правову прогалину, яка ускладнює реєстрацію, визнання і комерціалізацію прав на такі об'єкти. Це вимагає гармонізації норм шляхом внесення змін до спеціального закону або прийняття окремого акту, що регулює охорону селекційних досягнень у тваринництві як об'єктів інтелектуальної власності.

На противагу, сорти рослин отримують чітке законодавче врегулювання і як наслідок гармонійне функціонування цього інституту інтелектуальної власності. Так, стаття 1 Закону «Про охорону прав на сорти рослин» надає детальне визначення щодо поняття «сорт рослин» — це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) у рамках нижчого з відомих ботанічних таксонів (рід, вид, різновидність) незалежно від того, чи задовольняє вона умови виникнення правової охорони, яку можна визначити ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності відповідного генотипу або комбінації генотипів, відрізнити від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї із зазначених ознак і розглядати як єдине ціле з погляду її придатності для відтворення в незміненому вигляді [115].

Закон у частині другій статті 16 допускає виникнення право на подання заявки на сорт у роботодавця у зв'язку з виконанням працівником трудового договору. У такому разі достатнім підтвердженням права роботодавця на подання заявки на сорт є відмітка в заявці, що сорт створено у зв'язку з виконанням трудового договору чи договору про створення сорту за замовленням. Важливо зауважити, що закон відокремлює права селекціонера від прав автора сорту. Права автора сорту регулюються статтею 17 Закону, де вони визначаються як права авторства, які є особистими немайновими правами [115]. Цікаво, що ця стаття включає порядок набуття прав авторства роботодавцем, який є аналогічний до порядку набуття майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності, передбачений щодо об'єктів промислової власності. Закон тільки опосередковано визначає порядок набуття майнових прав інтелектуальної власності на сорт рослин через володіння патенту, що зазначається у частині першій статті 39. Положення закону трактується таким чином, що майнові права набуваються після подання заявки на сорт рослин, що визначається частиною першою статті 15 закону, а частина перша статті 16 надає право на подання заявки на сорт належить будь-якій особі, яка може вважатися селекціонером цього сорту. Попри нетипову структуру викладення правил щодо набуття прав інтелектуальної власності на сорти рослин, саме селекціонер визначається як кінцева особа, яка повинна отримати патент на сорт, і разом з тим мати майнові права щодо сорту [115].

Таким чином, законодавство України надає можливість застосовувати права інтелектуальної власності на сорти рослин у комбінації з трудовими правовідносинами, але через відсутність нормативної бази щодо прав інтелектуальної власності на породи тварин цей інститут регулювання двох об'єктів інтелектуальної власності вимагає доопрацювання.

Втім, важливо зазначити, що дотримання комерційної складової є неможливим щодо порід тварин, оскільки неможливо закріпити за однією особою право інтелектуальної власності, що за цивільним законодавством може визнаватись об'єктом власності, як вказується у статті 180 ЦКУ, де

тварина визнається особливим об'єктом цивільних правовідносин, на яких поширюється правовий режим речей, крім випадків, встановлених законом [145]. Звісно, мова може йти про обмежене коло тварин, щодо якої можна здійснювати право інтелектуальної власності, таких як рогата худоба, але навіть при умові користування майновими правами на тварину виникають складнощі щодо реалізації цих прав, оскільки якщо уявити гіпотетичну ситуацію, при якій буде виведено нову породу тварин — єдина можливість реалізації майнових прав буде продаж цієї породи, і, ймовірно, подальше розмноження тварини. Виникає ситуація, при якій особа, яка купила тварину, користується виключними правами інтелектуальної власності на неї та водночас правом власності. Це утворює юридичний парадокс, при якому інститут права власності застосовується одночасно з правом користування інтелектуальною власністю.

Комерційне найменування. Попри наявність такого загального правового механізму, як найменування, як правило, юридичної особи, комерційне найменування має на меті сприяння використанню майнових прав інтелектуальної власності та слугувати засобом виокремлення товарів та послуг одного суб'єкта господарювання від іншого. На відміну від комерційного найменування, найменування юридичної особи обов'язково включає інформацію про її організаційно-правову форму та є її обов'язком (стаття 90 ЦКУ). Крім того, ця ж стаття не допускає використання тотожних найменувань юридичних осіб, тоді як частина четверта статті 490 ЦКУ дозволяє за певних умов використовувати кільком особам однакові комерційні найменування [145].

Як зауважує О. Сафончик, комерційне найменування може містити в собі торговельну марку, бути тотожною торговельній марці або відрізнитися від неї окремими елементами, не змінюючи загального враження, а також може бути використане на товарах та при наданні послуг [126, с. 76]. В контексті тематики роботи важко віднести цей інститут до трудових правовідносин між роботодавцем та працівником, оскільки питання

використання комерційного найменування відноситься до компетенції виключно посадовим особам юридичної особи.

Торговельна марка. Інститут права інтелектуальної власності на торговельні марки є одним із найбільш активним як у правовому полі державної реєстрацій прав на неї, так і з огляду судової практики. Фактор активного правозастосування цього правового режиму покликаний не тільки нескінченним потоком підприємницької діяльності, але й правовими засадами, які сприяють практиці та розвитку. Так, стаття 493 ЦКУ вказує, що суб'єктами права інтелектуальної власності на торговельну марку є фізичні та юридичні особи, і це право може належати декільком особам одночасно [145].

Стаття 492 ЦКУ визначає торговельну марку як будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів [145].

Що стосується доктринального визначення поняття «торговельна марка», О. Марушева надає наступне: торговельна марка є позначенням, що може включати слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів та інші символи або їх комбінації. Вона має на меті відрізнити товари або послуги одних суб'єктів (правовласників) від однорідних товарів або послуг інших суб'єктів. Правовласник торговельної марки має виключні права на використання цього позначення, надання дозволу третім особам на його використання і захист від незаконного використання третіми особами [85, с. 215]. На думку Ф. Котлера, торговельна марка є ім'ям, терміном, знаком, символом, малюнком або їх поєднанням, призначеним для ідентифікації товарів або послуг одного продавця або групи продавців та для відрізнення їх товарів або послуг від товарів і послуг конкурентів [23]. Можна зробити висновок, що науковці мають цілком однаковий погляд на тлумачення торговельної марки та її ознак.

Стаття 494 ЦКУ вказує, що набуття права інтелектуальної власності на торговельну марку засвідчується свідоцтвом, а обсяг правової охорони торговельної марки визначається наведеними у свідоцтві її зображенням та переліком товарів і послуг, якщо інше не встановлено законом [145]. Частина перша статті 5 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [112] вказує, що правова охорона надається торговельній марці, яка не суперечить публічному порядку, загально визнаним принципам моралі, вимогам законів України та на яку не поширюються підстави для відмови в наданні правової охорони.

Право інтелектуальної власності на торговельну марку безпосередньо пов'язане із правовою охороною на неї, оскільки майнові права утворюються внаслідок отримання свідоцтва, що закріплюється частиною другою статті 495 ЦКУ [145]. Через це в законодавстві відсутні підстави на отримання особистих немайнових прав на торговельну марку. Це можливо, як вже зазначалось попередньо, у процесі створення промислового зразку, який може стати в подальшому торговельною маркою. Внаслідок цього відсутні підстави вважати цей об'єкт інтелектуальної власності можливим елементом у взаємодії роботодавця та працівника в рамках трудових правовідносинах.

Географічне зазначення. За визначенням частини другої статті 501 ЦКУ, обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару (послуги) і межами географічного місця його (її) походження, зафіксованими державною реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне зазначення [145]. Унікальний характер створення продуктів та/або послуг, що впливають з інституту географічного зазначення, виражається через тісний зв'язок якості, репутації або інших властивостей товару з його географічним походженням. Це обумовлює необхідність збереження традиційних виробничих методів, природних умов регіону та культурної спадщини, що формують винятковість продукту. Таким чином, географічне зазначення виконує не лише правову, а й соціально-економічну та культурну функцію. З урахуванням цього, захист

прав інтелектуальної власності на географічне зазначення спрямовується не на індивідуальних виробників, але на певну групу та об'єднання виробників, які базуються в тому чи іншому регіоні планети, де може здійснюватися ефективний захист прав.

Пункт 3 частини першої статті 1 Закон України «Про правову охорону географічних зазначень» вказує, що географічне зазначення — це найменування місця, що ідентифікує товар, який походить з певного географічного місця та має особливу якість, репутацію чи інші характеристики, зумовлені головним чином цим географічним місцем походження, і хоча б один з етапів виробництва якого здійснюється на визначеній географічній території. Стаття 9 цього ж закону вказує, що Право на державну реєстрацію географічного зазначення має об'єднання осіб, які в зазначеному географічному місці виробляють товар та/або видобувають, та/або переробляють сировину для товару, особлива якість, репутація чи інші характеристики якого зумовлені цим географічним місцем. При цьому об'єднання осіб означає будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми або складу. Одна фізична або юридична особа має право на реєстрацію географічного зазначення у разі, якщо: вона є єдиним виробником, який у цьому географічному місці виробляє товар та/або видобуває, та/або переробляє сировину для товару та бажає подати заявку на реєстрацію географічного зазначення; географічна територія, на якій здійснюється виробництво (видобування) та/або переробка, та/або приготування товару, має характеристики, які істотно відрізняються від прилеглих територій, або характеристики товару відрізняються від товарів, вироблених на прилеглих територіях [118].

Стосовно осіб, які використовують майнові права інтелектуальної власності на географічні зазначення, Ю. Бошицький наводить такий конкретизований перелік правомочностей: «Такі особи мають право вимагати від порушника: припинення дій, що порушують право або створюють загрозу порушення; вилучення з обігу товару з неправомірним використанням

географічного зазначення; вилучення з товару чи його упаковки неправомірно нанесеного географічного зазначення, а при неможливості цього — знищення товару; відшкодування втрат, включаючи недержані доходи; відшкодування збитків у розмірі не більше ніж отриманий порушником прибуток та інше» [52, с. 253]. На думку А. Кодинця, географічне зазначення має «належність до змісту суб'єктивного права на засоби індивідуалізації правомочностей використання, розпорядження та заборони» [72, с. 10], що доповнює його особливість як об'єкту інтелектуальної власності.

Таким чином, географічне зазначення є специфічним об'єктом інтелектуальної власності, однак зміст його походження, утворення та правозастосування не дає можливості провести співвідношення з трудовими правовідносинами.

Комерційна таємниця. В попередньому підрозділі вже згадувалося про недоліки та прогалини у правовому регулюванні інституту прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю. У контексті трудових правовідносин цей об'єкт доречно розглядати як кінцеву форму, яку здатен прийняти попередній об'єкт інтелектуальної власності як результат розгляду керівником/роботодавцем повідомлення про створення службового об'єкту інтелектуальної власності.

Серед перелічених об'єктів інтелектуальної власності, які згадуються в четвертій книзі ЦКУ, найбільш оптимальними та сприятливими слід вважати об'єкти авторського права, суміжних прав (за спеціальним законом), винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів та сорти рослин. Перераховані об'єкти є достатньо врегульовані українським законодавством, щоб забезпечити належний рівень правового регулювання, що може виникнути у трудових правовідносинах. Інші об'єкти не мають достатнього законодавчого врегулювання або не є потенційним об'єктом інтелектуальної власності, який може бути результатом виконання трудових обов'язків працівника. Зокрема, це стосується географічних зазначень, комерційних найменувань,

раціоналізаторських пропозицій, а також деяких нематеріальних активів, які хоч і визнаються об'єктами інтелектуальної власності, вони не мають чітко визначеного правового режиму у контексті трудового законодавства. Така фрагментарність нормативного регулювання ускладнює застосування правових механізмів для захисту прав роботодавця й працівника. У зв'язку з цим виникає потреба у подальшій гармонізації норм цивільного та трудового законодавства, зокрема щодо правового статусу службових об'єктів інтелектуальної власності, визначення меж їх використання та чіткого регулювання порядку винагороди за їх створення. Це сприятиме розвитку науково-технічного потенціалу держави та захисту інтересів усіх учасників правовідносин.

1.3. Стан міжнародного та національного правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності у трудових відносинах

Інтелектуальна власність на сьогодні відіграє важливу роль у розвитку комерції та захисті прав авторів у сфері розваг та винахідників у сфері інновацій. Відповідно цьому, великий попит та обсяг фінансового та комерційного потоку закликає до надійного та ґрунтовного правового забезпечення цих суспільних відносин. Із зростанням значення нематеріальних активів для економіки, забезпечення правової охорони інтелектуальної власності стає не лише питанням захисту авторських чи майнових прав, а й стратегічним інструментом стимулювання інновацій, конкуренції та інвестицій. Це особливо актуально в умовах цифровізації та глобалізації, коли результати інтелектуальної діяльності можуть бути швидко відтворені й поширені без згоди правовласника. У зв'язку з цим, формування ефективного нормативного підґрунтя та гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами виступають необхідними умовами для стабільного функціонування ринку інтелектуальної власності.

Міжнародні акти, такі як Бернська конвенція, Паризька конвенція та Угода TRIPS, встановлюють загальні принципи охорони прав на результати

творчої діяльності, водночас залишаючи державам простір для національного регулювання, зокрема щодо службових об'єктів. У національному законодавстві України ця сфера залишається частково фрагментованою, що зумовлює потребу в комплексному підході до вдосконалення правових норм, які стосуються інтелектуальної власності, створеної у межах трудових відносин.

Одним із перших та найважливішим міжнародним нормативно-правовим актом, який сформулював сучасний підхід до охорони прав інтелектуальної власності вважається Паризька конвенція про охорону прав промислової власності 1883 року [94]. Для незалежної України конвенція набрала чинність 25 грудня 1991 року. Головним завданням Паризької конвенції було створення Союзу з охорони промислової власності та запровадження уніфікованих норм для країн-учасниць щодо правового захисту об'єктів промислової власності. Цей документ спрямований на максимальне спрощення процедури надання міжнародної правової охорони об'єктам промислової власності за заявками, поданими у країнах-учасницях [86, с. 28].

Паризька конвенція встановлює основні принципи міжнародного захисту промислової власності. У межах цього міжнародного договору реалізуються ключові ініціативи ВОІВ, спрямовані на розвиток національних і регіональних патентних систем. Це включає підготовку фахівців, обмін патентною інформацією та гармонізацію національного законодавства в сфері промислової власності, з урахуванням новітніх технологічних напрямів [94]. Участь у Паризькій конвенції може бути важливою передумовою для залучення сучасних технологій і інвестицій у ключові галузі промисловості. Водночас ця конвенція є відкритою міжнародною угодою, тож приєднання до неї не має жодних обмежень і залежить лише від бажання держави прийняти відповідні зобов'язання. Станом на зараз, 180 країн є сторонами цієї конвенції [43].

Конвенція є важливим базисом для регулювання міжнародних відносин у сфері охорони прав промислової власності, закріплюючи паритет серед громадян країн-учасниць у статті 2, де кожна з них зобов'язується надавати громадянам інших держав-учасниць обсяг права та привілей в галузі охорони промислової власності, які вона надає власним громадянам. Положення статті 3 Конвенції також закріплюють за особами, які не є громадянами країн-учасниць, але проживають чи мають промислову власність на території цієї країни, права та привілеї громадян країн-учасниць. Стаття 4-bis закріплює принцип незалежності патентів, де патенти, заявки на які подані у різних країнах-учасницях громадянами, є незалежними від патентів, одержаних на той самий винахід в інших країнах, які входять або не входять до складу сторін Договору [94].

Другим міжнародно-правовим актом, який заклав фундамент сучасного бачення щодо охорони прав інтелектуальної власності, стала Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року. Для України документ набрав чинності 25 жовтня 1995 року. За сутністю цей документ має на меті поставити під міжнародну охорону права авторів на їх літературні та художні твори в схожому режимі, як це зробили щодо промислової власності три роки тому. Обсяг захисту об'єктів описується в пункті 1 статті 2, де під термін «літературні і художні твори» підпадають всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, такі як: книги, брошури та інші письмові твори, лекції, проповіді; драматичні і музично-драматичні твори; хореографічні твори і пантоміми, музичні твори з текстом або без тексту; кінематографічні твори; малюнки, твори живопису, архітектури, скульптури, графіки і літографії; фотографічні твори; твори прикладного мистецтва; ілюстрації, географічні карти, плани, ескізи і пластичні твори, що відносяться до географії, топографії, архітектури або наукам [49]. Такий широкий перелік об'єктів свідчить про прагнення забезпечити максимальний рівень охорони інтелектуальної власності у сфері авторського права. Зміст документу розкривається у статті 3, де вказується перелік суб'єктів та обставин, до яких застосовується охорона,

передбачена Конвенцією, а саме до авторів, які є громадянами однієї з країн-учасниць, щодо їх опублікованих та неопублікованих творів, та до авторів, які не є громадянами однієї з країн-учасниць, але якщо їх твір був опублікований вперше в одній з цих країн або одночасно в країні, що не входить до Союзу, і в країні Союзу [49].

I. Дахно відзначає такі ключові стандарти з охорони авторських прав, встановлені Бернською конвенцією про охорону літературних і художніх творів: охорона моральних (немайнових) прав авторів; чинність авторських прав впродовж усього життя авторів та п'ятдесяти років після їх смерті; заборона на виконання формальних процедур для набуття авторських прав; положення щодо охорони авторських прав у країнах, що розвиваються [59, с. 155].

Триаду основоположних міжнародно-правових документів щодо інтелектуальної власності заключає Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків 1891 року [84]. Набрання чинності для України міжнародного договору відбулося 25 грудня 1991 року. Ця угода передбачає механізм започаткування охорони знаків для товарів і послуг у кількох країнах одночасно шляхом подання заявок на реєстрацію знаків до Міжнародного бюро та визначення країни походження торговельної марки. Основна мета полягає в уніфікації та спрощенні процедур реєстрації знаків у декількох державах через централізовану систему, що адмініструється ВОІВ через міжнародний реєстр.

Враховуючи взаємопов'язаний характер трьох згаданих вище міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, що спрямовується на єдину ціль щодо спрощення процедури реєстрації та охорони прав інтелектуальної власності в межах країн-учасниць, ці акти слід вважати загальними вимогами стосовно сфери відносин, пов'язаних із інтелектуальною власністю. Вони не містять в собі норм, які б надавали безпосереднє правове визначення щодо службових об'єктів інтелектуальної власності та їх застосування чи використання, що можуть утворюватися із

трудоу правовідносин. Опосередкованим регулюванням цього питання можна вважати статтю 2 Паризької конвенції, де під «громадянами» можна прирівняти винахідників як працівників, які можуть користуватися особистими немайновими та майновими правами інтелектуальної власності щодо утворених винаходів чи корисних моделей за кошти або на підприємстві роботодавця [94].

Рухаючись у напрямку патентного законодавства, варто згадати Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 року [62]. Для України договір набрав чинність 25 грудня 1991 року. Цей міжнародний правовий акт є багатостороннім договором, що встановлює уніфікований механізм подання заявок на набуття патентної охорони одночасно в декількох державах. Його мета полягає у забезпеченні заявникам можливості скористатися спрощеною процедурою подання однієї міжнародної заявки, яка у подальшому може трансформуватися в національні заявки в окремих державах-учасницях. Після цього кожна заявка підлягає розгляду відповідно до вимог національного законодавства країн, визначених заявником.

Стаття 4 Договору містить положення щодо заяви, яка подається до відповідального адміністративного органу, що розглядає заявки правову охорону винаходу. Підпункт (iii) вказує, що у заяві вказується ім'я та інші встановлені відомості про заявника та агента (якщо такий є); підпункт (v) вказує про зазначення імені та інших встановлених відомостей про винахідника, якщо національне законодавство принаймні однієї з зазначених держав вимагає, щоб ці відомості були представлені одночасно з поданням національної заявки. У рамках цих норм можливо згадати роботодавця або зазначити, що винахід або корисна модель є службовим об'єктом, який створений у зв'язку з виконанням трудових функцій винахідником як працівником. Стаття 22 Договору встановлює схожі вимоги щодо подання копії міжнародної заяви та її перекладу зі сплатою мита у національне відомство відповідної країни. Норма передбачає, що якщо національне законодавство зазначеної держави вимагає згадування імені та інших

встановлених відомостей про винахідника, заявник подає згадані відомості, якщо вони були відсутні в міжнародній заяві [62].

Важливим міжнародним договором у сфері інтелектуальної власності залишається Європейська патентна конвенція від 5 жовтня 1973 року [12], яка спрощує процедуру патентування та отримання правової охорони для європейського регіону. Сторонами в цій конвенції у більшій кількості виступають країни Європейського Союзу, однак Україна не виступає тут стороною. Цей міжнародний договір заклав правові засади для створення Європейської патентної організації та впровадження єдиного механізму отримання патентної охорони на території держав-учасниць. Конвенція передбачає централізовану процедуру подання та розгляду заявки до Європейського патентного відомства, у результаті якої може бути видано європейський патент, чинний у зазначених країнах-учасницях. Основна мета Конвенції полягає у спрощенні та гармонізації процедури надання патентів у Європі шляхом встановлення єдиних вимог до новизни, винахідницького рівня та промислової придатності, що визначається у статтях 52-54 [12]. Попри централізовану процедуру видачі, виданий патент має національний характер у кожній країні, де він визнаний чинним, і підпадає під регулювання відповідного національного законодавства.

Цей міжнародний правовий акт є особливим у рамках нашого дослідження, оскільки в ньому прямим текстом визначається правова процедура, пов'язана з винахідником, який є працівником. Так, стаття 60 Конвенції зазначає: Право на європейський патент належить винахіднику або його правонаступнику. Якщо винахідник є найманим працівником, право на європейський патент визначається відповідно до законодавства держави, в якій працівник має основне місце роботи; якщо держава, в якій працівник має основне місце роботи, не може бути визначена, застосовується законодавство держави, в якій роботодавець має комерційне підприємство, до якого прикріплений працівник [12]. Положення цієї норми надає підстави вважати, що на міжнародному рівні законотворці з обережністю підходять до

окреслення правових відносин інтелектуальної власності, що мають зв'язок з трудовим правом, і надають перевагу щодо вирішення цих питань національному законодавству. Такий підхід зумовлений значною варіативністю моделей трудових правовідносин, відмінностями у правових традиціях держав, а також необхідністю збереження суверенного контролю над механізмами розподілу прав на результати інтелектуальної діяльності, створені в межах службових обов'язків. Передача визначальної ролі національному праву дозволяє враховувати специфіку локального ринку праці, галузевих особливостей, а також соціально-економічних інтересів конкретної держави.

Приєднання України до цієї конвенції сприяло б удосконаленню та розвитку вітчизняного законодавства у відповідності до європейських вимог, а також спрощення доступу українських підприємців до європейського патентного ринку, однак ці питання мають політичне забарвлення та не підпадають під вирішення у правовому полі.

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) на сьогодні виступає найбільш актуальним міжнародно-правовим актом, який формує сучасні правові засади цивільного обігу прав інтелектуальної власності. Угода виступає додатком до Угоди про заснування Світової організації торгівлі [139] (далі — *COT*), яка для України набрала чинність 16 травня 2008 року. Угода TRIPS має на меті формування та узгодження принципів створення нормативно-правової основи для лібералізації міжнародної комерційної діяльності, установлення стандартів охорони прав інтелектуальної власності та визначення порядку їх правозастосування. Відповідно до положень Угоди, кожна держава-член *COT* зобов'язана виконувати вимоги, що випливають з інших міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, доповнюючи їх положеннями TRIPS, а також забезпечити створення й ефективне застосування механізмів примусового захисту прав інтелектуальної власності на національному рівні.

Приєднавшись до Угоди про створення СОТ, Україна взяла на себе вищезазначені обов'язки, а також прийняла умови щодо встановлення у вітчизняному законодавстві режиму правового регулювання використання прав на об'єкти інтелектуальної власності у якості об'єктів інвестицій, тим самим виступаючи додатковим активом для інвесторів. На думку А. Нікончука, Угода TRIPS є логічним продовженням змісту не лише Бернської і Паризької конвенцій, а й інших міжнародно-правових актів, що врегульовують правові засади обігу прав на об'єкти інтелектуальної власності на міжнародному рівні і відповідає сучасному баченню розвитку зазначеного питання її підписантів [89, с. 101].

Необхідність створення міжнародного договору на кшталт TRIPS, окрім застосування більш сучасних правових підходів до регулювання інтелектуальної власності, також зумовлено потребою у додатковому сприянні розвитку сфери інновацій. Ця ціль закріплюється в статті 7 Угоди TRIPS: захист та контроль за дотриманням прав інтелектуальної власності повинні сприяти запровадженню технологічних нововведень та передачі і розповсюдженню технологій для обопільної вигоди виробників та користувачів технологічних знань у такий спосіб, що сприяє соціальному та економічному добробуту, а також рівновазі прав і обов'язків. Стаття 61 TRIPS зобов'язує країни-учасниці СОТ забезпечити застосування кримінальних процедур та покарання щонайменше у випадках навмисного підроблення торгового знаку або піратського копіювання в комерційних масштабах [140]. Положення цих норм також передбачає способи покарання: накладання арешту, конфіскацію та знищення товарів, що порушують право, та будь-яких матеріалів або приладів, які у значній мірі були використані при вчиненні порушення [20, с. 16].

Попри важливість Угоди TRIPS до сучасних відносин у галузі права інтелектуальної власності, у цьому документі не прослідковується норм, які б надавали правове регулювання у межах трудових правовідносин. Така відсутність свідчить про те, що регулювання питань, пов'язаних із правами на

об'єкти інтелектуальної власності, створені внаслідок виконання трудових обов'язків, залишається прерогативою національного законодавства кожної окремої держави. Відповідно, міжнародне право у цій сфері обмежується встановленням загальних стандартів захисту інтелектуальної власності, залишаючи механізми врегулювання трудових аспектів на розсуд внутрішньодержавного законодавства. Однак, попри подібне вільне правове регулювання, на нашу думку повинен існувати принаймні один міжнародно-правовий акт, який би надавав загальні стандарти щодо управління об'єктами інтелектуальної власності між учасниками трудових правовідносин, з метою забезпечення єдності підходів до визначення правового режиму таких об'єктів, балансу інтересів працівника і роботодавця та правової визначеності у транскордонних трудових відносинах. Подібні дії необхідні для формування уніфікованого підходу до розподілу прав інтелектуальної власності, якщо не для всіх держав світу, так принаймні для європейських держав, які прагнуть удосконалювати національне законодавство в сферах інтелектуальної власності та трудового права.

Зразковим законом щодо регулювання трудових правовідносин з користування об'єктами інтелектуальної власності є Закон Німеччини «Про винаходи працівників» [16]. Цей закон застосовується до винаходів та пропозицій щодо технічного вдосконалення, зроблені працівниками приватного сектору, працівниками державної служби, державними службовцями та членами збройних сил. Стаття 3 Закону зазначає, що «пропозиції щодо технічного вдосконалення» — це пропозиції щодо інших технічних нововведень, які не можуть бути предметом патенту на винахід чи корисну модель. Подібне визначення можна вважати аналогічним українському інституту «раціоналізаторської пропозиції», який, як вже зазначалось, не має достатнього законодавчого регулювання, щоб бути ефективним юридичним інструментом. У статті 20 зазначається, що за пропозицію щодо технічного вдосконалення, які надають роботодавцю вигідне становище, подібне до того, що отримується від права промислової

власності, працівник має право на розумну компенсацію від свого роботодавця, як тільки останній скористається цією пропозицією. В усіх інших випадках пропозиції щодо технічного вдосконалення регулюються колективними договорами або переговорами [16].

Стаття 4 Закону визначає службові та неслужбові (вільні) винаходи. Службовими вважаються винаходи, які були вироблені протягом терміну працевлаштування, які або є результатом виконання працівником завдань на приватному підприємстві або в державному органі, або базуються на досвіді або діяльності підприємства або державного органу. Інші винаходи працівника слід вважати вільними винаходами, однак в таких випадках працівнику належить обов'язок повідомити роботодавця про створення таких об'єктів [16].

В цілому закон надає широкий перелік прав та обов'язків, які покладаються на сторони трудового договору, що забезпечується детальним описом таких положень, як порядок надання компенсації (винагороди) працівнику за використання роботодавцем службового винаходу, а також зміна та визначення винагороди. Статті 13 та 14 передбачають порядок національної та міжнародної реєстрації прав інтелектуальної власності, а стаття 17 положення щодо режиму комерційної таємниці на службовий винахід [16].

Менш комплексний, але схожий за змістом є Закон Норвегії «Про винаходи працівників» [29]. Стаття 4 Закону вказує, якщо працівник, який в основному займається науково-дослідною або винахідницькою роботою, зробив винахід під час виконання цих обов'язків або якщо винахід є результатом конкретного завдання, дорученого працівникові в рамках його трудових відносин, роботодавець має право вимагати передачі йому частини або всіх прав на винахід, якщо використання винаходу входить у сферу діяльності суб'єкта господарювання. Це положення містить в собі три ключові ознаки, які надають абсолютне право роботодавцю вимагати право користування на винахід:

1) працівник займається науково-дослідною або винахідницькою роботою;

2) винахід було створено як результат виконання трудових обов'язків або конкретного завдання;

3) використання такого винаходу підпадає під сферу діяльності підприємства.

Стаття також містить норму, яке надає роботодавцю пріоритет перед іншими особами протягом чотирьох місяців право на укладення з працівником договору про повне або часткове передання йому прав на винахід, якщо його використання належить до сфери діяльності підприємства, якщо винахід було зроблено за обставин, що не пов'язані з трудовими відносинами [29].

Стаття 7 передбачає широкий перелік характеристик, які враховуються при визначенні розміру компенсації (винагороди) за передання майнових прав на винахід роботодавцю, а саме — особлива увага приділяється цінності винаходу, обсягу прав, які набув роботодавець, умовам праці працівника та ступеню, в якому трудова діяльність могла сприяти створенню винаходу в інших аспектах. Норма також передбачає строки подання позову щодо виплати компенсації (винагороди), що становить п'ять років від дати, коли роботодавець набув права на винахід [29].

Подібні деталізовані положення у зарубіжних законах виступають зразковим прикладом належного нормативного врегулювання питань службових винаходів. Вони демонструють прагнення законодавця забезпечити баланс інтересів сторін, стимулюючи творчий потенціал працівників і водночас гарантувати роботодавцю належне використання результатів інтелектуальної діяльності. Такий підхід також сприяє підвищенню інвестиційної привабливості правової системи та зміцненню правового захисту інновацій у національній економіці.

Щодо стану національного законодавства України у сфері інтелектуальної власності вже згадувалось у попередніх розділах. Незважаючи на наявність комплексної правової бази, українське законодавство досі не

містить повноцінного й узгодженого механізму регулювання питань, що виникають на перетині трудових відносин і права інтелектуальної власності. Це вимагає подальшої адаптації національного законодавства до сучасних практик комерціалізації прав інтелектуальної власності з оглядом на дотримання інтересів працівників, що створюють об'єкти інтелектуальної власності, та роботодавців, які хочуть ввести в експлуатацію такий об'єкт. Також важливо продовжувати гармонізацію українського законодавства до європейських стандартів та з урахуванням положень Глави 9 Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Конституція України закріплює права громадян щодо користування та розпорядження результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (стаття 41), а також гарантує свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (стаття 54) [75]. Ці положення мають декларативний характер та фундаментальне значення для подальшого розвитку спеціального законодавства у сфері інтелектуальної власності, зокрема в аспекті трудових правовідносин.

Спираючись на принципи функціонування континентальної системи права, а також на положення частини другої статті 4 ЦКУ, де вказано, що основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України, усі акти цивільного законодавства повинні відповідати положенням цього кодексу та Конституції України. Частина перша статті 9 ЦКУ вказує, що положення цього Кодексу застосовуються до трудових відносин, якщо вони не врегульовані іншими актами законодавства [145]. Попри важливість КЗпП в законодавчій ієрархії України, норми щодо впорядкування питань, що стосуються об'єктів інтелектуальної власності, в ньому є відсутні, що, на нашу думку, не є проблемним аспектом, оскільки відносини з подібним специфічним предметом відносяться до цивільного законодавства, і першочергово має вирішуватись в цивільно-правовому полі.

Що стосується безпосередньо ЦКУ, стаття 429 є єдиною нормою в цьому законі, що пов'язує право інтелектуальної власності з трудовим правом та врегульовує права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту) [145]. Попри певну колізію цієї норми з аналогічними нормами Закону України «Про авторське право та суміжні права», вона встановлює справедливий базис для регулювання питань належності особистих немайнових та майнових прав. Частина третя має відсильний характер, зазначаючи, що особливості здійснення майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, можуть бути встановлені законом [145]. Серед основних Законів України, що визначають особливості здійснення прав інтелектуальної власності, слід згадати наступні: «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про правову охорону географічних зазначень», та опосередковано — «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

Книга четверта ЦКУ також декларує такі об'єкти інтелектуальної власності, як наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця, однак щодо цих інститутів відсутні спеціальні закони, які б конкретизували їх правову природу, порядок набуття прав, межі правової охорони та особливості реалізації майнових і немайнових прав. Відсутність такого врегулювання свідчить про недоліки зарахування цих інститутів до блоку інтелектуальної власності та породжує багато питань щодо доцільності належності цих об'єктів до сфери інтелектуальної власності. На нашу думку, органи законодавчої влади повинні визначити чіткі цілі щодо виключення, перетворення або перенесення до іншої правової сфери цих блоків з метою їх актуалізації як юридичних інструментів, оскільки відсутність ґрунтової законодавчої бази свідчить про фактичну смерть цих інститутів.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» на сьогодні є дійсним у новій редакції, тим самим скасувавши однойменний нечинний закон від 1993 року [105] в цілому. Основна відмінність цих двох редакцій насамперед полягає у зміні переходу майнових прав на службовий твір. Якщо у старій редакції була наявна відсильна норма, яка здійснювала розподіл майнових прав на службовий твір за законом, якщо інше не передбачено договором між автором і роботодавцем, то в новій майнові права чітко закріплюються за роботодавцем, якщо інше не передбачено саме цим Законом, трудовим договором (контрактом) або іншим договором щодо майнових прав на службовий твір, укладеним між працівником (автором) і роботодавцем. Нова редакція також закріплює за роботодавцем право доручити іншій особі завершити незавершений службовий твір [106]. Порівняльний аналіз цих положень свідчить про чітке врегулювання питань належності майнових прав на службовий твір, що попередньо було сформульовано у Законі України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [119], де саме за роботодавцем були закріплені майнові права на комп'ютерні програми чи бази даних, створені в межах виконання контракту, якщо інше не передбачено в договорі. Вказані реформи у сфері цифрових послуг та програмування підштовхнули до гармонізації правових положень у інших законах, що стосуються сфери інтелектуальної власності, та які відповідають вимогам щодо налаштувань до європейських стандартів, що в цілому свідчить про позитивну динаміку реформ, яка у подальшому повинна сприяти економічному розвитку країни.

Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і «Про охорону прав на промислові зразки» за сутністю зберігають примат права роботодавця на реєстрацію службового винаходу (корисної моделі, промислового зразку), та відповідної належності йому майнових прав на ці об'єкти [111] [114]. Втім, положення щодо права роботодавця на винаходи та корисні моделі є найбільш деталізованими із усіх об'єктів права промислової власності, що враховує більшість обставин, що можуть виникнути у порядку

передачі прав на об'єкти від працівника. Через відсутність Закону, що регулює відносини, що виникають у зв'язку з набуттям і здійсненням прав на комерційну таємницю, винаходи та корисні моделі захищаються через правовий режим конфіденційної інформації. Вимога щодо режиму комерційної таємниці хоч і не передбачається міжнародними конвенціями, але є допустимим інструментом захисту прав, однак не настільки ефективним, як окремий Закон, який би регулював питання збереження будь-яких об'єктів інтелектуальної власності як комерційну таємницю. Промисловий зразок регулюється аналогічним чином до винаходів та корисних моделей, окрім одного аспекту: через візуальний характер промислового зразка режим конфіденційності не застосовується.

Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» містить положення щодо прав роботодавця на компонування, які є тотожними винаходам та корисним моделям, не враховуючи стилістичні відмінності. Наприклад, у частині першій «право на реєстрацію компонування і усі права, що з цієї реєстрації випливають, має роботодавець автора компонування» [113]. Таке формулювання було закладено через однойменну статтю 16 цього Закону, яка вказувала на майнові права, які впливали із реєстрації компонування. Втім, така різноманітність формулювань та непослідовності свідчить про відсутність комплексного, цілісного підходу до написання законів, оскільки зміни до законів запроваджувались в різні періоди часу, з різною метою. Відмінності у термінології та юридичних конструкціях у законодавчих актах, які стосуються тотожних за своєю правовою природою об'єктів, створюють передумови для правової невизначеності, а в окремих випадках — для колізій норм. Це, у свою чергу, ускладнює правозастосовну практику та знижує ефективність захисту прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Попри відсутність прямої та окремої норми у Законі України «Про охорону прав на сорти рослин», положення, що стосуються трудових правовідносин, присутні: роботодавцю, в якості селекціонера, належить право

на подання заявки на сорт рослин, а також майнові права на них. Однак цього є недостатньо, оскільки відсутні положення про строки, протягом яких роботодавець повинен подати заявку на сорт рослин, спосіб передачі цього об'єкту іншим (третім) особам, а також перехід прав назад до автора сорту, у разі якщо роботодавець діями або бездіяльністю відмовиться від сорту рослин. Разом з цим, ЦКУ не визначає сорт рослин як окремий інститут інтелектуальної власності, а як частина одного інституту разом із породами тварин. Щодо останнього відсутній нормативно-правовий акт, який повинен містити належний механізм захисту прав інтелектуальної власності на породи тварин, що утворює правову прогалину в законодавстві. Відсутність спеціального регулювання для порід тварин не дозволяє ефективно захищати права селекціонерів, визначати критерії охороноздатності таких об'єктів або встановлювати процедуру їх реєстрації та використання, що може призвести до зловживань та уповільнення розвитку вітчизняної біотехнологічної галузі.

Відсутність у законах України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» та «Про правову охорону географічних зазначень» положень, що регулюють правовий режим службових об'єктів, створених у межах виконання трудового договору, робить належний аналіз цього питання в контексті трудових правовідносин недоцільним. Це зумовлено тим, що чинне законодавство не містить жодних спеціальних норм, які б закріплювали критерії віднесення таких об'єктів до службових. Відтак, застосування загальних положень ЦКУ або аналогії із законодавством про інші об'єкти інтелектуальної власності є юридично необґрунтованим, оскільки не враховує специфіку правової природи торговельних марок і географічних зазначень як таких, що нерідко пов'язані з господарською діяльністю юридичних осіб і не мають персоніфікованого творчого суб'єкта — автора або винахідника.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного

та інтелектуального потенціалу України та охорони майнових прав на вітчизняні технології. Існування цього закону було покликано відсутністю законодавчих положень щодо технологій як об'єкту цивільно-правових відносин. Проблематика виникає з відсутності прямого визначення технології серед переліку об'єктів інтелектуальної власності у статті 420 ЦКУ, а також як об'єкту цивільних прав у статті 177 ЦКУ, оскільки до них належать: речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, роботи та послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні та нематеріальні блага [145]. Пункт 11 статті 1 Закону надає визначення «технології» — це результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Водночас, пункт 6 цієї ж статті вказує, що об'єктами технології є наукові та науково-прикладні результати, об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема, винаходи, корисні моделі, твори наукового, технічного характеру, комп'ютерні програми, комерційні таємниці), ноу-хау, в яких відображено перелік, строки, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг. Пункт 5 цієї ж статті надає визначення поняттю «ноу-хау» — це технічна, організаційна або комерційна інформація, що отримана завдяки досвіду та випробуванням технології та її складових, яка: не є загальновідомою чи легкодоступною; є істотною, тобто важливою та корисною для виробництва продукції; є визначеною, тобто описаною достатньо вичерпно, щоб можливо було перевірити її відповідність критеріям незагальновідомості та істотності [107].

Попри наявність важливих елементів та визначень, які не наводяться в інших законах України та які є необхідними для сфери інтелектуальної власності, Закон «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» фактично не застосовується, оскільки передбачає виключне

централізоване управління трансферу технологій. Закон по суті створює окремий простір для регулювання питань, які відносяться до компетенції державних органів, в цьому випадку — це Міністерство освіти та науки України, в якості центрального органу виконавчої влади, разом з Національною академією наук України та галузевих академій наук. Відповідно до статті 8, цим органам належать підприємства, наукові установи, організації, науково-виробничі об'єднання і технологічні парки, які можуть створювати та використовувати технології та їх складові [107]. Тобто законом встановлюється обмежений перелік суб'єктів суспільних відносин, яким надається виключне право контролю за трансфером технологій. Очевидно, що в Законі закріплюється тільки положення, що стосуються державного регулювання, але попри таку наявність, українське законодавство не передбачає порядок трансферу технологій серед приватних підприємств, оскільки закон передбачає підпорядкованість подібних суб'єктів господарювання, які здійснюють науково-дослідні роботи, системі, яка закріплюється за центральним органом виконавчої влади та Національною академією наук України. На нашу думку, це суттєво обмежує торгівлю та негативно впливає на передачу технологій, що йде в розріз з принципами Угоди TRIPS, закріпленими у статті 8 [140].

Розділ IV Закону описує договори про трансфер технологій, де в статті 20 підкреслюється, що під час передачі (трансферу) технологій укладаються договори, визначені ЦКУ, щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності з урахуванням вимог цього Закону. Відповідно до частини першої статті 1113 ЦКУ, за договором про передання майнових прав інтелектуальної власності одна сторона передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах [145]. Однак, ні ЦКУ, ні Законом не закріплюється положення, яке б прирівнювало технології до прав інтелектуальної власності, навпаки, відповідно до Закону — об'єкти інтелектуальної власності можуть бути частиною технології, але не визнаються тотожними поняттями. Це

створює правову невизначеність, що ускладнює прозоре та послідовне регулювання питань щодо трансферу технологій. Така ситуація може потенційно обмежувати права роботодавця, якщо ним було укладено з працівником або певним науковим колективом договір про трансфер технологій, якщо такий можливо укласти, спираючись на пункт 3 частини першої статті 3 ЦКУ, частину другу статті 6 ЦКУ, та частини першої статті 627 ЦКУ щодо свободи договору, оскільки прямої заборони або обмеження на укладення такого договору законодавством України не передбачено [145].

У рамках комплексного підходу до аналітики українського законодавства у сфері інтелектуальної власності, яке може взаємодіяти з трудовими правовідносинами, необхідно звернути увагу на інформацію як об'єкт інтелектуальної власності. Як вже було зазначено у статті 177 ЦКУ, інформація є об'єктом цивільних прав. У частині першій статті 200 ЦКУ вказується, що інформацією є будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Частина третя цієї ж статті наголошує, що порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється Законом України про інформацію [145]. Цікаво, що попри закріплення інформації на матеріальному носії або електронному вигляді, що за наявності таких ознак робить її об'єктом цивільного права, законодавець відносить це поняття до нематеріальних благ, оскільки воно закріплюється у главі 15 ЦКУ. Тобто інформація існує як у нематеріальному, так і в матеріальному виді, але правове регулювання, фактично, здійснюється тільки щодо останнього виду [136, с. 449]. Серед переліку видів інформації за змістом, вказаного у статті 10 Закону України «Про інформацію» [108], виокремлюється науково-технічна інформація. У статті 2 Закону України «Про науково-технічну інформацію» [109] зазначається, що науково-технічна інформація, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності, а відносини щодо її придбання, зберігання, переробки, використання і поширення регулюються чинним законодавством. Водночас,

стаття 30 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [110] вказує, що правовий режим наукового і науково-технічного (прикладного) результату як об'єкта інтелектуальної власності визначається законодавством України.

Попри зазначені норми, ЦКУ та спеціальні Закони щодо інтелектуальної власності не містять спеціальних положень щодо прямого визначення інформації як об'єкту права інтелектуальної власності, її правової охорони, та інших суттєвих умов повноцінного функціонування такого об'єкту цивільних прав у межах інтелектуальної власності. ЦКУ чітко визначає предмет, в межах якої інформації піддається правовому регулюванню — тільки якщо вона знаходиться на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді, та не враховує обставин, коли інформація існує в усній формі та закріплена виключно в думках особи, яка має до неї доступ. На нашу думку, питання внесення інформації як об'єкту інтелектуальної власності є неможливим, оскільки через нематеріальний характер та неможливість фізичного володіння думками, словами та ідеями, через яку інформація має можливість передаватись, спроби юридичного врегулювання є абсурдними, що ставлять під питання існування згаданих положень щодо науково-технічної інформації у поточному вигляді. Однак не виключається існування гіпотетичної ситуації, в якій обсяг досвіду та інформації, який отриманий однією особою під час виконання трудових функцій або вказівок роботодавця може становити комплекс інформації, який існує в нематеріальній формі та який може передаватись цією особою іншим суб'єктам господарюванням без згоди на те роботодавця.

Отже, у рамках всебічного огляду міжнародно-правових актів та актів національного законодавства, слід підсумувати, що на міжнародному рівні існує небагато норм, що регулюють питання інтелектуальної власності та трудових правовідносин, оскільки подібні юридичні обставини легше врегулювати на рівні національних законів. Однак зазначене не свідчить про доцільність збереження існуючого стану правового регулювання, оскільки

розвиток та удосконалення трудових правовідносин у частині використання прав на об'єкти інтелектуальної власності потребують принаймні базової стандартизації, яка повинна запроваджуватись якщо не на міжнародному, то принаймні на регіональному рівні в Європі.

Національне законодавство України, у свою чергу, попри позитивні зміни у стратегії щодо застосування об'єктів інтелектуальної власності з метою створення та генерування прибутку і активних реформ законодавства, залишає вимагати від законодавчої влади цілісного та згуртованого підходу до написання законів, оскільки наразі існують колізії між нормами законів у сфері інтелектуальної власності, а місцями — суттєві прогалини. Разом із згаданими недоліками, важливо забезпечувати баланс комерційних інтересів як роботодавця, так і працівника, і закріплювати його у законах, щоб приваблювати учасників трудових відносин до належної, повноцінної правової практики в частині створення та використання службових об'єктів інтелектуальної власності. Закріплення відповідних норм у законодавстві дозволить підвищити правову визначеність, а також стимулювати обидві сторони до активної участі у створенні інноваційного продукту, що матиме економічну цінність і потенціал для комерціалізації у майбутньому.

Висновки до розділу 1

У першому розділі дисертаційного дослідження проаналізовано історико-правовий генезис формування прав інтелектуальної власності та їх сучасний стан правового регулювання. Виявлено промислову першість у правах інтелектуальної власності, які запроваджувались у трудових правовідносинах у часи індустріалізації. Попри існування інституту авторського права, промислова складова була більш актуальною, оскільки передбачала технічне удосконалення та винаходи, які згодом підлягали під правову охорону патентів.

Проаналізовано міжнародні правові договори та нормативно-правові акти у сфері інтелектуальної власності, які регулюють відносини у цій сфері. Окрема увага була приділена аналізу положень вітчизняного законодавства у частині інтелектуальної власності, яка має зв'язок із трудовими правовідносинами.

Виявлено, що більшість міжнародних нормативно-правових актів не містять чітких положень, які б стосувалися використання прав на об'єкти інтелектуальної власності в рамках трудових правовідносин між роботодавцем та працівником. Це пояснюється фактом, що подібні правовідносини європейські законодавці пропонують регулювати на національному рівні. Це ускладнює правове регламентування чітких правил, за допомогою яких сторони трудового договору могли б захищати свої права та інтереси самостійно або у суді. Також це означає, що зарубіжне законодавство не має достатньої нормативної бази, яка б спиралась на міжнародну нормативно-правову базу, яка б закріплювала певну практику використання прав на об'єкти інтелектуальної власності в трудових правовідносинах. У зв'язку з цим, виникає гостра необхідність у прийнятті міжнародно-правових актів, які б встановлювали базові умови здійснення управління правами на об'єкти інтелектуальної власності між учасниками трудових правовідносин.

Встановлено характеристику кожного інституту права інтелектуальної власності в Україні, що закріплений у законодавстві. Окремо встановлювалось роль майнових та особистих немайнових прав автора (творця) у якості працівника у трудових правовідносинах. Виявлено, що найбільш оптимальними об'єктами інтелектуальної власності в трудових правовідносинах за сучасним законодавством є об'єкти авторського права, суміжних прав, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів та сорти рослин.

Встановлені недоліки українського законодавства в частині правового регулювання комерційної таємниці, раціоналізаторської пропозиції та наукового відкриття. Запропоновано внести зміни щодо покращення правового регулювання цих інститутів, оскільки наразі існує суттєва прогалина, що викликає загрозу інтересам особам, які використовують ці права інтелектуальної власності у своїй діяльності. Окремо було досліджено проблематику ефективності застосування інституту наукового відкриття як об'єкту інтелектуальної власності.

Зроблено висновок, що попри регулярні спроби вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності, досі існує необхідність внесення юридичної визначеності у окремих категоріях об'єктів інтелектуальної власності. Подібний висновок обґрунтовується необхідністю стимулювання економічного розвитку, що є ускладненим при наявності недосконалого закріплення правових норм у законодавстві. Як наслідок, це має ризик сприяння тіньовому регулюванню правовідносин, що не є корисним для держави, що потребує економічного розвитку за рахунок інновацій, що впливають із об'єктів інтелектуальної власності.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБІГУ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

2.1. Класифікація об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах

У межах правового регулювання інтелектуальної діяльності, що здійснюється у процесі виконання трудових обов'язків, необхідно здійснити класифікацію об'єктів інтелектуальної власності, що виникають у трудових правовідносинах, з метою визначення спільних ознак, правових режимів, видів правової охорони тих чи інших об'єктів. В українському законодавстві класифікація об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах не має уніфікованого та законодавчо регламентованого підходу, через що подібна класифікація носить доктринальний характер.

З урахуванням положень міжнародно-правових актів щодо інтелектуальної власності та усталеної практики щодо реєстрації прав на об'єкти інтелектуальної власності як виключних прав на використання, у законодавстві деяких країн існує підхід застосування інституту права власності на права інтелектуальної власності. З одного боку, якщо у Законі Великобританії про Авторські права, промислові зразки та патенти 1988 року [7] використовується формулювання «property rights», яке, в залежності від контексту, можна перекласти як «майнові права», так і «право власності». З іншого боку, Кодекс Сполучених Штатів Америки (далі — *США, Сполучені Штати*) вживає термін «ownership», що за змістом є більш наближеним до права власності, що використовується щодо авторських прав [40], що змінює єдність концепції щодо відсутності права власності на інтелектуальну власність. Однак, аналіз передусім патентного законодавства зазначених країн вказує, що подібні формулювання не відображають сутність правових положень щодо інтелектуальної власності, оскільки за змістом авторські права та права промислової власності становлять особисті немайнові та майнові

права інтелектуальної власності. До того ж, ЦКУ чітко зазначає у статті 419, що право інтелектуальної власності та право власності на річ не залежать одне від одного, тому, з метою дотримання цілісності дослідження, об'єкти інтелектуальної власності вважатимуться виключними правами на використання [145].

У пункті viii статті 2 Конвенції про заснування ВОІВ [74] наводиться перелік об'єктів, на які визнаються права інтелектуальної власності: літературні, художні і наукові твори; виконавча діяльність артистів, звукозапису, радіо- і телевізійних передач; винаходи у всіх галузях людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; торговельні марки, фірмові найменування і комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; всі інші права, які стосуються інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, літературній та художній галузях. У статті 420 ЦКУ наводиться аналогічний перелік об'єктів, окрім недобросовісної конкуренції, із виокремленням деяких нових об'єктів, які стали суттєвими для актуальних на той час цивільних правовідносин — комп'ютерні програми, бази даних, компонування напівпровідникових виробів, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин та комерційні таємниці [145].

Детальний аналіз питання класифікації об'єктів інтелектуальної власності показав, що серед науковців не існує єдиного погляду на визначення категорій та їх частин. Так, П. Цибульов поділяє об'єкти інтелектуальної власності на три категорії: об'єкти авторського права і суміжних прав, результати науково-технічної творчості та комерційні позначення [143, с. 17].

О. Підпригора надає перевагу мінімалістичному поділу об'єктів права інтелектуальної власності на дві категорії: об'єкти авторського права та об'єкти промислової власності [96, с. 55].

Г. Спіцина та А. Гордеюк виділяють такі групи об'єктів права інтелектуальної власності:

- 1) об'єкти авторських і суміжних прав;

2) об'єкти права промислової власності, які поділяються на об'єкти патентного права і об'єкти індивідуалізації учасників цивільного обороту;

3) нетрадиційні об'єкти права інтелектуальної власності — наукові відкриття, компонування напівпровідникових виробів, раціоналізаторські пропозиції [132, с. 60].

С. Соболев поділяв інтелектуальну власність на:

1) об'єкти авторського права і суміжних прав, які містять результати літературної, художньої та наукової діяльності;

2) об'єкти промислової власності, які містять результати науково-технічної діяльності та засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу;

3) нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності [65, с. 128].

В. Дроб'язко виділяє чотири категорії об'єктів права інтелектуальної власності: об'єкти авторського права і суміжних прав; об'єкти промислової власності — винаходи, промислові зразки, корисні моделі та комерційна таємниця; засоби індивідуалізації товарів, робіт і послуг; нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, до якої відносяться сорти рослин, породи тварин та компонування напівпровідникових виробів [63, с. 60].

На думку П. Крайнева, класифікація інтелектуальної власності в Україні є наступною:

1) промислова власність — винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, знаки для товарів і послуг, комерційні (фірмові) найменування, географічні зазначення, раціоналізаторські пропозиції; компонування напівпровідникових виробів;

2) авторське право і суміжні права — літературні, наукові і художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних, виконання, фонограми, відеограми, передачі організацій мовлення;

3) захист від недобросовісної конкуренції;

4) комерційні таємниці, ноу-хау [80, с. 80].

О. Яворська вважає доцільним класифікувати об'єкти права інтелектуальної власності наступним чином:

1) об'єкти авторського права та суміжних прав (твори літератури, науки, мистецтва, комп'ютерні програми, бази даних тощо);

2) об'єкти патентного права (винахід, корисна модель, компоновання інтегральних мікросхем);

3) правові засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів, робіт та послуг (комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення);

4) результати селекційних досягнень (сорти рослин, породи тварин);

5) об'єкти з локальною новизною (комерційна таємниця, ноу-хау, компоновання інтегральних мікросхем);

6) наукові відкриття [68, с. 79].

З урахуванням описаних класифікацій, у зазначених доктринальних позиціях не було наведено базису, на який спирається та чи інша категорія, та за своєю сутністю має загальний характер. У контексті цього питання В. Вірченко здійснив детальний аналіз об'єктів інтелектуальної власності, з чого дійшов до висновку про два підходи до класифікацій таких об'єктів — за основним та вторинними ознаками. Більшість науковців здійснює класифікацію за загальними ознаками, що відповідає їхньому переліку в нормативно-правових актах. Щодо класифікації за другорядними ознаками, то науковець визначає такі критерії, як:

– залежно від сфери інтелектуальної діяльності (результати технічної, мистецької, наукової діяльності);

– залежно від необхідності реєстрації для набуття прав (обов'язкова реєстрація; необов'язкова реєстрація; реєстрація не передбачена);

– залежно від ступеня правової захищеності (захищені, незахищені);

– залежно від використання у господарському обороті (продуктивні, непродуктивні);

– залежно від ступеня новизни (новітні; оригінальні; похідні);

– залежно від джерел надходження (розроблені; успадковані; придбані; отримані у якості внеску до статутного капіталу; отримані у тимчасове використання на платній основі);

– залежно від терміну захисту майнових прав (обмежений, необмежений);

– залежно від можливості дозволяти використовувати об'єкти інтелектуальної власності (відчужувані та невідчужувані) [58, с. 5] та інші.

Наведена вище детальна класифікація об'єктів інтелектуальної власності відкриває новий погляд на зв'язки, які можуть існувати між різними результатами інтелектуальної та творчої діяльності. На наш погляд, спочатку необхідно визначити предметну складову, за якою об'єкти є схожими або відрізняються від інших. При цьому також важливо дотримуватися балансу між узагальненням та деталізацією кожного компоненту класифікації. Ознаками, на які необхідно звернути увагу при визначенні об'єкту інтелектуальної власності до певної категорії, є: місце об'єкту у нормативно-правових актах; спосіб набуття права інтелектуальної власності на об'єкт; наявність господарської складової у межах правового регулювання; наявність трудової складової у межах правового регулювання; інші особливості.

Нормативно-правові акти визначають коло об'єктів, які належать до сфери впливу інтелектуальної власності. Однак законодавство тільки утворює перелік таких об'єктів, але не класифікує їх. З-поміж об'єктів, зазначених у статті 420 ЦКУ, та умовних категорій у вигляді глав, наведених у книзі четвертій ЦКУ, прослідковується чітка послідовність груп об'єктів: авторське право і суміжні права; промислова власність; засоби індивідуалізації цивільного обороту, товарів, робіт, послуг; інші об'єкти інтелектуальної власності. До останньої групи, як вже зазначалось у попередніх розділах, через нетипову правову природу та особливий порядок застосування, належать: наукове відкриття, раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця.

Спосіб набуття права інтелектуальної власності також можна ототожнювати з порядком реєстрації прав інтелектуальної власності на об'єкт,

оскільки саме за процедурою патентування або отримання свідоцтва можна легко визначити роль, яку виконує охоронний документ. З урахуванням цього аспекту, сорти рослин слід вважати об'єктом промислової власності, оскільки попри особливий режим використання прав інтелектуальної власності через суб'єктний склад, який враховує автора та селекціонера як двох окремих суб'єктів правових відносин, майнові права на сорт рослин закріплюються саме патентом.

Господарська складова у об'єкті інтелектуальної власності надає особі, яка користується правами на неї, обсяг майнових прав та їх реалізацію через укладання договорів про використання прав інтелектуальної власності або використання зареєстрованих прав інтелектуальної власності у якості активів. Наприклад, наукове відкриття не містить можливості користування майновими правами на нього, що робить його недоцільним інститутом в рамках відносин щодо авторських прав або прав промислової власності.

Трудова складова об'єкту інтелектуальної власності надає можливість застосування правового режиму службового об'єкту інтелектуальної власності, що регулюється відповідними положеннями спеціальних законів або має здатність на це. Законодавством України охоплено майже всі службові об'єкти інтелектуальної власності, що можуть виникати з трудових правовідносин, окрім раціоналізаторської пропозиції, яка на нашу думку є особливим об'єктом, який попри відсутність порядку державної реєстрації, піддається локальному застосуванню на підприємстві та який є потенційним результатом творчої діяльності працівника, містить в собі як аспекти господарської діяльності, так і трудової, але через відсутність законодавчого регулювання створює правову прогалину, що не надає можливості остаточного визначення належності цього об'єкту до права промислової власності.

Схожа проблематика наявна у співвідношенні авторського права із суміжними правами. О. Орлюк вважає, що об'єднання цих двох інститутів є сумнівним, оскільки суміжні права, хоча й деякою мірою пов'язані з

авторським правом, становлять самостійну, відокремлену систему норм права, що регулюють відповідні суспільні відносини, які пов'язані з виконавчою діяльністю музикантів, діяльністю виробників фонограм, а також діяльністю організацій ефірного та кабельного мовлення, що не містить в собі характеристики, притаманні художньому або літературному твору [91, с. 71]. Однак, якщо врахувати спільну правову природу, об'єкт правового регулювання та функціональну взаємозалежність авторських і суміжних прав — виникає правова логіка, за якою групують ці два інститути прав інтелектуальної власності разом.

Спираючись на подібну концепцію, раціоналізаторську пропозицію слід технічно вважати категорією права промислової власності, однак не в рамках сучасного правового регулювання, яке є відсутнім щодо нього. Положення такого регулювання також визначають відмінність раціоналізаторської пропозиції від інших об'єктів права промислової власності в частині набуття прав на них — для останніх, з метою повноцінної реалізації прав, необхідна реєстрація в уповноваженому державному органі, або надання тому чи іншому об'єкту статусу комерційної таємниці.

Інститут комерційної таємниці наразі також не піддається повному правовому регулюванню, через що його необхідно відносити до особливого права інтелектуальної власності. Однак, враховуючи наявність господарської функції та відсутності у необхідності державної реєстрації у раціоналізаторській пропозиції та комерційній таємниці, їх можна віднести до спільної категорії «господарської інтелектуальної власності».

Ще одним дискусійним аспектом залишається ноу-хау, який так само не підпадає під правове регулювання цивільного права, але фактично визнається і визначається Законом України «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій». За змістом та визначенням, який наводиться у законі, правовий режим ноу-хау можна порівняти з раціоналізаторською пропозицією, яка не містить в собі ознак інтелектуальної власності. Втім, ноу-хау сприймається, за положенням закону, як інформація про технічний,

організаційний чи комерційний процес, що не містить в собі ознак творчості або інтелектуальної діяльності, але має вплив на технологічний процес або на надання послуг.

Отже, щодо загальної класифікації об'єктів інтелектуальної власності пропонується наступний перелік:

1) об'єкти авторського права та суміжних прав: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, бази даних (як результат інтелектуальної діяльності), інші твори; виконання, фонограма, відеограма, програма організації мовлення;

2) об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, сорти рослин;

3) засоби індивідуалізації суб'єктів та об'єктів господарювання: комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення;

4) об'єкти господарської інтелектуальної власності: раціоналізаторські пропозиції, комерційні таємниці, ноу-хау;

5) неефективні об'єкти інтелектуальної власності: наукові відкриття, породи тварин [134, с. 321].

Щодо переліку об'єктів промислової власності, компонування напівпровідникових виробів та сорти рослин входять в цю категорію, оскільки обидва об'єкти підпадають під державну реєстрацію задля повноцінної реалізації захисту прав інтелектуальної власності на них. Також обидва об'єкти можливо реалізовувати в рамках комерціалізації через продаж, ліцензування та інші способи комерційного використання, розповсюдження товару, який є результатом запровадження компонування або сорту рослин. Спеціальні закони обох об'єктів також містять схожі положення з винаходами (корисних моделей) та промисловим зразками, зокрема в частині утворення цих об'єктів в якості службових об'єктів інтелектуальної власності. Компонування також має технологічну складову, яка більш схильна до запровадження у науково-технічній та промисловій сферах, що так само свідчить про належність до об'єкту промислової власності. Сорти рослин,

попри відсутність будь-якої складової, яка б стосувалась технологій або техніки, охороняється патентом, а також має аналогічний до інших промислових об'єктів спосіб комерціалізації.

Об'єкти господарської інтелектуальної власності слід вважати особливою категорією класифікації, оскільки ці об'єкти не можуть використовуватися у звичайний спосіб будь-яким суб'єктом права. Застосування цих об'єктів передбачає комплекс заходів, який спрямований на створення та генерацію інформації, методів та способів удосконалення технічних та технологічних процесів на підприємстві, спеціальний режим повідомлення про створення або оволодіння способами удосконалення технологічних процесів, а також забезпечення обмеженого доступу до них. Варто зауважити, що цей перелік слід класифікувати не як об'єкти інтелектуальної власності, а як форми правового вираження таких об'єктів — ця теза обґрунтовується відсутністю чіткого визначення предмету або переліку предметів, які, наприклад, підлягають захисту через правовий режим комерційної таємниці. У частині раціоналізаторської пропозиції це «матеріальний об'єкт або процес», а щодо комерційної таємниці та ноу-хау — це певна секретна інформація, яка не є легкодоступною для необмеженого кола осіб, та яка містить технологічні, технічні або комерційні дані, що мають самобутню цінність для реалізації певних напрямків господарської діяльності.

Що стосується останньої категорії об'єктів інтелектуальної власності, на нашу думку, вони не мають своє застосування у сьогоденній практиці через відсутність або складність отримання комерційної вигоди, а також через відсутність належного законодавчого регулювання відносин, що стосуються цих об'єктів. Наукове відкриття, попри міжнародне нормативне закріплення, не має фактичної присутності на ринку цивільного обороту та не має здатності генерувати майнові права. Однак, особисті немайнові права на цей об'єкт є необхідним з метою захисту інтересів фізичної особи, яка здійснила таке відкриття, через що не слід викреслювати цей об'єкт серед переліку прав

інтелектуальної власності, але його необхідно виокремлювати серед інших як окрему категорію.

Породи тварин, з іншого боку, викликають багато запитань як зі сторони законодавчого закріплення, так і щодо фактичної реалізації прав на цей об'єкт. У міжнародних договорах цей інститут не має обов'язкового юридичного закріплення, що встановлюється пунктом «b» частини третьої статті 27 Угоди TRIPS, і він здійснюється виключно в рамках здійснення господарської діяльності щодо племінної справи свійських тварин [140]. До прикладу, Регламент Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2016 року № 2016/1012 про зоотехнічні та генеалогічні умови для розведення, торгівлі та ввезення до Союзу чистопородних племінних тварин [34] не містить положень щодо прав інтелектуальної власності, що підкріплює тезу щодо відсутності практики застосування патентування до порід тварин. Навіть за умови наявності національного законодавчого регулювання захисту прав на нові сорти рослин та породи тварин, як у Законі Болгарії «Про захист нових сортів рослин та порід тварин» [67] та у Законі Чехії «Про захист прав на нові сорти рослин та породи тварин» [45], аналіз законів показав, що питання прав інтелектуальної власності не піднімається та не конкретизується, та захист прав здійснюється методом державної реєстрації через видачу свідоцтва селекціонерам рослин та сертифікату селекціонерам тварин.

З урахуванням загальної класифікації об'єктів інтелектуальної власності, можливо виокремити класифікацію об'єктів в частині трудових правовідносин:

1) об'єкти авторського права і суміжних прав — через режим службових творів;

2) об'єкти промислової власності — через режим службових винаходів (корисних моделей), промислових зразків, компонувань напівпровідникових виробів та сортів рослин;

3) об'єкти інтелектуальної господарської діяльності — через режим комерційної таємниці або раціоналізаторської пропозиції.

У трудових правовідносинах доцільно розглядати твори через об'єкти авторського права, оскільки в спеціальному законодавстві майнові права на об'єкти суміжних прав відсилають на правовий режим авторських прав на службові твори. Однак слід зазначити, що деякі аспекти авторського права на службовий твір не відповідають характеристикам та особливостям відносин, які виникають у процесі створення об'єктів суміжних прав, оскільки один із таких об'єктів, — виконання, — передбачає собою процес, а не матеріальну річ. Через це також існує ризик обмеження прав виконавця через виплату одноразової винагороди, оскільки законодавець не передбачає порядок сплати багаторазової винагороди або її частки автору, що можливо передбачити в рамках трудового договору.

Службові об'єкти промислової власності є класичним прикладом застосування у трудових правовідносинах, яке закріплене законодавчою, вітчизняною та міжнародною практикою, та виступають у ролі основоположної моделі правозастосування та обсягу прав працівника й роботодавця. Попри тісний зв'язок із промисловою власністю, необхідно відокремлювати комерційну таємницю та раціоналізаторську пропозицію як приватноправовий спосіб закріплення тих чи інших технічних, технологічних, організаційних або комерційних рішень, який не супроводжується державною реєстрацією та який характерний для суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність. У цьому контексті трудові правовідносини виступають правовою основою для виникнення зобов'язань щодо нерозголошення, збереження комерційної інформації, а також стимулювання інноваційної активності працівників через інститути внутрішнього заохочення.

Таким чином, класифікація об'єктів інтелектуальної власності в межах трудових правовідносин дозволяє виокремити специфіку правового режиму кожної категорії об'єктів, що забезпечує належне регулювання взаємних прав та обов'язків працівника і роботодавця, сприяє захисту інтересів сторін та стимулює розвиток інноваційної діяльності в межах трудових функцій.

2.2. Об'єкти інтелектуальної власності, створені у процесі виконання трудових обов'язків за завданням роботодавця

Створення та використання об'єктів інтелектуальної власності, за своєю сутністю, є сферою регулювання цивільно-правових відносин. Це обґрунтовується відсутністю публічного елемента у процесах, що здебільшого опираються на індивідуальні інтелектуальні здібності особи або групи осіб, які створюють продукти інтелектуальної, творчої діяльності. Цивільно-правовий характер цих відносин також говорить про горизонтальний порядок ведення процесів, що відбуваються між зацікавленими сторонами. Якщо вести мову про вертикальні спрямування, то вони також мають своє вираження через службові об'єкти інтелектуальної власності [135, с. 341].

Загальна норма, яка регулює питання належності прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений внаслідок виконання трудового договору, зазначається у статті 429 ЦКУ, де законодавець за замовчуванням закріплює особисті немайнові права за працівником, а майнові — у спільній частині за працівником і роботодавцем (юридична або фізична особа). Частина третя статті 440 ЦКУ вказує, що майнові права інтелектуальної власності на твір, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), переходять до юридичної або фізичної особи, де або у якій працює автор, з моменту створення службового твору у повному складі, якщо інше не передбачено договором чи законом [145]. Спеціальним законодавством, в свою чергу, також використовується формулювання «у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи дорученням роботодавця» (Закони України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки») або «у зв'язку з виконанням службових обов'язків чи за спеціальним дорученням роботодавця» (Закон України «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів»).

У науковій літературі положення сучасного законодавства України щодо належності прав інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків, піддається критиці.

В. Дмитришин наголошує на цьому, вказувавши, що непослідовне означення суб'єкту створення службового твору звужує права працівника-автора, оскільки «працівник», якому належать трудові права, а не авторські; поняття «працівник» та «автор» співвідносяться як загальне та індивідуально визначене. На думку автора, у регулюванні таких правовідносин перевагу слід надавати спеціальним нормам, які регулюють саме відносини інтелектуальної власності, а не трудові, з метою забезпечення належних прав особи на утворені нею об'єкти [61, с. 47]. Подібна думка також підкріплюється тезою про непостійний характер правового статусу працівника, оскільки після припинення трудових відносин, статус працівника як фактично, так і юридично зникає, в той час коли правовий статус автора має здатність існувати та захищати інтереси особи і після розірвання або припинення трудових відносин працівника з роботодавцем, і навіть після смерті фізичної особи-автора через правонаступників.

Важливою складовою створення об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах є належність майнових прав роботодавцю (за замовчуванням, встановленим законом) або диспозитивне закріплення розподілу майнових прав між сторонами трудового або цивільно-правового договору, а також визначення винагороди автору, винахіднику за створений об'єкт та його використання роботодавцем. В. Бажанов підкреслює, що розподіл майнових авторських прав на службовий твір може здійснюватися двома способами:

1) положення щодо розподілу майнових прав на службовий твір можуть міститись у трудовому договорі між працівником та роботодавцем;

2) укладається окремий договір між автором та роботодавцем про розподіл майнових прав інтелектуальної власності [48, с. 2].

Аналогічне положення в українському законодавстві прослідковується щодо інших об'єктів інтелектуальної власності, створеними в рамках виконання службових обов'язків, у частині розподілу майнових прав між

сторонами, де передбачається умова, яка надає можливість модифікувати норму закону договором.

Більшість науковців притримуються підходу укладення двох окремих договорів: трудового та цивільного, у якому регулюються відносини щодо використання прав інтелектуальної власності на службовий об'єкт інтелектуальної власності. Неналежне оформлення розподілу прав часто тягне за собою спори між працівником та роботодавцем. Зокрема, Ю. Єпіфанова на прикладі використання службового твору між викладачами вищих навчальних закладів як авторами та вищим навчальним закладом як роботодавцем вказує на документи, які повинні бути укладені з метою належного виконання прав:

1) колективний договір, де встановлюються загальні положення та гарантії щодо творчої діяльності у навчальному закладі;

2) трудовий договір (контракт), у якому визначається трудова організація творчої діяльності;

3) авторський договір, що закріплює спосіб використання твору, розмір та порядок виплати винагороди, територіальність та інші умови договору [66, с. 14].

Додаткову комплексність щодо розподілу прав інтелектуальної власності на службовий твір чи винахід створює інститут співавторства. На відміну від трудових правовідносин з роботодавцем, співавторство ґрунтується виключно на цивільному законодавстві та передбачає угоду між авторами або винахідниками щодо розподілу прав на створений спільний об'єкт інтелектуальної власності. У практичному полі відповідальність за укладення такої угоди покладається на роботодавця, в якій працівники визнають належність майнових прав на об'єкт, за який вони отримують винагороду. Роботодавець має правомочність на укладення договору із кожним із авторів окремо або з усіма водночас у формі єдиного, багатостороннього договору. Відповідно до таких дій, складність, яку утворює інститут співавторства, фактично зникає. А. Котляр також правильно вказує,

що технічні працівники, які допомагали створювати твір (збирання матеріалів, креслення графіків і схем) до авторів не зараховуються [76, с. 95].

Втім, як зауважує Н. Яркіна, існує проблематика щодо укладення ліцензійного договору одним із правоволодільців, коли інші співавтори не давали свою згоду на таке укладення. Такі ситуації можуть виникати у відносинах щодо авторських прав та суміжних прав за відсутності належного врегулювання відповідних питань шляхом укладення трудового договору. Вчена пропонує закріпити положення в ЦКУ про нікчемність договорів про передачу прав інтелектуальної власності, що були укладені одним із співавторів без згоди інших, якщо повноваження на його укладання не були йому надані і не впливають з договору про спільне здійснення прав [151, с. 254].

За думкою Н. Нестор і О. Жеребко, службовий твір має чотири ключові характеристики:

1) зазначений об'єкт створюється працівником при виконанні ним посадових обов'язків, що впливають з умов трудового договору;

2) він є результатом інтелектуальних і творчих зусиль, здійснених працівником у процесі виконання ним трудових обов'язків;

3) етапи створення та виготовлення об'єкта нормативним чином обумовлені наказом роботодавця;

4) цей об'єкт створюється працівником з використанням накопиченого досвіду, виробничих знань, секретів виробництва, та різного роду матеріальних і фінансових ресурсів, що надаються роботодавцем [88, с. 103].

Варто також зауважити, що за редакцією Закону України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року службовий твір містив визначення «службове завдання», яке було вилучене після прийняття нової редакції цього закону. Подібне визначення існувало на противагу «дорученню роботодавцю», яке міститься у визначенні службового винаходу, яке є чинним в редакції Закону України «Про винаходи і корисні моделі». Це один із багатьох прикладів редакційної неузгодженості норм законів у сфері

інтелектуальної власності, що викликає критику з боку українського науково-правового суспільства у частині комплексного підходу до побудови законодавчої системи. В. Сова пояснює таку дихотомію між цими двома поняттями, які окреслюють практично однакові правові явища, що врегульовані різними законодавчими актами, з метою відокремлення двох гілок права інтелектуальної власності — авторського права від права промислової власності. У зв'язку із цим, на думку вченої, доручення роботодавця конкретизують трудові (службові) завдання, окреслені в посадовій інструкції, виконання яких є процесом створення об'єкту інтелектуальної власності, яким виступає службовий винахід [131, с. 225].

Попри термінологічно-лінгвістичні нюанси щодо формування термінів «службовий твір» і «службовий винахід», на нашу думку термін «об'єкт інтелектуальної власності, створений у зв'язку з виконанням трудового договору» хоч і є більш громіздким, проте він чітко передає багатогранність з боку застосування та виникнення таких об'єктів у трудових правовідносинах. Поняття «службовий» є більш наближеним до сфери адміністративного права та управління, в тому числі щодо військової служби [135, с. 341]. Відповідно до Постанови Великої Палати Верховного Суду від 8 червня 2022 року військова служба прирівнюється до державної (публічної) служби особливого характеру [98]. Державна служба, відповідно до Постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 13 березня 2019 року, є однією з форм реалізації закріпленого у статті 43 Конституції України права на працю [99].

При цьому, у сучасному законодавстві не передбачаються норми, які б чітко регулювали питання створення державними службовцями, а також військовослужбовцями, об'єктів інтелектуальної власності. Це утворює питання належності прав на об'єкти інтелектуальної власності, створених під час здійснення службових обов'язків. Відсутність нормативно-правового регулювання утворює юридичні наслідки, які не підтримуються законодавством, і які можуть зазнати негативного рішення у випадку судового

захисту прав інтелектуальної власності. Запровадження нового розділу в посадових інструкціях або трудовому договорі не забезпечить належного регулювання відповідних трудових відносин та не буде достатньо ефективним для їх упорядкування [135, с. 341]. Попри критику посадових інструкцій, С. Вишновецька виступає за необхідність їхньої наявності у правових відносинах, оскільки саме вони закріплюють створення об'єкту інтелектуальної власності у рамках трудових обов'язків працівника, що визначає його статус як службовий об'єкт інтелектуальної власності, на який працівник та роботодавець набувають відповідних прав інтелектуальної власності [57, с. 236].

Тим більше стає актуальним питання правового регулювання, якщо військовослужбовець не підписував жодного договору з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та особливий період, оскільки він є мобілізованим під час дії правового режиму воєнного стану. В рамках цього, конституційний обов'язок військової служби протиставляється конституційному праву на працю, через яке реалізується утворення об'єктів інтелектуальної власності, як наслідок — на особу не можна покласти абсолютний обов'язок у вигляді наказу командира військової частини створити об'єкт, який вимагає творчої або інтелектуальної діяльності. Додатково виникає невизначеність щодо правової природи інтелектуальної праці під час виконання військової служби як особливого конституційного обов'язку громадянина перед державою, та чи буде взагалі визнаватись результат такої творчої/інтелектуальної діяльності службовим об'єктом інтелектуальної власності.

Також виникають питання при необхідності внесення нематеріальних активів на бухгалтерський облік, якщо у центрального органу виконавчої влади з'являється різновид об'єкту інтелектуальної власності, за який потрібно сплачувати роялті особі, який його створила. Оскільки роялті безпосередньо виплачується з прибутку, отриманого з комерціалізації та

продажу продукту, створеним як результат використання об'єкта інтелектуальної власності, виникають бюджетні прогалини, через що винагороду або роялті потрібно буде виплачувати через кошти бюджету відповідного центрального органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування. До цього ж — практика комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у сфері безпеки та оборони є майже відсутньою та недоступною через відсутність чітких правових механізмів в законодавстві України, що створює неможливість реалізації всього життєвого циклу прав на об'єкти інтелектуальної власності [135, с. 341].

Один із способів усунення такої проблеми є активне включення держави як самостійного учасника цивільних правовідносин у положеннях законодавства України. Участь держави регламентується статтею 167 ЦКУ, частина перша якої вказує, що держава діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин. В двох наступних частинах оголошується диспозитивність на утворення юридичних осіб публічного права, які від її імені будуть здійснювати діяльність з ведення процесів цивільних відносин. Такими самими правами наділяються Автономна Республіка Крим та територіальні громади у статтях 168 і 169 ЦКУ відповідно [145]. Це положення спрямоване на забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами в межах приватноправової сфери, а також на недопущення зловживань з боку держави у правовідносинах, де вона виступає не як орган публічної влади, а як рівноправний учасник. Такий підхід відповідає принципам верховенства права, правової визначеності та юридичної рівності сторін. Проте на практиці ефективність реалізації цих норм значною мірою залежить від належної інституційної побудови юридичних осіб публічного права, чіткої межі між приватноправовими та публічно-правовими функціями держави, а також судової практики, яка має забезпечувати неупереджене вирішення спорів за участю держави.

У правозастосовній практиці зарубіжних країн сформувався підхід, відповідно до якого права на об'єкти, створені державним службовцем у

процесі виконання службових обов'язків, належать державі у повному обсязі. Наприклад, у судовій справі Брауна проти Канади, представники держави ґрунтували свою позицію на тому, що Браун, маючи статус військовослужбовця-резервіста, не розкрив цей статус перед подачею заявки на реєстрацію патенту, що привело до порушення прав на патенти. У цьому рішенні Федеральний апеляційний суд встановив, що особа, яка перебуває у резервному складі Збройних сил Канади, навіть за відсутності отримання заробітної плати, пільг чи інших форм державного забезпечення, вважається такою, що перебуває на публічній службі. Відповідно, ветерани та резервісти, які працюють на постійній основі в приватному секторі, зобов'язані отримати попередній дозвіл Міністерства національної оборони Канади перед поданням заявки на патентування власних винаходів [2]. Суд застосував обмежувальний підхід до розуміння статусу публічної служби, яке виходить за межі формальних ознак трудових відносин, таких як заробітна плата або фактичне відвідування робочого місця. У такий спосіб суд визнав, що сам факт належності до резервного складу Збройних сил, навіть за відсутності активного виконання обов'язків або матеріальної компенсації, створює юридичні обмеження для особи у сфері реалізації прав інтелектуальної власності. У довгостроковій перспективі це рішення може мати стримувальний ефект для науково-технічної творчості серед осіб, пов'язаних з публічною службою, оскільки воно покладає додатковий тягар відповідальності за правовий статус навіть у разі формального чи тимчасового зв'язку з державою.

У свою чергу, особливе правове регулювання застосовується щодо службових творів державних службовців Уряду США, які мають назву «урядові твори» (Розділ 17 Кодексу США, § 101) [37]. Урядові твори вирізняються з-поміж інших службових творів «службовими обов'язками, покладеними на службових осіб/урядових працівників». Як правило, службові обов'язки зазначаються в описі посади в посадових інструкціях. Службові обов'язки не включають роботу, виконану державним службовцем або

працівником за власним бажанням, навіть якщо предметом такого завдання є урядова робота, якщо ця робота не була прямо зазначена в рамках службових обов'язків особи [135, с. 342]. Федеральний суд США у справі Герберт проти Сполучених Штатів щодо використання урядових творів державними органами у своєму рішенні надав тлумачення цим законодавчим положенням: конкретне завдання не обов'язково має бути індивідуально призначене для того, щоб його можна було кваліфікувати як частину офіційних функцій державного службовця. Якщо офіційні функції державного службовця включають дослідження, то працівник може втратити право подавати позов про порушення авторських прав, навіть якщо він не був спеціально зобов'язаний виконувати роботу, про яку йде мова, що звужує обсяг прав державного службовця [19]. Тобто прийняття фізичною особою обов'язків державної служби завідомо передбачає приховану згоду на обмеження певних виключних прав особи, зокрема у сфері інтелектуальної власності. З одного боку, це створює можливу колізію між приватними інтересами особи та публічно-правовою природою її службових функцій, що може поставити під сумнів принцип справедливого балансу між правами держави та правами службовця. З іншого боку, подібна практика обґрунтовується необхідністю забезпечення інтересів держави як роботодавця, який фінансує відповідну діяльність та несе відповідальність за результати, що виникають у межах службового становища особи.

Урядові твори також піддаються особливому режиму захисту авторських прав. Відповідно до статті 105 Розділу 17 Кодексу США, захист авторським правом не поширюється на будь-який урядовий твір, але Уряд США не позбавлений можливості отримувати та зберігати авторські права, передані їм шляхом переуступки, заповіту або будь-яким іншим правовим чином [39]. Коли твір, захищений авторським правом, передається Уряду США, Уряд стає власником авторських прав, і твір зберігає захист авторського права. Водночас це правило не поширюється на службові твори, які були створені на рівні штатів та місцевих органів. Факт того, що урядові твори не

захищені Законом про авторське право США, не створює вимоги, щоб усі урядові твори США були доступними для громадськості без обмежень. Однак, хоча уряд не зобов'язаний публічно оприлюднювати всі урядові твори, уряд не обмежує використання або розповсюдження більшості категорій творів уряду [32]. Незважаючи на загальну політику вільного та відкритого поширення інформації, існують винятки з цього правила. Певні закони надають уряду право обмежувати доступ до творів уряду США, наприклад, з метою національної безпеки, експортного контролю та подачі патентних заявок, як зазначається у Винятках із Закону про свободу інформації [14]. Урядові документи США повинні пройти відповідну перевірку з точки зору безпеки, експортного контролю та політики, яку проводить агентство, що їх випускає, перш ніж вони стануть доступними для громадськості. Крім того, для цілей конкретних угод, таких як Угода про спільні дослідження та розробки (*далі* — *CRADA*) [6], уряд має законні повноваження утримувати від публічного розповсюдження певну інформацію, створену урядом, протягом певного періоду часу. Тобто для урядових творів існує спеціальний режим регулювання, який захищає будь-яку інформацію та творчу роботу, яка може входити в сферу авторського права (програмне забезпечення, креслення, інформація щодо потенційних винаходів чи корисних моделей, в тому числі матеріалів військового спрямування тощо) [135, с. 342].

Окремими федеральними законами передбачаються виняткові випадки, у яких федеральна посадова особа може заперечувати проти надання приватній компанії права зберігати охорону авторських прав на загальних засадах, як це зазвичай дозволено у стандартному правовому порядку. У таких випадках застосовується пункт про «спеціальні роботи» у Положенні про федеральні закупівлі для потреб оборони (*далі* — *DFARS*), що вимагає передачі авторських прав на твір державі [9]. Це положення зазвичай використовується, коли уряд купує матеріали, захищені авторським правом, такі як кінофільми та сценарії, телевізійні записи, переклади, навчальні роботи, а також певні технічні звіти та дослідження. Наприклад, підрозділ Міністерства оборони

може скористатися цим положенням, коли необхідно контролювати декілька версій програмного забезпечення, розповсюдженого серед різних союзників, щоб забезпечити його сумісність. Підрядник також повинен надати Уряду безоплатну, територіально необмежену, невиключну, безвідкличну ліцензію на відтворення та підготовку похідних робіт, їх розповсюдження, виконання або показ, а також мати право дозволяти іншим особам робити це з будь-якими захищеними авторським правом роботами підрядника, які не були вперше вироблені, створені або згенеровані в рамках контракту, але були розміщені в матеріалах «спеціальних робіт» [135, с. 343].

Порівняльний аналіз положень американського законодавства показав, що авторське право на службові твори мають спеціальне правове регулювання щодо творів, які були створені державними службовцями і права на які належать Уряду США. Практика показує, що державний службовець суттєво обмежується у користуванні правами інтелектуальної власності на створені «урядові твори», що свідчить про односторонній тип правовідносин, який вигідний державі, що характеризується освоєнням всіх прав та ресурсів, які є похідними від урядового твору. У цьому випадку можливо зауважити на автократичні аспекти, які не є справедливими по відношенню до працівника, але необхідно пам'ятати про вертикальну підпорядкованість, яка є однією з ключових ознак державної служби, в якій існує інший обсяг прав, який передбачається цивільними, горизонтальними правовідносинами. Законодавча система США дійсно орієнтована на пріоритет інтересів державного апарату, що проявляється у встановленні асиметрії у правах між службовцем та державою. Подібна модель правовідносин відповідає засадам адміністративної ієрархії, але ставить під сумнів дотримання принципу справедливого балансу. У довгостроковій перспективі така система може стримувати ініціативність, креативність та мотивацію фахівців, особливо у сферах, що вимагають високого рівня інтелектуальної участі. Однак такі жорсткі рамки для праці виправдовуються винагородою або заробітною платою, за яку державний службовець готовий працювати, що виключає

питання про дотримання правового балансу, оскільки насамперед все залежить від задоволення інтересів сторін.

Політика Департаменту оборони та Збройних сил Ірландії закріплює саме за Міністром оборони (в якості юридичної фікції-прив'язки) право користуванням усієї інтелектуальної власності або конфіденційної інформації, створеної персоналом оборонної організації під час виконання своїх службових обов'язків, що також включає будь-яку інтелектуальну власність або конфіденційну інформацію, яка була утворена в рамках дисертацій або інших дослідницьких та інноваційних проєктів, виконаних персоналом, що фінансується оборонною організацією. Усім працівникам оборонної організації наголошується, що окремі члени Збройних сил та працівники Міністерства оборони не мають майнові права на будь-яку інтелектуальну власність, розроблену під час виконання службових обов'язків або навчання, яке фінансується оборонною організацією. Такий персонал зобов'язаний передати права на інтелектуальну власність Міністерству оборони [135, с. 343]. Усі, хто створює інтелектуальну власність у межах своєї роботи, повинні вести чітку та належну документацію для підтвердження можливих спорів щодо інтелектуальної власності [36].

Підхід іноземних держав до належності прав інтелектуальної власності на об'єкти інтелектуальної власності, створеними під час виконання трудових обов'язків, слід назвати абсолютним. Узагальнений спосіб до користування правами інтелектуальної власності розкривається через відсутність поділу особистих немайнових (моральних) та майнових прав інтелектуальної власності, тим самим виступаючи в якості реалізації пропріетарної теорії, яка прослідковується у законах англomовних країн, що суттєво відрізняється від вітчизняних положень, які реалізують засади теорії виключних прав. Англо-американський підхід є більш інструментальним і прагматичним, орієнтованим на максимальну економічну ефективність, тоді як українська модель прагне зберегти баланс між інтересами роботодавця і правами особи як творця інтелектуального продукту. Економічний прагматизм окреслюється

комплексним підходом до прав інтелектуальної власності без поділу на особисті немайнові та майнові права, що є суттєвою складовою теорії виключних прав. Це пояснюється історичними та соціальними аспектами, через які пройшли країни, в яких існували різні політико-економічні підходи (капіталізм, соціалізм, комунізм), які в свою чергу диктували юридичні рамки здійснювання прав та обов'язків.

Як вже зазначалось у висновках дослідження у попередньому підрозділі, об'єкти інтелектуальної власності, які можливо утворити внаслідок виконання трудових обов'язків, це: службові твори, службові винаходи (корисні моделі), промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів та сорти рослин. Такий висновок ґрунтується на сучасному українському законодавстві, положення якого надають правомочність щодо створення тільки таких службових об'єктів інтелектуальної власності. Процес створення цих об'єктів також супроводжується обсягом суб'єктивних прав та певних обов'язків, які надаються сторонам, які є притаманними трудовим правовідносинам. В. Юрковська вважає, що для трудових відносин характерними є також такі риси: укладаються лише на добровільній основі; регулюються нормами трудового права України; сторонами відносин обов'язково є робітник та роботодавець; тривають у часі; виникають у результаті укладання трудового договору; мають відплатний характер; кожен з учасників відносин несе відповідальність за порушення норм законодавства, що регулює трудові правовідносини [148, с. 69].

В. Дмитришин виокремлює взаємні права та обов'язки працівника і роботодавця щодо службового винаходу. Працівник несе обов'язок подати роботодавцю письмове повідомлення про створений ним службовий винахід, та водночас має право вимагати від роботодавця укласти з ним письмовий договір щодо розміру та умови виплати винагороди за створений винахід. Роботодавець, в свою чергу, зобов'язаний прийняття рішення щодо реєстрації винаходу, передання права на таку реєстрацію іншій особі, або збереження службового винаходу як конфіденційної інформації та використовувати його,

а також має право вимагати від працівника подати письмове повідомлення про створений ним службовий винахід та право на отримання ліцензії на винахід у переважному порядку [61, с. 46]. Подібна конструкція правосуб'єктності викликана договірними правовідносинами, що існують щодо службових об'єктів права інтелектуальної власності. Порядок повідомлення про створений службовий твір не передбачається законодавством про авторське право, що є ознакою відсутності узгодження правових положень між спеціальними законами у частині службових об'єктів інтелектуальної власності. Здебільшого це викликано процедурною складовою, оскільки повідомлення про створення службового об'єкту є юридичним фактом для передання майнових прав інтелектуальної власності роботодавцю. Авторське право виключає цей момент, оскільки момент утворення авторських права на твір не залежить від державної реєстрації, закріплюючи в законодавстві умову, за якою майнові права автоматично належать роботодавцю, що описується в статті 14 Закону України «Про авторське прав і суміжні права».

Водночас в частині третій цієї ж статті виникає колізія між особистими немайновими правами оригінального суб'єкта-автора та похідних, вторинних авторів, яким роботодавець надав той чи інший твір на доопрацювання або доповнення. Пункт 4 частини першої статті 11 Закону «Про авторське прав і суміжні права» вказує, що одним із особистих немайнових прав автора є право вимагати збереження цілісності твору, протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора [106]. Ця норма закону утворює пряме протиріччя зі статтею 14, оскільки надає можливість використання немайнових прав роботодавцем без законодавчого закріплення щодо передання таких прав йому від оригінального автора. Частина четверта статті 423 ЦКУ надає підстави щодо виправлення цієї прогалини: особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися, за винятками, встановленими законом [145]. Авжеж, слід розрізняти особисті немайнові права фізичної особи та особи, яка бере участь

у відносинах щодо прав інтелектуальної власності. А. Кодинець вважає, що перший вид прав регулюється другою книгою ЦКУ, має невідчужуваний характер та належить їх носію — фізичній особі. Особисті немайнові права інтелектуальної власності також мають невідчужуваний характер, їх не можна передати чи продати на підставі цивільно-правових договорів, однак за умови «виключної» вказівки у законі — може належати іншим особам [71, с. 36]. З одного боку можна виступати за природні права працівника як фізичної особи, але з іншого боку таке положення та практика здійснення використовується з метою полегшення використання прав роботодавця на твір або винахід, ніж з метою порушення чи обмеження прав працівника-творця.

О. Кульбашна зазначає, що проблеми, пов'язані із розподілом прав на службові об'єкти, виникають у зв'язку із протилежними підходами цивільного та трудового права. Для цивільного права основну роль виконує результат (створений службовий об'єкт), в той час, коли трудове право приділяє виключну увагу до процесу створення об'єкту права інтелектуальної власності за завданням або дорученням роботодавця. Предмет правового регулювання вказаних галузей права приводить до конфлікту між інтересами сторін, що обумовлюється матеріальною винагородою — з боку працівника, та виконанням трудових обов'язків працівником — з боку роботодавця. З одного боку, первинним творцем, автором, винахідником службового об'єкту є працівник, який має беззаперечні права як автор та винахідник, але з іншого боку службовий об'єкт створено в робочий час, який виплачується роботодавцем і який має належати роботодавцю в якості продукту праці [82, с. 58]. Через це переважний обсяг норм законів підпадає під дію цивільного права, ніж трудового, оскільки велика кількість аспектів, задля належного формування яких необхідно укладати додаткові договори, також надає перевагу однієї галузі права над іншою.

Питання віднесення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (*дали* — *НДДКР*) до категорії, наближеної до трудових правовідносин, є дискусійним, яке утворює додаткові неузгодженості в українському

законодавстві. Цивільним законодавством інститут НДДКР має окреме від прав інтелектуальної власності регулювання, що врегульовано главою 62 ЦКУ у книзі п'ятій, присвяченій зобов'язальному праву. Аналіз положень норм цієї глави надає підстави стверджувати, що це є окремим різновидом договірних відносин, щодо яких, як вказано у статті 892 ЦКУ, підрядник (виконавець) зобов'язується провести за завданням замовника наукові дослідження, розробити зразок нового виробу та конструкторську документацію на нього, нову технологію тощо, а замовник зобов'язується прийняти виконану роботу та оплатити її. Тобто наявність трудових правовідносин є відсутньою [145].

Однак, якщо звернутись до спеціального законодавства, а саме Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», положення пунктів 20 і 25 статті 1 розкриває зміст понять «науковий працівник» та «науково-педагогічний працівник» як суб'єкти, які відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадять наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність або в університеті, академії, інституті професійно провадять педагогічну та наукову або науково-педагогічну діяльність відповідно [110]. Стаття 30 цього закону вказує, що правовий режим наукового і науково-технічного (прикладного) результату як об'єкта інтелектуальної власності визначається законодавством України. Пункт 5 частини третьої статті 6 вказує, що науковий працівник має право на одержання доходу чи іншої винагороди від реалізації наукового або науково-технічного (прикладного) результату своєї діяльності. Пункт 25 статті 1 Закону надає перелік форм, у яких може втілюватися такий науковий результат: звіт, опублікована наукова стаття, наукова доповідь, наукове повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічне дослідження, наукове відкриття, проєкт нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів. Пункт 27 також перераховує форми науково-технічного (прикладного) результату: ескізний проєкт, експериментальний (дослідний) зразок або його діюча модель, конструкторська або технологічна документація на науково-технічну

продукцію, дослідний зразок [110]. Окрім наукового відкриття, всі інші форми втілення наукового або науково-технічного результату свідчать про ознаки службового твору, оскільки в ньому міститься оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, виражене в об'єктивній формі (пункт 56 статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [106]).

Вказані положення дають підстави вважати, що попри опосередковане зазначення ознак, які характерні для трудових правовідносин (укладення трудового договору, наявність місця роботи, встановлений робочий графік тощо), науковий працівник у процесі створення наукових результатів не піддається виконанню службового обов'язку, що спрямований на створення службового об'єкту інтелектуальної власності. Натомість, він створює результат наукової або науково-технічної діяльності, за який він може отримати винагороду, яка передбачається цивільно-правовим договором. Вказане свідчить не стільки про недолік блоку правовідносин, що стосується наукової та науково-технічної діяльності, скільки про неузгодженість з аспектами трудового права, оскільки висновок показує, що результати НДДКР не мають достатнього законодавчого регулювання, щоб детально закріплювати порядок утворення та розпорядження ними як об'єктами інтелектуальної власності. Зокрема відсутнє положення, яке б проводило зв'язок між утворенням службового твору та службовою діяльністю наукового працівника, що ставить під сумнів правовий режим результатів НДДКР як об'єктів інтелектуальної власності.

Очевидно, мова може йти про випадок, де роботодавець (заклад вищої освіти або наукова установа) надає науковому працівнику службове завдання, яке є замовленням від третьої особи, яка, уклавши цивільно-правовий договір щодо виконання НДДКР, просить створити певні наукові результати. Таким чином, після створення певних результатів, їм надається форма службового твору, майнові права на які належать роботодавцю, який передає їх замовнику. Однак ні Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність», ні інші

спеціальні закони про права інтелектуальної власності не вказують на особливості та етапи, що відбуваються під час створення результатів науково-дослідної роботи, зокрема в частині визначення суб'єктів, між якими укладаються цивільно-правові договори. Відсутність норм закону, які б надавали модельну поведінку щодо виконання етапів НДДКР та абстрактний масштаб застосування спеціальних норм, що стосуються здебільшого закладів вищої освіти та державних наукових установ, створюють проблематику і не надають належний обсяг юридичної визначеності у частині утворення та використання об'єктів інтелектуальної власності.

Отже, під час утворення об'єктів інтелектуальної власності у процесі виконання трудових обов'язків за завданням роботодавця, найбільш важливими чинниками щодо належної реалізації мотивів та інтересів сторін виступають:

1) наявність трудового договору, що визначає рамки та процес створення службового об'єкту інтелектуальної власності;

2) укладення цивільно-правового договору, що визначає передачу авторських прав або прав винахідника на реєстрацію та розпорядження роботодавцем утвореним об'єктом інтелектуальної власності;

3) сплата роботодавцем винагороди за створений службовий об'єкт інтелектуальної власності.

Серед інших, похідних чинників, слід згадати:

1) визначення суб'єктного складу зі створення об'єкту інтелектуальної власності, у випадку наявності третьої особи-замовника;

2) юридична визначеність об'єкту у відношенні до категорій авторського, суміжного права або права промислової власності;

3) врегулювання питання співавторства;

4) виконання прав та обов'язків, що виникають внаслідок створення службового об'єкту інтелектуальної власності.

У рамках світових політичних проблем збільшується роль держави у якості держателя прав, в тому числі прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Дослідження зарубіжного законодавства країн, які займають першість у формуванні інноваційних досягнень у військовій, технологічній та природоресурсній сферах визначаються строгими нормами закону, які вибудовують вертикальну систему, яка очолюється державою в особі підпорядкованих державних органів, які активно залучають розробників та науковців до процесів створення винаходів та здійснюють управління правами інтелектуальної власності, в тому числі і комерціалізацію цих прав.

У частині ННДКР та трансферу технологій вітчизняному законодавцю необхідно докласти колосальні зусилля щодо перебудови, оновлення існуючої на сьогодні системи управління інноваціями, яка у порівнянні із системами іноземних держав не є достатньо гнучкою, щоб забезпечити державні інтереси щодо створення та користування прав на об'єкти інтелектуальної власності найбільш ефективно. У рамках цього дослідження держава повинна виступати в якості роботодавця, який претендує на повноцінне освоєння результатів інтелектуальної і творчої діяльності, яка буде акумулювати прибуток, що потраплятиме в державний бюджет. Паралельно варто зазначити, що подібний спосіб пасивного доходу вимагає посиленого фінансування у сфері інновацій, щоб науковці та дослідники мали мотивацію щодо співпраці з державною системою. Разом з цим необхідно розв'язати руки приватним науковим установам, які за рахунок фінансових дотацій зможуть тісно співпрацювати з державними структурами у сфері інновацій, оскільки наразі законодавство описує виключний, централізований підхід до реалізації подібних проєктів.

Оскільки дослідження торкається складного й багаторівневого механізму створення, розпорядження та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у контексті трудових відносин, державного замовлення та інноваційної політики, слід узагальнити, що дієвий правовий режим у цій сфері повинен базуватися на чіткій взаємодії трудового, цивільного та спеціального законодавства. Такий режим має забезпечувати юридичну визначеність як для роботодавців, так і для працівників, одночасно відкриваючи простір для ефективного трансферу технологій та акумулювання

інтелектуального продукту в публічному інтересі. Недосконалість чинної нормативної бази, зокрема фрагментарність регулювання, відсутність прозорих процедур взаємодії між державою, науковцями й замовниками, а також обмеженість інструментів стимулювання — все це вимагає системного перегляду підходів до управління інтелектуальною власністю. У цьому аспекті Україна має орієнтуватися на кращі міжнародні практики, трансформуючи свою модель із формальної до змістовної, інституційно сталої та конкурентоспроможної.

2.3. Правовий режим використання об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах

Правовий режим використання об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах становить собою комплекс правових норм, що визначають баланс інтересів між працівником — творцем об'єкта, та роботодавцем — особою, яка надає умови для створення такого об'єкта. Цей режим охоплює як трудове, так і цивільне законодавство, а також спеціальні нормативно-правові акти у сфері інтелектуальної власності. Основним викликом є забезпечення юридичної визначеності прав на службові об'єкти, враховуючи специфіку таких форм власності, як авторське право, суміжні права та промислова власність. Окрім того, зростає значення державної політики у сфері інновацій та трансферу технологій, яка вимагає активного залучення працівників до створення об'єктів, потенційно придатних для комерціалізації або використання в інтересах національної безпеки. Саме тому дослідження правового режиму використання об'єктів інтелектуальної власності у трудових відносинах є актуальним не лише з точки зору договірної практики, а й у контексті стратегічного управління інтелектуальним капіталом держави.

Правовий режим об'єкту інтелектуальної власності виражає практичне значення, закладене в законодавчому регулюванні певного виду об'єктів цивільних прав, у законодавчій конструкції конкретного правового інституту.

Правовий режим службових об'єктів інтелектуальної власності відображає їхню специфіку, відмінність від інших об'єктів, а також особливості змісту та розподілу особистих немайнових і майнових прав між автором та роботодавцем, в інтересах якого виконується робота щодо утворення таких об'єктів [147, с. 147]. У попередньому розділі було детально розкрито сутність процесу створення та визначення правовласника. У цьому розділі ми будемо розкривати особливості використання таких об'єктів, за умови, що суб'єкт, за яким закріплюються права інтелектуальної власності, був законно та належно визначений. Безпосередніх вказівок або обмежень щодо такого використання законодавством не наводиться, але обсяги та специфіку можна прослідкувати із загальних норм законів.

Насамперед такий обсяг визначається через майнові права інтелектуальної власності статтею 424 ЦКУ. Серед них, майновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [145].

Майнові права інтелектуальної власності можуть в окремих випадках, без шкоди щодо нормального користування та реалізації інтересів власників цих прав, обмежуватись законами. Майнові права також можуть бути вкладом до статутного капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватися в інших цивільних відносинах у відповідності до закону.

Найбільш суттєвим способом реалізації майнового права є його використання, через який у правовласника виникає можливість отримувати

комерційну вигоду від об'єкту інтелектуальної власності шляхом укладення ліцензійних договорів, вироблення, продаж запатентованої продукції або відтворення, публічне сповіщення та розповсюдження творів авторського права. В українському законодавстві у переважній кількості відсутні норми, які б деталізували порядок використання майнові права інтелектуальної власності. Подібні положення присутні тільки у статті 12 Закону України «Про авторське право і суміжні права», де серед способів використання твору перелічуються: відтворення; включення до складеного твору; розповсюдження примірників твору; імпорт примірників твору; здавання в найм або в позичку примірників твору; публічне виконання, публічний показ, публічне демонстрування, публічне сповіщення, інтерактивне надання доступу публіці та інші способи доведення до загального відома публіки; переклад; переробка, адаптація, аранжування та інші подібні зміни твору [106]. Цей перелік не є вичерпним, що виправдовується принципом вільного користування цивільним правами в обсязі, не забороненим законом.

Виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності виступає похідним від загального права на використання, що реалізується через видачу ліцензій, укладення ліцензійних договорів, договорів про передання майнових прав інтелектуальної власності та інших правочинів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. За визначенням Є. Недогібченко, різниця між ліцензією та ліцензійним договором полягає у тому, що ліцензія — це документ, який дозволяє ліцензіату використовувати об'єкт інтелектуальної власності у певній сфері, та може існувати незалежно від наявності ліцензійного договору, коли предметом ліцензійного договору є ліцензія на право використання об'єкта інтелектуальної власності на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог цивільного законодавства [87, с. 73]. О. Семенюк зауважує, що ліцензія є не окремим видом договору, а є особливою категорією, яка аналогічна поняттю «видача довіреності», сутність якої полягає у наділенні особи повноваженнями діяти певним чином [141, с. 55]. Так само як

і довіреність, ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності за змістом є одностороннім правочином. Рішення про застосування ліцензійного договору або самостійної емісії ліцензії передбачає різні правові наслідки, які можуть скластися для сторін, що зацікавлені у реалізації використання майнових прав інтелектуальної власності, та повинні вирішуватися у індивідуальному порядку насамперед власником майнових прав.

Виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності здебільшого спрямоване на процесуальний захист порушених прав інтелектуальної власності на певний об'єкт. Суб'єктом прав інтелектуальної власності можуть бути використані загальні та спеціальні способи захисту, що передбачені цивільним законодавством. Загальні способи захисту передбачені статтею 16 ЦКУ, до яких належать: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, які порушують право; відшкодування збитків; визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади [145]. Спеціальні способи захисту передбачаються статтею 432 ЦКУ, це: застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності; вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів; вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь; застосування компенсації замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші способи захисту, передбачені Законами України «Про авторське право і суміжні права» (Розділ V), «Про

охорону прав на винаходи і корисні моделі» (Розділ VII), «Про охорону прав на промислові зразки» (Розділ VII) та інші.

Втім, правовий режим службових творів містить особливість, яка проявляється у застосуванні дисциплінарної відповідальності задля забезпечення прав та інтересів роботодавця. У рамках трудового права це слід вважати примусом, що засновується на нормах, що впливають на суб'єктів трудових правовідносин, що обмежує їх правове становище шляхом позбавлення окремих прав чи покладенням на них додаткових обов'язків з метою охорони правопорядку у сфері трудових правовідносин [55, с. 233]. Заходами примусу є дисциплінарні стягнення у вигляді догани або звільнення (стаття 147 КЗпПУ). Також на працівника, який є посадовою особою, може бути покладена матеріальна відповідальність за не одержаний підприємством, установою, організацією прибуток (стаття 130 КЗпПУ) [70]. Ці заходи виступають гарантіями недопущення незаконних дій працівника щодо майнових прав інтелектуальної власності на службовий твір. З одного боку, тут прослідковується відвертий дисбаланс прав та обов'язків, що суттєво обмежує обсяг прав працівника як автора чи винахідника, оскільки трудовим законодавством в рамках створення службових об'єктів інтелектуальної власності на роботодавця можуть покладатися тільки локальні зобов'язання, передбаченими колективним трудовим договором, посадовими інструкціями або окремим порядком чи правилами розпорядженням службовими об'єктами інтелектуальної власності на підприємстві. З іншого боку, дисциплінарна відповідальність застосовується тільки у випадку наявності злого умислу з боку працівника, як неправомірне передання інформації щодо об'єкту інтелектуальної власності третім особам. З боку роботодавця буде справедливим застосування таких санкцій, якщо він не має на меті зловживати власним службовим становищем. На нашу думку саме через ці фактори більш доцільно врегульовувати відносини щодо майнових прав інтелектуальної власності в рамках цивільно-правового договору між роботодавцем та

працівником, де є більша ймовірність досягнути компромісу та уникнути дискримінацій.

Попри важливість економічної складової прав інтелектуальної власності, українським законодавством приділяється важлива роль особистим немайновим правам, які мають вплив на правовий режим службових творів або винаходів. Р. Стефанчук надає доктринальне визначення особистих немайнових прав інтелектуальної власності — це суб'єктивні цивільні права, які за своїм змістом є тісно та нерозривно пов'язані з особою-носієм, не мають економічної природи походження й економічного змісту, а також спрямовані на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересів) та об'єктом яких є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках — й інше нематеріальне благо [133, с. 94]. Основні законодавчі положення щодо цього закріплюються в статті 423 ЦКУ, де вказується, що особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;

2) право перешкоджати будь-якому посяганням на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності;

3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом [145].

Так само як і у випадку деталізацій майнових прав, деталізація особистих немайнових прав інтелектуальної власності наводиться тільки у статті 11 Закону України «Про авторське прав і суміжні права», серед яких: право вимагати визнання свого авторства шляхом зазначення належним чином імені автора в оригіналі і копіях твору; право забороняти під час будь-якого використання твору згадування свого імені; право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора в оригіналі і копіях твору; право вимагати збереження цілісності твору,

протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, у тому числі супроводження твору ілюстраціями, передмовами, післямовами, коментарями тощо без згоди автора; право надати назву твору або залишити його без назви; право присвятити твір особі (особам), події або даті [106].

У контексті винаходів особисті немайнові права здебільшого використовуються, щоб закріпити за особою (особами) статус творця певного продукту або процесу. Широке використання особистих немайнових прав є характерним саме для відносин, що випливають із авторського і суміжного права. Вживання справжнього імені автора або його псевдоніму є способом волевиявлення суб'єкта, який створив твір, яке належним чином захищається цивільним правом та визнається елементом особистого немайнового права, що забезпечує автору ідентифікацію з результатом своєї творчості, а також сприяє охороні його честі, гідності та ділової репутації у зв'язку з використанням твору третіми особами.

Українські науковці неодноразово висловлювали критичні зауваження щодо нормативного співвідношення майнових і особистих немайнових прав інтелектуальної власності, зазначаючи наявність правової колізії між їх змістовним наповненням, що поєднує елементи як майнового, так і немайнового характеру. Так, наприклад, права автора на недоторканність твору та захист своєї репутації тісно пов'язане із правом автора на переробку твору, яке віднесено законодавцем до майнових прав автора. О. Штефан зауважує, що навіть у разі передачі автором майнового права інтелектуальної власності на твір, зокрема права на його переробку, іншій особі, за автором зберігається особисте немайнове право здійснювати контроль за процесом такої переробки з метою недопущення спотворення або викривлення змісту твору. Саме автор уповноважений визначати, чи завдає здійснена іншими особами переробка шкоди його честі та репутації [91, с. 83]. З цією тезою погоджується С. Бутнік-Сіверський, який вважає, що особисте немайнове право на недоторканність твору обмежує майнове право на переробку, адаптацію, аранжування та інші подібні зміни твору [54, с. 5].

Інша колізія полягає у визначенні законодавцем оприлюднення твору в якості майнового права інтелектуальної власності. На думку В. Луця, обмеження волевиявлення автора щодо публікування певних творів, які належать до його авторства, є значним недоліком законодавства, що обмежує особисті немайнові права [93, с. 46]. З іншого боку, О. Верейці підкреслює особливу правову природу права на оприлюднення твору, яке поєднує як нематеріальний, так і матеріальний компоненти. З одного боку, виключне рішення щодо оприлюднення належить автору, що дозволяє класифікувати це право як особисте немайнове. Проте, з іншого боку, на відміну від типових немайнових прав, право на оприлюднення може реалізовуватися й після смерті автора — зокрема, його спадкоємцями, які мають змогу здійснити оприлюднення твору, не реалізоване за його життя. Без оприлюднення твору, на думку дослідниці, неможлива повноцінна реалізація майнових прав автора [56, с. 179]. Попри комплексність цього питання, на нашу думку оприлюднення твору має більш виражений матеріальний характер, тому що така дія зазвичай супроводжується розповсюдженням примірників з метою отримання прибутку, де економічна складова є невід’ємною та очевидною.

Особисті немайнові права працівника-автора виконують охоронну функцію, забезпечуючи захист його законних інтересів у разі посягань з боку роботодавця або інших осіб. Зокрема, порушення може проявлятися у неподанні імені автора під час публікації твору, що є втручанням у право на авторство, або у внесенні змін до твору без згоди автора, що порушує право на недоторканність твору. З огляду на це, потрібно зауважити, що працівник у кількісному форматі є більш забезпеченим у правах, ніж роботодавець, оскільки в останнього майже відсутні будь-які особисті немайнові права, окрім тих, які могли бути передані за договором у відповідності із законодавством. В обох суб’єктів трудових правовідносин присутній майновий інтерес до проєкту, який має утворити певний об’єкт інтелектуальної власності — винагорода для працівника, передача та використання майнових прав для роботодавця. Втім, немайновий інтерес наявний тільки у працівника, адже

роботодавцю неважливо чи буде визнаватися за ним створений твір або винахід, оскільки його основним мотивом у цих правовідносинах виступає акумулювання прибутку з утвореного об'єкту. Ці та інші особливості теорії виключних прав можуть здатися непривабливими для багатьох підприємців, однак на практиці зловживання з боку працівника не є постійним явищем, з яким доводиться мати справу.

Правовий режим службових творів та об'єктів промислової власності (зокрема, винаходів, корисних моделей, промислових зразків тощо) є детально визначеним у межах об'єктів інтелектуальної власності, що прямо передбачені нормами чинного законодавства. Однак існує проблематика, яка стосується інститутів інтелектуальної власності, які не мають спеціального законодавчого регулювання, що спричиняє правову невизначеність. Як вже було згадано у попередніх розділах, такими інститутами є раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця. У рамках цього дослідження, ми віднесли ці інститути до особливого виду інтелектуальної власності, які забезпечують приватноправовий режим використання та розпорядження продуктами інтелектуальної власності, які були створені на підприємстві, та які не є вільно доступними третім особам, в тому числі державним органам. Відсутність прямих норм, які б визначали обсяг та порядок належної охорони з боку власника об'єкту інтелектуальної власності, на який розповсюджено режим комерційної таємниці. На нашу думку, питання врегулювання цих інститутів має більш комплексний характер через наявність інформації як ключової складової, яка не піддається правовій охороні у рамках права інтелектуальної власності. У нашому дослідженні ми вже згадували, що інформація є особливим об'єктом цивільного права, який через нематеріальну форму не піддається повноцінному юридичному регулюванню.

Серед переліку видів інформації за змістом, вказаного у статті 10 Закону України «Про інформацію», виокремлюється науково-технічна інформація (*далі — НТІ*). Частина перша статті 15 цього ж закону визначає, що НТІ — це будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки,

техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Частина друга цієї ж статті вказує, що правовий режим НТІ визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію», іншими законами та міжнародними договорами України [108].

Спеціальним законодавством щодо наукової та науково-технічної діяльності зазначено, що НТІ та результати наукової і науково-технічної діяльності (далі — РНТД) як об'єкти права інтелектуальної власності регулюються чинним законодавством України. Ці положення утворюють правовий простір, який визначає НТІ та РНТД як два окремих об'єкта права інтелектуальної власності. Пункт 27 статті 1 Закону надає перелік форм РНТД: РНТД може бути у формі ескізного проекту, експериментального (дослідного) зразка або його діючої моделі, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, дослідного зразка, проекту нормативно-правового акта, нормативного документа або науково-методичних документів тощо [110]. Форми НТІ, які були згадані вище, визначаються у вигляді будь-яких даних, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Попри це все, варто зазначити, що ані книга четверта ЦКУ «Право інтелектуальної власності», ані спеціальне законодавство України в сфері інтелектуальної власності не містить жодних положень щодо інформації як ОПІВ. Подібне становище утворює колізію, яка унеможлиблює застосування інформації в якості предмету договору про передачу прав інтелектуальної власності [136, с. 449].

РНТД, у свою чергу, може бути визнаним об'єктом авторського права у якості креслення, ескізів, документації, однак, з урахуванням правничої практики, це буде неналежною та неповноцінною охороною прав інтелектуальної власності на нього, оскільки ризик викрадення та створення іншою особою винаходу або корисної моделі, описаного документацією, не

захищається законом. Подібна проблематика стосується й НТІ, яка була отримана під час ведення НДДКР, однак українське законодавство частково здійснює захист прав в цій частині: стаття 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», надає базис для права роботодавця (як умовного замовника НДДКР) захищати свої права — якщо винахід (корисна модель) була створена з використанням досвіду, виробничих знань, секретів виробництва і обладнання роботодавця, у разі чого це визнається службовим винаходом, права інтелектуальної власності на який за законом можуть належати роботодавцю. З цього переліку норм виникає питання щодо правової природи визначення НТІ як об'єкта інформаційного права чи особливого об'єкта цивільного права [136, с. 449].

На думку О. Кохановської, серед двох концепцій розуміння інформаційних прав — концепції інформаційного права як самостійної галузі права і приватноправової концепції інформаційних відносин як інституту цивільного права, пріоритет у застосуванні має друга із них, що є не тільки правильним в теоретичному аспекті, а й відповідає сучасним суспільним запитам [77, с. 130]. Дослідниця також вважає, що інформацію можна розглядати:

- 1) як особисте немайнове благо у значенні ЦКУ;
- 2) як результат творчої інтелектуальної діяльності, об'єкт виключних прав;
- 3) як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкта особливого роду [78, с. 15].

А. Кодинець, коментуючи визначення форм інформації, вказує, що за таким способом категоризації співвідношення інформації та об'єктів права інтелектуальної власності не відбувається протиставлення цих інститутів цивільного права. Результати інтелектуальної, творчої діяльності як різновид інформації автоматично підпадають під охорону інформаційного

законодавства і додатково можуть захищатися способами захисту права інтелектуальної власності [73, с. 17].

На нашу думку, інформація в окремих випадках може бути результатом творчої діяльності, однак це не є її універсальною характеристикою. Наприклад, якщо відбулася певна подія, на якій було присутнє обмежене коло осіб, та під час якої була отримана цим колом осіб інформація — наявність інтелектуальної діяльності відсутня, однак комерційна складова інформації може бути наявною, якщо на неї буде запит. Водночас, наявність інституту інформаційної продукції є допустимим способом надання інформації ознак речового права, однак подібна конструкція не є ефективним в рамках відносин, що впливають із прав інтелектуальної власності на НТІ [136, с. 450].

Стаття 23 Закону України «Про інформацію» вказує, що інформаційна продукція — це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення потреб суб'єктів інформаційних відносин [108]. Стаття 13 Закону України «Про науково-технічну інформацію» зазначає, що інформаційна продукція може бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним законодавством, однак в законодавстві України не існує положень, які б підтримували та реалізували ці норми — ЦКУ не прирівнює інформацію до речі [109]. У разі надання таким нормам юридичної сили без прирівнювання інформації до речі, доцільним було б передбачити у спеціальному законодавстві положення, відповідно до якого до інформації застосовується правовий режим речі, якщо інше не встановлено законом.

Схожої думки О. Яриш, який висуває тезу про «фізичну невідчужуваність» інформації. За такою теорією, інформація під час переходу від однієї особи до іншої не зникає та не передається абсолютно іншій особі, а залишається в мозку первинного власника як на «матеріальному носієві» [150, с. 82]. Окремо наводиться думку, що людський мозок не може бути носієм інформації в юридичному контексті, але фактично він таким виступає, що створює неможливість реалізації юридичної фікції, яка б повноцінно вводила інформацію в цивільний оборот.

Є. Петров вказує на неможливість надання інформації ознак інституту права власності, що зумовлюється у таких властивостях:

- 1) нематеріальність;
- 2) можливість бути скопійованою та відтвореною безліч разів;
- 3) одна інформація як об'єкт права може перебувати одночасно у необмеженого кола осіб;
- 4) неможливість застосування до інформації як об'єкта права інститутів витребування майна із чужого незаконного володіння та застави;
- 5) різноманітність варіацій подачі інформації [95, с. 250].

Проблематика передачі прав інтелектуальної власності на НТІ є аналогічною щодо комерційної таємниці, ноу-хау та раціоналізаторської пропозиції, оскільки головний зміст, який потребує правової охорони, — інформація, — не має надійних нормативно-правових механізмів, які б могли забезпечити дію щодо передачі або юрисдикційного захисту. Так, А. Дідук звертає увагу, що хоча за договором про передачу ноу-хау набувачу й передаються (як правило) певні оречевлені об'єкти — технічна документація, зразки виробів, приборів, речовин та інше, головний зміст все одно залишається в інформації, яка в них міститься. Через це, юридично правильно буде надавати послуги з доступу до конфіденційної інформації у вигляді ноу-хау, ніж продаж її як об'єкту речового права [60, с. 32]. Більше того, ЦКУ не визначає поняття ноу-хау, і воно існує виключно в рамках правовідносин щодо трансферу технологій, що закріплюється у відповідному Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

Обмежене регулювання інституту комерційної таємниці та відсутність спеціального закону щодо неї створює обтяжливі обставини щодо всебічного захисту прав інтелектуальної власності юридичної чи фізичної особи, оскільки суди неохоче ухвалюють рішення, що можуть відобразитись на подальшій судовій практиці з питань комерційної таємниці. У чинному законодавстві відсутнє чітке визначення сутності і правової природи комерційної таємниці, а також належне врегулювання порядку доступу до неї та правового режиму її

охорони [136, с. 450]. Це призводить до неоднозначного тлумачення положень законодавства та ускладнює процес доведення фактів неправомірного використання або розголошення такої інформації — така невизначеність у правовому регулюванні спричиняє труднощі при кваліфікації порушень та встановленні правомірності дій сторін у спорах щодо комерційної таємниці. О. Кравченко вважає, що необхідно прийняти Закон України «Про комерційну таємницю», де чітко буде сформульовано поняття комерційної таємниці, її ознаки, форми, правила заходів щодо її охорони, а також інші аспекти у сфері захисту комерційної таємниці [79, с. 116].

Окремою проблематикою, з якою зіштовхується вітчизняне регулювання інституту комерційної таємниці, є аналогічним з НТІ — співвідношення із інформацією як об'єктом цивільних прав. Оскільки інформація, — тобто зміст та суть комерційної таємниці, ноу-хау або НТІ, — не закріплюється у відносинах щодо прав інтелектуальної власності як об'єкт таких правовідносин — вона не може підпадати під правову охорону за інститутом права інтелектуальної власності. Виникає питання щодо доцільності прив'язки цих правових режимів до правовідносин, пов'язаних із правом інтелектуальної власності, якщо захист прав та охорона виконується в обмеженому обсязі. Як альтернативний підхід, необхідно визначити інформацію як особливий об'єкт права інтелектуальної власності, на який може поширюватися положення об'єктів прав щоб забезпечити певну інформацію повноцінною охороною та захистом [136, с. 450].

Положення щодо захисту інформації з обмеженим доступом є обов'язком країн-учасниць Світової організації торгівлі, що закріплюється в Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) в статті 39 [140]. Однак виконання мінімальних вимог, визначені цією статтею, не гарантують економічного прогресу та належної юридичної прозорості під час реалізації прав інтелектуальної власності. Законодавство провідних країн Заходу мають спеціальні закони, що визначають порядок захисту комерційної таємниці від її несанкціонованого отримання, використання та розголошення.

Наприклад, Директива ЄС 2016/943 про захист нерозкритих ноу-хау та ділової інформації (комерційної таємниці) від їх незаконного отримання, використання та розголошення [10] містить положення, що надає визначення комерційній таємниці, яке не прирівнюється до об'єкту інтелектуальної власності, а виступає як особливий режим охорони тих чи інших результатів творчої, інтелектуальної діяльності. Закон також визначає способи законного та незаконного придбання, використання та розголошення комерційної таємниці. Аналогічні положення містяться у законах про захист комерційної таємниці провідних країн Європи: Німеччини [17], Франції [28] та Іспанії [25].

Що стосується раціоналізаторської пропозиції, на нашу думку цей інститут на практиці є застарілим, оскільки порядок реалізації прав та обов'язків є аналогічним правовому режиму службових творів або винаходів. Ключовою відмінністю, яка протиставляється між цими двома інститутами, є «самовільна, добровільна пропозиція працівника щодо покращення певного технологічного процесу, який здійснюється на підприємстві». Подібна ознака не є характерною для службових об'єктів інтелектуальної власності, оскільки вони утворюються внаслідок виконання трудових обов'язків за завданням роботодавця — тобто передбачається чітка послідовність причинно-наслідкових дій. За певною гіпотезою, раціоналізаторська пропозиція утворюється не відповідно до завдання роботодавця, за яке передбачається грошова винагорода, а випадково, внаслідок експлуатації певної технології, яка знаходиться на підприємстві. У зарубіжному законодавстві подібні норми можливо знайти у вже згаданому Законі Німеччини «Про винаходи працівників» [16] та Законі Чехії «Про винаходи, промислові зразки та раціоналізаторські пропозиції» [46].

Закон Німеччини надає інше визначення раціоналізаторській пропозиції — пропозиція щодо технічного вдосконалення (*англ. Technical Improvement Proposals — TIPs*), що трактується як пропозиції щодо технічних нововведень, які не можуть бути об'єктом патенту або корисної моделі. Тобто через відсутність ознак придатності, таких як новизна або винахідницький

рівень, законодавець виокремлює таку фактичну ситуацію в окреме правове регулювання, яке надає підстави працівнику вимагати від роботодавця справедливої винагороди [16]. У свою чергу, Закон Чехії об'єднує об'єкти права промислової власності разом із раціоналізаторською пропозицією, тим самим спростовуючи функціональну роль цього правового механізму. Стаття 72 закону вказує, що раціоналізаторськими пропозиціями вважаються технічні, виробничі або експлуатаційні вдосконалення, а також вирішення проблем охорони праці та навколишнього середовища, якими має право розпоряджатися особа, що займається покращенням. Жодне право не може впливати з раціоналізаторської пропозиції, якщо права, що впливають з патенту, становлять перешкоду для неї [46]. Подальші норми, що стосуються раціоналізаторської пропозиції, є аналогічними з положеннями ЦКУ, однак чеський законодавець передбачає укладення договору про прийняття раціоналізаторської пропозиції. Укладення договору є позитивним покращенням, яке надає додаткове юридичне підґрунтя для обох сторін у частині виплати нагороди працівнику та чіткості визначення використання раціоналізаторської пропозиції роботодавцем.

Отже, з метою покращення правових режимів комерційної таємниці та раціоналізаторської пропозиції, прийняття нових спеціальних законів буде недостатнім, якщо інституційна складова цих режимів не буде правильно підпорядкованою. Ці правові режими є необхідними та корисними для суб'єктів, які ведуть підприємницьку діяльність (комерційна таємниця) або знаходяться у трудових правовідносинах (раціоналізаторська пропозиція), тому наявність цих інститутів є необхідною. З оглядом на зазначене, необхідно відійти від трактування цих правових режимів у якості об'єктів інтелектуальної власності, оскільки подібна теза не підкріплюється ані практичною складовою, ані юридичною та логічною сутністю.

Правовий режим використання службових об'єктів інтелектуальної власності передбачає комплекс прав та обов'язків, що виникають між працівником та роботодавцем внаслідок укладення договору про створення

службового твору або службового винаходу. До складу цього режиму відносять майнові та особисті немайнові права інтелектуальної власності, зміст яких розкривається через виключне використання об'єкту інтелектуальної власності з метою отримання фінансового прибутку, а також через обмеження у такому використанні або надання дозволу для такого використання третім особам на договірних засадах. Крім того, правовий режим службових об'єктів охоплює питання розподілу прав між сторонами трудових правовідносин, порядок виплати винагороди авторіві, дотримання права на авторство, а також регулювання процесу подання заявки на правову охорону відповідного об'єкта. Однак чинне законодавство демонструє низку нерегульованих аспектів, які створюють правову невизначеність та ускладнюють реалізацію прав на такі об'єкти. Зокрема, йдеться про недостатню правову охорону інформації, що може входити до складу об'єкта інтелектуальної власності, розмиті механізми захисту комерційної таємниці, а також застарілість нормативного регулювання раціоналізаторських пропозицій. Рішенням цих та інших питань є застосування елементів зарубіжного правового регулювання, де в українському законодавстві прослідковується прогалини, а також оптимізація цих норм під сучасні реалії, задля досягнення цілей щодо економічного розвитку інтелектуального капіталу в Україні.

Висновки до розділу 2

За результатами другого розділу дисертації було вироблено власну класифікацію об'єктів інтелектуальної власності, що застосовуються у трудових правовідносинах. Серед них, це: об'єкти авторського права і суміжних прав; об'єкти промислової власності; об'єкти інтелектуальної власності суб'єктів господарювання. Подібна класифікація реалізується через режими службових творів, службових винаходів, інших об'єктів інтелектуальної власності, а також через комерційну таємницю або раціоналізаторської пропозиції. Попри слабку ефективність двох останніх інститутів, їхнє застосування є можливим у випадку покращення якості законодавства.

У процесі створення класифікації об'єктів інтелектуальної власності було виявлено, що не кожен із інститутів інтелектуальної власності, що існує у законодавстві України, є матеріальним, закінченим продуктом. Певні об'єкти є по суті правовими режимами, які поширюють певні правила на використання об'єкту, який знаходиться у користуванні на підприємстві або у особи, яка користується правами на об'єкти інтелектуальної власності. У зв'язку з цим, виникає необхідність переосмислення класифікації об'єктів інтелектуальної власності, що існує у сучасному законодавстві.

Було досліджено та розкрито проблематику застосування НТІ у рамках використання об'єктів інтелектуальної власності, що знову приводить до прогалин у вітчизняному законодавстві та необхідності його зміни. Також було виявлено проблематичне співвідношення норм, що стосуються інформації, між галуззю інформаційного та цивільного права. Запропоновано, що законодавець повинен здійснити пряме визначення інформації як об'єкту цивільного права, зокрема у правовідносинах щодо інтелектуальної власності.

Окремо було звернено увагу на співвідношення права та обов'язку особи-автора, яка є виконавцем за договором (контрактом), що передбачається, наприклад, у випадку з військовослужбовцями. Було досліджено зарубіжну практику щодо використання прав на об'єкти

інтелектуальної власності військовослужбовців та запропоновано відповідні дії та зміни у рамках правовідносин за українським законодавством.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

3.1. Проблеми та прогалини правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності в трудовому праві України

У цьому дослідженні вже неодноразово розкривалося питання проблем та прогалин норм, що стосуються права інтелектуальної власності в рамках трудових правовідносин. Цей підрозділ дослідження буде присвячений узагальненню виявлених нормативних недоліків, які потребують вдосконалення, заміни або виключення, з урахуванням порівняльного аналізу практичної ефективності правових відносин та норм. З метою цілісного підходу до аналізу суттєвих правових прогалин, необхідно звернутись до кожного нормативно-правового акту, який врегульовує питання прав інтелектуальної власності, дотичних до елементів трудового права.

Подібну аналітику слід розпочати із ЦКУ, який очолює правову ієрархію цивільних правовідносин, і який уособлює загальні положення щодо будь-яких відносин, які можуть утворюватися та розвиватися на паритетних засадах. З огляду на вже зазначені у попередніх розділах характеристики, методи та правові режими, що застосовуються до об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах, цілком безкомпромісно можна стверджувати, що інтелектуальна власність належить саме до категорії цивільного права, через що аргументи щодо відокремлення інтелектуальної власності від цивільного права є недійсними. Однак попри таку складову, право інтелектуальної власності в Україні містить положення, які не збігаються із належною і сучасною практикою застосування. Основна увага тут приділяється щодо застарілих підходів до застосування інститутів раціоналізаторської пропозиції, комерційної таємниці, а також відсутності спеціальних законів для їхнього регулювання.

Окремого опрацювання потребує концептуальне питання щодо співвідношення права інтелектуальної власності та права власності, яке закріплено у статті 419 ЦКУ. Як було зауважено у попередніх розділах, вітчизняний підхід до регулювання інтелектуальної власності ґрунтується на теорії виключних прав, що відокремлює право власності від права інтелектуальної власності, якому надається спеціальне правове регулювання внаслідок нематеріальних ознак майнових прав інтелектуальної власності. Інститут інтелектуальної власності необхідно зробити гнучким та привабливим для підприємців, які мають на меті розпоряджатися таким активом. Практика зарубіжних країн схиляється до ознак пропріетарної теорії, в якій розмежування інтелектуальної та матеріальної складової є менш жорстким, що сприяє швидкому та суцільному обігу прав на об'єкти інтелектуальної власності, яке не обтяжується можливістю автора-працівника завадити роботодавцю користуватись правами, які йому передаються разом зі створеним службовим твором чи винаходом. Реалізація подібних змін повинна зокрема стосуватися змін до статті 429 ЦКУ, де повинно бути закріплено майнове право на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, за роботодавцем.

У першому розділі було згадано про проблематику регулювання прав інтелектуальної власності військовослужбовців, однак за час написання цієї праці було прийнято Проект Закону № 13111 від 17.03.2025 щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби [122]. У цьому документі внесли зміни до Законів України, що регулюють діяльність правоохоронних та військових сил України, та спеціальних законів, що стосуються майнових прав інтелектуальної власності. Законопроект частково усунув прогалину, що стосувалася правового режиму передачі майнових прав інтелектуальної власності від безпосередніх виконавців службових обов'язків (військовослужбовців) до держави в особі відповідних органів. У загальному законодавець використав прагматичний підхід щодо питання, вирішення якого є терміновим у зв'язку з воєнним

станом та активними бойовими діями, які вимагають відповідних законодавчих змін, які мають змогу спростити або змінити суспільні процеси на користь оборони країни. Однак цей Законопроект був поданий разом з іншим під номером 13110, який вже згадувався раніше у першому розділі нашого дослідження, та запровадження якого остаточно легітимізувало управління майновими правами інтелектуальної власності в системі правоохоронних органів.

Законопроект № 13110 від 17.03.2025 розглядає зміни до ЦКУ, які, по-перше, скасовують прив'язку майна до речових прав, та, по-друге, розширюють коло суб'єктів права інтелектуальної власності від «інших осіб» до «інших учасників цивільних відносин» з метою включення держави у коло цих суб'єктів. Цей законопроект також має на меті відійти від терміну «службовий твір», що законодавці вважають архаїзмом, який заважає сучасним правовідносинам розвиватися, однак в попередніх розділах ми визначили, що цей термін необхідно доопрацювати, переробити та узгодити, але не виключати, оскільки це поняття слугує важливим інструментом в оперуванні трудових правовідносин, пов'язаними із інтелектуальною власністю. Попри все, цей законопроект наразі не прийнято повністю, що досі не надає повноцінний правовий обсяг майнових прав інтелектуальної власності державі та досі прирівнює майнові права до речових прав, що ускладнює процеси, пов'язані із інтелектуальною власністю. Втім, можливо законодавці згадають про цей законопроект та приймуть його, усунувши неузгодженість, яка існує внаслідок часткового прийняття законів [121].

Продовжуючи думку попереднього абзацу, суттєвою проблематикою залишається різносторонні підходи до визначення службових об'єктів інтелектуальної власності та відсутність систематичного підходу до формування правової системи інституту службових творів та винаходів. Створення та зміни законодавчих актів про інтелектуальну власність у різні періоди соціально-політичного життя держави створили відмінності, які на

загальний погляд не відіграють важливої ролі на етапі укладення договорів, можуть мати суттєві наслідки на етапі судових спорів.

Перелік об'єктів інтелектуальної власності, зазначений у статті 420 ЦКУ, так само потребує перегляду. Новий перелік повинен ґрунтуватися на правовій визначеності, яка не буде закріплювати правові режими в якості об'єктів інтелектуальної власності, а також щодо об'єктів, які фактично не мають юридичного базису для функціонування. Яскравим прикладом останнього є категорія породи тварин, яка не має законодавчих рамок закріплення, та реалізація прав на яку є проблематичним з огляду на такий особливий об'єкт цивільного права, як тварина. Наукове відкриття, попри відсутність суттєвих майнових прав, має місце серед переліку об'єктів інтелектуальної власності у якості формального закріплення, оскільки воно містить в собі ознаки інтелектуальної діяльності та визнання особистих немайнових прав автора-винахідника. Раціоналізаторська пропозиція та комерційна таємниця піддається критиці, оскільки, як вже зазначалось, ці інститути за сутністю є правовими режимами, які сприяють відносинами, що виникають щодо інтелектуальної власності, але не є об'єктами інтелектуальної власності самостійно. Ці інститути на практиці виступають у якості форми, в якій закріплюється зміст — тобто конкретні об'єкти інтелектуальної власності, такі як винаходи, корисні моделі, твори тощо.

Аналіз сучасного українського цивільного законодавства також вказує на суттєву прогалину, яка суперечить загальноприйнятому підходу теорії виключних прав. Стаття 1107 ЦКУ серед переліку видів правочинів щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності виокремлює договір щодо передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, однак ні в ЦКУ, ні в інших дотичних законах не передбачається норма, яка б надавала сценарій правових дій чи перелік правил щодо передачі саме виключних майнових прав. Будемо вважати, що стаття 1113 ЦКУ виконує функцію щодо врегулювання питання передачі майнових прав, але водночас тут відсутній ознаки виключних прав, що підводить до висновку щодо

розбіжності в частині реалізації виключних майнових прав, оскільки, по суті, законодавцем не передбачається різниця між виключними майновими правами та звичайними майновими правами, а також нормами ЦКУ не наводиться термінологічна різниця у цих визначеннях [145].

Спеціальне законодавство у сфері інтелектуальної власності аналогічно містить прогалини, які потребують опрацювання. Закон України «Про авторське право і суміжні права» вимагає змін у частині службових об'єктів суміжних прав. Наразі Закон містить норму у статті 36, яка відсилає до статті 14, що врегульовує питання авторського права на службові твори. На наш погляд, подібна «економія» слів є недоречною, оскільки правова природа об'єктів суміжних та авторських прав не є абсолютно аналогічною. У попередніх розділах згадувалось про відсутність конкретики щодо порядку та форми сплати справедливої винагороди за кожне здійснення виконання, щодо якого виникають суміжні права, оскільки законодавець передбачає встановлення таких умов на розсуд сторін. Варто зазначити, що належним способом оплати за користування об'єктом суміжних прав слід визнати роялті, який забезпечує інтереси оригінального автора та правозастосовна практика якого є актуальною серед більшості прогресивних країн. Окремо варто звернути увагу на частину третю статті 14 про доопрацювання службового твору, який у контексті суміжних прав може тлумачитись або як мертва норма, що немає застосування до виконання, оскільки виконання як явище саме по собі є процесом, яке здійснюється у обмеженому часовому просторі та не може бути об'єктивованим, на відміну від твору, або може привести до зловживання з боку роботодавця, що може проявитись у передачі прав на виконання іншому від оригінального автора-виконавця артисту, що обмежує його права та інтереси [106].

У Законах України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» і «Про охорону прав на промислові зразки», попри подібність правового регулювання об'єктів промислової власності, присутні недоліки, які підривають цілісність підходів до використання службових об'єктів

інтелектуальної власності у трудових правовідносинах. Так, стаття 1 Закону «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» містить деталізоване визначення поняття службовий винахід (корисна модель). Інші закони, які стосуються службових об'єктів інтелектуальної власності, а саме Закони України «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів», «Про охорону прав на сорти рослин» не містять належного визначення відповідних службових об'єктів. Подальша проблематика супроводжується потенційними зловживаннями роботодавця у частині застосування режиму конфіденційної інформації щодо винаходу (корисної моделі). Частина п'ята статті 9 відповідного закону встановлює надмірно великий строк для зберігання винаходу як конфіденційної інформації без обов'язку повідомлення працівника про рішення щодо його використання [111]. Як вже зазначалось, через відсутність норми закону або третьої сторони, яка б слідкувала за правомірністю дій з боку роботодавця щодо належного виконання обов'язку прийняття рішення щодо службового винаходу, працівник піддається обмеженню своїх прав на винахід. Окрім цього, інші вищезазначені закони містять загальні положення, що відрізняються від підходів, що визначені Законом «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», а також не містять принаймні бланкетних норм, які б могли відсилати на цей закон, з метою деталізації застосування правового режиму службових об'єктів промислової власності.

Суттєвим недоліком є невизначеність місця у системі прав інтелектуальної власності Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», який описує порядок правової організації трансферу технологій тільки якщо учасником є держава або органи, що діють від її імені, тим самим утворюючи прогалину щодо статусу приватноправових учасників цих відносин. При тому, що цей Закон містить посилання на ЦКУ та низку нормативно-правових актів, що стосуються інтелектуальної власності, практичне застосування виявляється неможливим через обмеження, що здійснюються централізованою системою, що

контролюється органами виконавчої влади, що погіршує позиції на ринку для приватних структур та знижує інтерес іноземних інвесторів. В силу законодавчої невизначеності, ще одна прогалина існує щодо важливих понять інтелектуальної власності, такі як «ноу-хау» або «технологія», які є відсутніми у ЦКУ та дотичних законах, що утворює окреме правове поле, де ці поняття існують паралельно відносинам з інтелектуальної власності.

Особливу увагу необхідно звернути на інформацію як особливу категорії цивільного права, яка має еволюційний потенціал у рамках прав інтелектуальної власності, яка виступає у ролі ключового елементу змісту об'єктів інтелектуальної власності. Нами попередньо наводились приклади наявності та застосування інформації як складової об'єктів інтелектуальної власності під час НДДКР, в процесі НТР, де утворювалась НТІ, що мала зв'язок з інтелектуальною діяльністю як результатом науково-дослідних робіт. Окрема увага приділялась інформації у рамках раціоналізаторської пропозиції та комерційної таємниці, де розкривалось питання через охорону змісту засекреченого процесу, продукту або технології, а не у матеріальній чи цифровій формі його вираження.

З урахуванням наявних проблем та прогалин щодо об'єктів інтелектуальної власності в трудових відносинах, виникає необхідність у реформуванні законів та засадничих підходів до управління інтелектуальною власністю. У сучасних умовах Україні необхідно зробити все можливе, щоб створити відкритий та привабливий простір для підприємницької діяльності, відійти від централізованого регулювання трансферу технологій та оновити вітчизняне законодавство за стандартами економічно розвинутих держав.

3.2. Міжнародний досвід правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності у трудових відносинах та можливість його використання в Україні

Сучасна економіка знань характеризується стрімким зростанням ролі інтелектуальної праці та нематеріальних активів як ключових чинників конкурентоспроможності держав і суб'єктів господарювання. У цих умовах питання належності, охорони та використання об'єктів інтелектуальної власності, створених у межах трудових відносин, набувають особливої актуальності. Вирішення таких питань потребує чіткої правової регламентації співвідношення прав роботодавця і працівника, адже саме від ефективності правових механізмів у цій сфері залежить баланс інтересів сторін, стимули до інноваційної діяльності та правова визначеність у сфері інтелектуальної власності.

Міжнародна практика демонструє широкий спектр підходів до врегулювання трудових відносин, пов'язаних зі створенням результатів інтелектуальної діяльності. Різні правові системи виробили власні моделі визначення прав на службові твори, винаходи, промислові зразки тощо, що базуються на поєднанні договірного регулювання та законодавчого базису. Аналіз цих підходів дозволяє виявити ефективні правові конструкції, що забезпечують справедливий розподіл прав між працівниками-авторами та роботодавцями, а також сприяють комерціалізації інтелектуальних результатів.

Для України, яка перебуває на етапі гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами та прагне інтегруватися у глобальний науково-технологічний простір, дослідження міжнародного досвіду має не лише теоретичне, а й практичне значення. Порівняльно-правовий аналіз дозволяє визначити, які моделі правового регулювання можуть бути адаптовані до українських реалій із урахуванням особливостей національної правової системи, соціально-економічних умов та стану розвитку ринку праці. Таким чином, осмислення зарубіжного досвіду у сфері

правового регулювання об'єктів інтелектуальної власності у трудових відносинах є необхідною передумовою формування ефективної та збалансованої концепції вдосконалення українського законодавства у цій сфері.

Передову роль у трудових правовідносинах з елементом інтелектуальної власності відіграє авторське право, яке застосовується в якості механізму забезпечення попередніх прав особи, яка створила твір, винахід, та інші об'єкти інтелектуальної власності. У системі авторського права право на авторство мають не тільки фізичні особи, а й юридичні особи. Найвідомішим прикладом є доктрина «творів, створених за наймом» у Сполучених Штатах, де «роботодавець або інша особа, для якої було створено твір, вважається автором» [40]. На відміну від цього, Закон про авторське право, промислові зразки та патенти Сполученого Королівства 1988 року розрізняє автора (як особу, яка створює твір, та деякі юридичні особи, такі як виробники) та перше право власності на авторське право. З цього робиться висновок, що поняття авторства в системі звичаєвого права є набагато ширшим, ніж у континентальних юрисдикціях [7].

У Сполучених Штатах, — в силу особливості функціонування та побудови системи економічних (майнових) прав в державі, — право власності на майнові права передаються. Попри зазначене, моральні (немайнові) права, за замовчуванням, не підлягають передачі, втім статтею 87 британського закону передбачається право на відмову або згоду щодо використання від оригінального автора об'єкту інтелектуальної власності. Подібний механізм дозволяє в окремих випадках передати набувачу повний пакет прав на об'єкт інтелектуальної власності, що виправдовує прагматизм країн системи звичаєвого права. На противагу цьому, в Україні чітко закріплена норма в частині четвертій статті 423 ЦКУ, де вказується, що особисті немайнові права інтелектуальної власності не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом [145]. Однак спеціальними законами не

встановлюються підстави, за якими виникає можливість передачі особистих немайнових прав іншим особам.

Попри специфічний підхід до регулювання об'єктів авторського права, Кодекс США чітко вказує, що право власності на авторське право або будь-яке з виключних прав, що випливають з авторського права, відрізняється від права власності на будь-який матеріальний об'єкт, в якому втілено твір (стаття 202 титул 17). Очевидно, що таке застереження стосується творів, які розповсюджуються у тиражах, аби уникнути випадків, коли покупець (ліцензіат) посягає на право власності щодо об'єкту.

Самі по собі факти не підлягають авторському праву. Однак компіляції фактів розглядаються американським законодавством по-іншому і можуть бути об'єктом авторського права. Стаття 103 дозволяє захист авторських прав на «компіляції», за умови, що при створенні компіляції були застосовані «творчі» або «оригінальні» дії, такі як відбір (які факти необхідно було включити або виключити) та упорядкування (як і в якому порядку відображаються факти) [38]. Захист авторських прав на компіляції обмежується відбором і компонованням фактів, а не самими фактами. Рішення Верховного Суду у справі *Feist Publications, Inc. проти Rural Telephone Service Co.* уточнило вимоги до авторських прав на компіляції. У справі позивачу було відмовлено в захисті авторських прав на телефонний довідник (компіляція телефонних номерів, розташованих в алфавітному порядку). Приймаючи це рішення, Верховний суд відхилив доктрину «в поті лиця» (*sweat of the brow*). Тобто захист авторських прав вимагає творчості, і жодна кількість важкої праці не може перетворити некреативний список на об'єкт, що підлягає захисту авторським правом. Механічне, невибіркове зібрання фактів не може бути захищене авторським правом [13].

У доктрині американського авторського права службові твори здебільшого функціонують як «твори, створені на замовлення» (*works made for hire*). За загальним правилом, первинним власником авторських прав на твір є автор, за винятком випадків, коли твір є «твором, створеним на замовлення».

Якщо твір створено «на замовлення» у значенні Закону про авторське право, то роботодавець або замовник вважається автором і володіє авторськими правами, як справжній автор (стаття 101). Обставини, за яких твір може бути визнано твором, створеним на замовлення, є: 1) твір підготовлений працівником у межах його трудових обов'язків; 2) твір підготовлений за спеціальним замовленням підрядниками [37].

У справі *Community for Creative Non-Violence v. Reid* Верховний суд постановив, що термін «працівник» у контексті виконання трудових обов'язків слід тлумачити відповідно до принципів представництва загального права. Якщо особа, яка виконує роботу, є працівником у значенні загального права, і робота була виконана в межах її трудових обов'язків (незалежно від того, чи є робота такою, для виконання якої її було найнято; чи підготовка відбувається переважно в межах часу та місця, визначених роботодавцем; і чи робота була розпочата, принаймні частково, з метою обслуговування роботодавця), то робота визнається твором, виконаним за замовленням, а роботодавець є первинним власником цього авторського права.

У свою чергу твори, створені незалежними підрядниками, можуть вважатися творами, виконаними за замовленням, тільки якщо виконуються дві умови: 1) внесок у колективну роботу, що має творчий характер; 2) сторони повинні чітко зафіксувати в письмовому договорі, що твір вважається виконаним за замовленням [5].

Автором, як правило, визнається особа, яка самостійно формує оригінальний текст, що підлягає правовій охороні, та фіксує його на матеріальному носії. У випадках, коли у створенні твору беруть участь кілька осіб, застосовуються спеціальні правові режими:

1) спільне авторство: Автори спільного твору є співвласниками єдиного авторського права на нього. Відповідно до положень Розділу 17 Кодексу США, спільний твір визначається як такий, що «підготовлений двома або більше авторами з наміром об'єднати їхні внески в нерозривні або взаємозалежні частини єдиного цілого»;

2) колективні твори: становить сукупність окремих, самостійно захищених об'єктів авторського права — наприклад, збірка статей у журналі, газеті або енциклопедії. Якщо автори окремих творів не передають своїх прав укладачеві, вони зберігають авторські права на власні тексти. Водночас укладач (або автор збірки) володіє авторським правом на сукупність виражених ним творчих рішень — це, зокрема, добір, систематизація та розташування матеріалів, а також на інші елементи, створені ним самостійно (передмову, вступ, рекламні тексти тощо).

На противагу системі загального права, континентальна система прав інтелектуальної власності поділяється на дуалістичний та моністичний підхід. Дуалістичний підхід утворився у Франції в XIX столітті, разом з розвитком концепції прав людини у рамках особистих немайнових прав (*droit moral*) людини. Дуалістичний характер цієї концепції полягає у тому, що термін *droit moral* насамперед вказує на інтелектуальний інтерес особи щодо результату інтелектуальної діяльності, аніж на морально-етичний характер належності прав до автора чи творця. Згідно з дуалістичним підходом, інтелектуальні та моральні атрибути авторського права, як їх називають французи, тобто моральні права, існують незалежно від його майнових атрибутів (прав на використання) (стаття L111-1 Кодексу інтелектуальної власності Франції) [4]. Майнові права спрямовані на отримання фінансових коштів, немайнові — визнання авторства. До сьогодні Франція дотримується дуалістичного підходу до авторського права. Те саме стосується інших країн Європи, таких як Італія [24], Португалія [8], Іспанія [33], Бельгія [1], Чехія [44], Данія [31] та Польща [42].

На відміну від дуалістичного підходу, моністичний підхід не розглядає майнові та немайнові права як різні групи прав, які з міркувань ефективності об'єднані під однією назвою авторських прав. Натомість авторське право концептуалізується як одне єдине право з двома функціями. Моністичний підхід був вперше кодифікований у 1936 році в Австрійському законі про

авторське право [3], а також згодом був використаний у німецькому законі про авторське право від 1965 року [41].

Практичне застосування моністичного підходу детально описується за допомогою «теорії дерева» Є. Ульмера. Автор використовує цю метафору, щоб підкреслити, що права на використання мають компонент немайнових прав, і що немайнові права є майновими правами в тому сенсі, що їх порушення може призвести до позовів про відшкодування збитків, і в тому сенсі, що вони можуть бути використані для збереження економічного успіху твору [11, с. 69]. Через це обидві групи прав зазвичай розуміються як права на нематеріальні блага (*Immaterialgüterrechte*): вони не призначені для захисту особистості автора, а для захисту особливого зв'язку автора з його твором.

Одним з найважливіших наслідків такого розуміння є те, що автор не може передавати або відмовлятися від своїх авторських прав. Дискусійним залишається питання щодо того, чи може він відмовитися від окремих прав на використання твору. Прихильники заперечення такої можливості наголошують, що оскільки особисті немайнові та майнові права автора є взаємопов'язаними, відмова від частини майнових прав неминуче призведе до обмеження його немайнових прав. У цьому сенсі автор може лише надати іншим дозвіл користуватися плодами своєї творчості, але не має права передавати саму основу, з якої ці плоди виростають. Тобто немайнові права є невідчужуваними, а майнові права не можуть бути передані, окрім випадків, передбачених законом. Наприклад, надання права на використання твору за ліцензійною угодою.

У своєму дослідженні Д. Бойта підкреслює, що немайнові та майнові (економічні) права автора перебувають у тісному взаємозв'язку та функціонально взаємодоповнюють одне одного. Це виявляється, зокрема, під час першої публікації твору, коли реалізація права на відтворення та поширення фактично здійснюється через один і той самий правочин надання дозволу. Аналогічно, надання згоди на адаптацію твору неминуче охоплює як майнові, так і особисті немайнові елементи авторського права. Навіть право на

вилучення твору з обігу невіддільно пов'язане з економічними наслідками для автора [18, с. 383]. Відтак, у правопорядках, які визнають і немайнові, і майнові права, можуть виникати практичні труднощі у випадках, коли ці права належать різним суб'єктам. У певних ситуаціях законодавець допускає можливість обмеження виключності особистих немайнових прав автора, наділяючи користувача (ліцензіата) правом уносити до твору зміни, необхідні для його належного використання, як в угорському законі про авторське право [30].

Отже, розглянемо нормативно-правові акти зарубіжних країн більш детально. У законодавчій системі Німеччини Закону «Про винаходи працівників» [16], який вже згадувався у попередніх підрозділах, містить найбільш цілісний механізм правового регулювання, який стосується врегулювання управління об'єктами інтелектуальної власності між роботодавцем та працівником. Окрім вже згаданих положень щодо пропозицій технічних удосконалень, службових та неслужбових винаходів, винятковим виступає положення статті 12, де ґрунтовно обговорюються параметри, за якими визначається справедлива винагорода для працівника за створення винаходу/корисної моделі. В статті передбачається: диспозиція сторін щодо визначення характеру і розміру винагороди за їхньою згодою; індивідуальний розподіл винагороди у разі колективного створення службового винаходу/корисної моделі; чітке визначення розумних строків щодо укладення угоди про компенсацію (винагороду) та інші процесуальні питання. Статтею 13 покладається прями́й обов'язок роботодавця зареєструвати винахід у національному патентному органі у разі його прийняття від працівника, а також умови, за яких такий обов'язок не здійснюється. Статтею 15 на роботодавця покладається обов'язок інформувати працівника щодо процесу реєстрації винаходу в національному або іноземному патентному органі. Частиною третьою статті 17 забезпечуються інтереси працівника у випадку, коли його службовому винаходу було надано статус

комерційної таємниці, через обов'язкове забезпечення першого грошовою компенсацією [16].

Практика застосування закону передбачає консенсусне, тобто договірне, регулювання правовідносин між роботодавцем і працівником щодо службових винаходів. Водночас воно обмежує свободу договору: Положення закону, наприклад, щодо переходу прав або винагороди працівника-винахідника, не можуть бути змінені за допомогою додаткових угод на користь роботодавця, наприклад, у трудовому договорі працівника на самому початку трудових відносин. Такі угоди є недійсними з моменту їхнього укладення (стаття 22). Окрім загальних положень щодо службового винаходу, закон закріплює положення щодо «вільного» (позаслужбового) винаходу, пропозиції технічних вдосконалення та процесуально-арбітражних питань. Глава III закону вказує на випадки створення службових винаходів особами, які мають статус державного службовця, або які є працівниками державної служби, членами збройних сил, та працівниками вищих навчальних закладів. На наш погляд, цей закон є зразковим нормативно-правовим актом, який повноцінно охоплює всі можливі юридичні факти, які можуть настати у трудових правовідносинах з приводу об'єктів інтелектуальної промислової власності [16].

Що стосується авторського права Німеччини, яке регулюється Законом «Про авторське право та суміжні права» [41], то відмінною рисою німецького є його концептуальна основа, яка полягає у нероздільному зв'язку суб'єктивного авторського права автора від його твору. Згідно зі статтею 29, авторське право є невідчужуваним і невіддільним від особистості автора. Іншим особам можуть бути надані лише права на використання, тоді як автор незмінно залишається законним власником авторського права. Цей принцип відображає особистісний характер німецького законодавства про авторське право, який не дозволяє розривати зв'язок автора з твором навіть на підставі договірних домовленостей.

Система права користування також характеризується вузьким підходом до тлумачення. Відповідно до статті 31 закону, права на користування можуть бути надані на виключній або невиключній основі, але їхній обсяг тлумачиться з обмеженнями на користь автора. Правило передачі авторських прав, закріплене в частині п'ятій статті 31, передбачає, що переданими вважаються лише ті права, які необхідні для досягнення договірної мети. Будь-які неоднозначності вирішуються на користь автора. Цей принцип запобігає отриманню користувачами авторських прав (ліцензіатів) широких або непередбачених прав, особливо за відсутності чітких формулювань у договорі. Крім того, стаття 31а передбачає, що права, які охоплюють види використання, невідомі на момент укладення договору, залишаються за автором, якщо інше не передбачено з відповідною винагородою. Цей механізм захищає авторів від втрати контролю над непередбаченими способами використання, такими як цифрове потокове передавання (стримінгові сервіси) або через створення у майбутньому нових медіа платформ. Не менш важливою є законодавча гарантія справедливої винагороди. Статті 32-32б передбачають, що автори мають право на відповідну компенсацію за будь-які надані права на використання і можуть вимагати зміну договору, якщо узгоджена винагорода стає явно непропорційною до подальших прибутків [41].

Стаття 43 регулює питання службових творів, створених у рамках трудових відносин. Ця норма встановлює, що у разі створення твору працівником під час виконання обов'язків, що впливають із трудового договору, права на використання цього твору визначаються метою трудових відносин, якщо інше не передбачено договором. Ця стаття діє як конкретне застосування правила про передачу прав користування, передбаченого частиною п'ятою статті 31 закону, де роботодавець набуває лише ті права на використання твору, які передбачаються у рамках договору, тоді як всі інші права залишаються за автором, що забезпечує збереження особистих немайнових прав автора у рамках трудових правовідносин [41].

Французьке законодавство, на відміну від німецького, є більш обмеженим у нормативному вираженні правовідносин щодо інтелектуальної власності, що виникають між працівником та роботодавцем. Так, стаття L113-9 Кодексу інтелектуальної власності Франції регулює питання службового твору, а стаття L611-7 — службових винаходів [4]. Стаття L113-9 стосується виключно майнових прав на програмне забезпечення та документацією до нього, що створені працівниками під час виконання службових обов'язків або відповідно до вказівок роботодавця, та які належать роботодавцю. Особисті немайнові права автора або групи авторів не є предметом передачі прав для користування.

Стаття L611-7 встановлює класифікацію, яка визначає належність прав та розмір винагороди залежно від характеру винаходу і обставин його створення. По-перше — службові винаходи (*inventions de mission*), створені працівником у межах його посадових обов'язків або за конкретним дорученням роботодавця, автоматично належать роботодавцеві. По-друге — винаходи поза службовим завданням придатні до привласнення (*inventions hors mission attribuables*) — це винаходи, що створені поза межами звичайних обов'язків працівника, проте мають зв'язок із діяльністю підприємства роботодавця або створені із використанням його знань, засобів чи інформації. У такому разі роботодавець має право заявити претензію на право власності або користування за умови справедливої компенсації працівникові. По-третє — винаходи поза службовим завданням не придатні до привласнення (*inventions hors mission non attribuables*), які залишаються у повній власності працівника, оскільки не мають зв'язку з діяльністю роботодавця. Схожа класифікація притаманна і німецькому законодавству щодо прав на об'єкти промислової власності. Ця стаття також застосовується до службових винаходів, створених державними службовцями, на рівні місцевих органів влади та інших юридичних осіб, створених в інтересах суспільства, відповідно до умов, встановлених декретом Державної ради Франції [4].

У порівнянні з німецьким законодавством, французький закон спирається на індивідуальні та локальні домовленості, що виникають на підприємствах між роботодавцем та працівниками в межах укладення трудових або колективних договорів. Законодавець таким чином покладає більше навантаження на судову практику та добросовісність сторін, оскільки відсутність чітких приписів щодо подібних правовідносин може утворити безліч ситуацій зловживання правами однієї чи іншої сторони трудового договору.

Іспанський закон про інтелектуальну власність [26] також обмежено піддає регулюванню відносини між роботодавцем та працівником. Стаття 51 закону зазначає, що передача роботодавцю прав на використання твору, створеного в силу трудових відносин, регулюється умовами, узгодженими в договорі, який має бути укладений у письмовій формі. За відсутності письмової угоди вважається, що права на використання були передані виключно та в обсязі, необхідному для здійснення звичайної діяльності підприємця на момент виконання роботи, виконаної в рамках зазначених трудових відносин. Будь-яке інше використання роботодавцем твору або розпорядження ним, не зазначених у трудовому договорі — забороняється.

В свою чергу, Закон про патенти [27] містить детальний розділ щодо винаходів, створених в рамках трудових або відносин з надання послуг. Стаття 15 розділу IV закону вказує, що винаходи, зроблені працівником або постачальником послуг протягом терміну дії контракту або трудових відносин або відносин з надання послуг з роботодавцем, які є результатом дослідницької діяльності, що прямо або опосередковано становить предмет договору, належать роботодавцю. Винахідник не має права на додаткову винагороду за його реалізацію, крім випадків, коли його особистий внесок у винахід та його значення для роботодавця явно перевищують явний або неявний зміст його договору чи трудових відносин. Варто зауважити, що законодавець виділяє не тільки працівника, а й «постачальника послуг», тобто сторону цивільного договору щодо надання послуг як правомірного суб'єкта

відносин з передачі об'єкту промислової інтелектуальної власності. Закон детально описує порядок передачі прав на користування об'єктом інтелектуальної власності, створеним науковим співробітником державних університетів та державних наукових установ. Державний орган або організація протягом трьох місяців з моменту отримання повідомлення, зазначеного в попередньому розділі, повинні письмово повідомити автора або авторів винаходу про свій намір зберегти свої права на винахід, подавши заявку на відповідний патент, або розглядати його як промислову таємницю, зберігаючи за собою виключне право на його використання. Результати патентоспроможних досліджень не можуть бути опубліковані до закінчення цього терміну або до подання організацією або автором заявки на патент. Дослідники у всіх випадках мають право на участь у прибутках, отриманих суб'єктами господарювання, яким вони надають свої послуги, від використання або передачі своїх прав на зазначені винаходи, коли заявка на патент подається на ім'я суб'єкта господарювання або встановлюється комерційна таємниця. Ці суб'єкти господарювання також можуть передати майнові права на зазначені винаходи їхньому автору, зберігаючи за собою невиключну, непередавану та безкоштовну ліцензію на використання або частку прибутку, отриманого від використання зазначених винаходів. На відміну від закону про інтелектуальну власність, іспанський закон про патенти хоч і містить більш суттєву деталізацію правових механізмів, однак воно не вирізняється унікальними положеннями чи повноцінним описом дій сторін цих правовідносин.

З огляду на загальне розуміння системи прав інтелектуальної власності Європи та Північної Америки, необхідно звернутись до законодавства передових країн Сходу, які мають особливі підходи до регулювання прав інтелектуальної власності на службові об'єкти інтелектуальної власності. Японія та Республіка Корея, як країни-лідери у сфері технологій, вже тривалий час впроваджують політику активної участі у реєстрації інтелектуальної власності та є світовими лідерами у цьому.

Стаття 35 Закону Японії про патенти [22] впроваджує норми щодо винаходів, створених працівником. Виходячи із ознак, що надається у визначенні першої частини цієї статті, службовий винахід (у законі — «винахід працівника») може бути створеним звичайним працівником або посадовою особою юридичної особи, національного чи місцевого органу. За своєю природою винахід повинен належати до сфери діяльності роботодавця, юридичної особи або національного чи місцевого уряду (разом — «роботодавець») і має бути здійсненим в рамках виконання поточних або минулих обов'язків працівника перед роботодавцем. У випадку якщо правонаступник права на отримання патенту на винахід працівника отримав патент на нього, роботодавець має невиключну ліцензію на винахід працівника. У частині другій законодавець окреслює обмеження, за яких право на службовий винахід може визнаватись недійсним: у випадку створення винаходу, що не містить ознак службового винаходу, будь-які положення в будь-якому цивільному чи трудовому договорі, правила найму або будь-яких інших положеннях, що заздалегідь передбачають, що право на отримання патенту набувається роботодавцем, або що патентні права на службовий винахід належать роботодавцю, або що для роботодавця встановлюється виключна або тимчасова виключна ліцензія на винахід, є недійсними. Частина третя закріплює право на отримання патенту за роботодавцем тільки з моменту його виникнення — права на патент не закріплюються під час теоретичної розробки умовного винаходу. Решта положень статті спрямовані на визначення права на отримання розумної суми грошей або інших економічних компенсацій («істотна вигода») внаслідок передачі прав на винахід від працівника до роботодавця. Обов'язок визначення принципів «істотної вигоди» покладається на Міністерство економіки Японії у рамках засідань Ради з питань промислової структури Японії. У випадку відсутності таких положень, «істотна вигода» встановлюється з урахуванням суми прибутку, який роботодавець може отримати від винаходу, від навантаження та внеску роботодавця, та інших обставин, пов'язаних із службовим винаходом.

Тим більш коротко японський законодавець визначає рамки правового регулювання службовим творам — у Законі Японії про авторське право [21] стаття 15 вказує, що щодо твору (крім комп'ютерного програмування), який працівник створює під час виконання своїх обов'язків за вказівкою роботодавця, і який роботодавець оприлюднює як твір власного авторства, автором визнається роботодавець, якщо інше не передбачено в трудовому або цивільному договорі, правилах найму або інших положеннях на момент створення твору. Щодо твору комп'ютерного програмування застосовуються аналогічні положення, окрім відсутності умови публікування такого виду об'єкта авторського права.

Парадоксально, але положення статті 9 Корейського Закону про авторське право [153] та статті 39 і 40 Корейського закону про патенти [154] дублює формулювання відповідного японського законодавства майже без змін. Однак щодо останнього закону у березні 2006 року були внесені зміни, які виключили ці статті та перенесли у Закон про сприяння винаходам [152]. Цей закон встановлює більшу деталізацію правовідносин, що виникають між роботодавцем та працівником щодо винаходів, корисних моделей та промислових зразків, які разом іменуються «об'єктами патенту». Відповідно, законодавець поширює положення цього закону на всі три згадані промислові об'єкти інтелектуальної власності. Положення статті 10 містять загальні положення щодо службових винаходів, де вказується, що право на користування службовим винаходом не поширюється на підприємства, що не належать до малого та середнього бізнесу, які не укладали договір або правила найму, що підлягають узгодженню з працівником: 1) які вимагають від роботодавця перейняти право на придбання патенту або право користування на службовий винахід; 2) які вимагають надання роботодавцю виключної ліцензії на службовий винахід. Держава або місцевий орган, в свою чергу, набуває права на службовий винахід працівника або державного службовця безпосередньо у повному обсязі, в тому числі це стосується державних вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ.

Стаття 11 закону встановлює обов'язок уряд забезпечувати виконання правил та політик, що сприяють впровадженню системи винагороди за службові винаходи. Статті 12-16 встановлюють порядок повідомлення роботодавця про створення винаходу, повідомлення працівнику щодо прийняття або відхилення заявленого винаходу, а також порядок надання винагороди (компенсації) працівнику за створений службовий винахід та передачі прав на нього. Статті 17-19 регулюють процедурні питання щодо вирішення спорів через медіацію або суд.

Отже, підводячи підсумок щодо зарубіжної практики використання прав інтелектуальної власності на службові твори (об'єкти авторського права) та службові винаходи (об'єкти промислової власності), необхідно виокремити позитивні та негативні аспекти. По-перше, деякі законодавчі системи мають спеціальні закони, які прямо декларують порядок здійснення правовідносин, що виникають між працівником та роботодавцем, що є позитивним моментом. По-друге, законодавство багатьох країн насправді не мають суттєвих норм, які б комплексно регулювали питання передачі прав інтелектуальної власності від працівника до роботодавця, процедурні аспекти врегулювання трудових спорів, питання винагороди чи компенсації та інших елементів, які є більш деталізованими навіть в українському законодавстві, що є негативним моментом. По-третє, недостатнє правове регулювання викликане високою довірою щодо добросовісності громадян, що беруть участь у правовідносинах, а також високою професійністю та самостійністю у прийнятті справедливих рішень судами або особами, які здійснюють діяльність із альтернативного вирішення спорів (медіація), що є здебільшого позитивним моментом, однак його застосування в Україні є ненадійним через окрему проблематику вирішення спорів у судах та непоширеності застосування практики медіації.

На нашу думку, вітчизняний законодавець повинен звернути увагу на спеціальне законодавство щодо службових винаходів Німеччини та Республіки Корея. Що стосується авторського права — досвід Сполучених Штатів можна назвати передовим щодо творів, створеними за замовленням.

Створення спеціального закону щодо службових об'єктів інтелектуальної власності усунуло б більшість прогалин, які на сьогодні існують в українському законодавстві та вирізнитись з-поміж інших країн законом, який піддає широке коло регулювання питань щодо службових об'єктів інтелектуальної власності.

3.3. Напрями реформування законодавства України щодо захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності

З огляду на вже описані проблеми та прогалини, а також на досвід правового регулювання іноземних держав, виникає необхідність створити концепцію реформування законодавства України, з метою усунення нечіткості у нормативних формулюваннях та забезпечення прозорості у трудових правовідносинах між працівником та роботодавцем. Головним фактором, який є основоположною засадою реалізації таких реформ, повинен бути закріплення об'єктів інтелектуальної власності як економічного активу, який спрямований на генерацію прибутку для замовника або роботодавця, та послідовно створений автором-працівником, який отримує справедливую грошову винагороду, яка повинна забезпечувати його фінансові інтереси у відповідності зі складністю створення певного об'єкту інтелектуальної власності та відповідно до запиту з боку компаній, покупців та інших зацікавлених суб'єктів. У цьому контексті важливо також передбачити гарантії захисту прав працівника-автора від недобросовісного використання результатів його праці, а також створити дієві інструменти договірного регулювання прав на інтелектуальну власність у межах трудових правовідносин.

Ключовою проблематикою, з якою зіштовхнеться законодавець, є зміна підходів до правового застосування права власності, які швидко змінюються у епоху цифрових технологій та які вимагають нових підходів до юридичного закріплення. Інформація на сьогодні є важливим каталізатором багатьох процесів, що стрімко перетинає раніше визначену функцію інформування та

переходить в сферу фінансово цінних активів, на які є попит з боку компаній, які оперують особистими даними особи. У найближчому майбутньому подібна тенденція може зачепити більш широке коло діяльності, що може стосуватися детальної історії життя особи, емоційно-психологічні якості та інші позаправові об'єкти, які поки що не підпадають під юридичний контроль. На сьогодні інформація тісно пов'язується з інтелектуальною власністю, що закріплює знання про технології або продукцію, здатна генерувати фінансовий прибуток. Відповідно до таких викликів українське законодавство повинно адаптувати положення, що сприятимуть розвитку інноваційних процесів та інноваційної продукції, щоб мати змогу створити додаткове джерело фінансового ресурсу.

У першу чергу зміни повинні торкнутися ЦКУ. З метою введення інформації як повноцінного об'єкту інтелектуальної власності, пропонується доповнити відповідну статтю (200 ЦКУ) частиною, за якою на інформацію, у рамках правовідносин щодо комерційної таємниці (стаття 505 ЦКУ), поширюється правовий режим *sui generis*, що передбачає юридичну відповідальність за порушення прав користування (неправомірне заволодіння інформацією тощо) на неї. Очевидно, на нематеріальний об'єкт, у якому може існувати інформація, неможливо застосувати правовий режим власності, який мав би здатність у повному обсязі переходити з власності одного суб'єкту правовідносин до іншого та виключити будь-які аспекти володіння від попереднього чи оригінального власника цієї інформації. Тому, на нашу думку, було б доречно передбачити застосування саме *sui generis* до правовідносин, що стосуються конфіденційної інформації у цивільних, господарських правовідносинах щодо інтелектуальної власності. Завдяки цьому інформація у якості складової об'єкту інтелектуальної власності (ноу-хау чи комерційна таємниця) може бути чітко зафіксоване у одного власника та запобігатиме недобросовісному використанню такої інформації іншими суб'єктами господарювання та цивільних правовідносин в цілому.

Пропонується також ввести поняття «ноу-хау» до Книги IV «Право інтелектуальної власності» ЦКУ. Також у Книзі V «Зобов'язальне право» пропонується ввести спеціальні положення щодо договорів на передачу ноу-хау, оскільки такі договори у сфері торговельного обігу мають не менше значення, ніж угоди комерційної концесії чи ліцензійні договори, умови яких є врегульованими ЦКУ. Подібну пропозицію, зокрема, вже раніше висловлював О. Чобот [146, с. 22]. Деталізація комерційної таємниці, у рамках виконання зобов'язань щодо євроінтеграції, можливо запозичити з Директиви 2016/943 «Про захист нерозголошених ноу-хау та ділової інформації (комерційної таємниці) від їх незаконного отримання, використання та розголошення» [10]. Зокрема, стаття 9 Директиви серед заходів, яких може застосувати держава з метою збереження комерційної таємниці, є: 1) обмеження доступу до будь-якого документа, що містить комерційну таємницю, поданого сторонами або третіми особами, повністю або частково, обмеженому колу осіб; 2) обмеження доступу до слухань, під час яких можуть бути розкриті комерційні таємниці або ймовірні комерційні таємниці, та відповідних записів або стенограм цих слухань обмеженому колу осіб; 3) надання будь-якій особі, крім тих, що входять до обмеженого кола осіб підприємства-власника комерційної таємниці, неконфіденційної версії будь-якого судового рішення, в якій вилучено або відредаговано уривки, що містять комерційну таємницю.

Якщо говорити про умовність відокремлення ноу-хау від комерційної таємниці, то суттєва різниця полягає в тому, що комерційна таємниця більше пов'язана з конфіденційною інформацією, яка охороняється суб'єктом господарюванням, коли ноу-хау є об'єктом договорів про передання конфіденційної інформації третім особам. Тобто останнє виступає особливим об'єктом-капсулою, який можна належним чином передати особі, яка реалізовує власний інтерес на отримання тих чи інших технічних, технологічних знань, що не є загально відомими, в той час коли перше є єдиним, цілісним та неподільним об'єктом, який підпадає суворій охороні на

підприємстві. Застосування двох різних режимів щодо інформації, в якій можуть міститись об'єкти інтелектуальної власності, відкриває ще один шлях щодо полегшення правовідносин у сфері інтелектуальної власності щодо передання конфіденційної інформації між учасниками правовідносин. Відповідно, якщо зазначати ноу-хау у ЦКУ, потрібно зазначити, що це поняття є частиною комерційної таємниці та виступає як особлива частина комерційної інформації, яка може бути об'єктом договору про передачу чи ліцензування. Разом з цим, комерційна інформація, яка не підпадає під охорону комерційної таємниці, може визнаватися частиною законодавства про інформації, а не права інтелектуальної власності.

Разом з цим, умовність віднесення ноу-хау та комерційної таємниці до об'єктів інтелектуальної власності вже раніше пояснювалось їхньою правовою природою не як результатів інтелектуальної чи творчої діяльності, а як правовими режимами охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, і, відповідно, до правових режимів не може застосовуватись фактор «виключності» — щодо майнових чи особистих немайнових прав.

Важливо також звернути увагу на відсутність чітких положень у національному законодавстві, що відповідають нормам TRIPS стосовно захисту прав на нерозкрити інформацію, зокрема порушення чесної комерційної практики, що закріплюється в статті 39. Норма цієї статті в частині «способу, що суперечить чесній комерційній практиці», тлумачиться як дії, що призводять до порушення договору, зловживання довірою та спонукання до порушення, а також включає отримання нерозкритої інформації третіми сторонами, які знали або проявили грубу недбалість, не знаючи, що такі дії були пов'язані з отриманням інформації. Мова йдеться про довірчі, тобто фідучіарні відносини, оскільки правова природа розпорядження та передачі конфіденційної інформації здебільшого базується на добросовісній поведінці учасників цивільних правовідносин, які беруть на себе обов'язок не розповсюджувати та не використовувати секретну інформацію у власних інтересах, якщо внаслідок цього існує ризик розкриття такої інформації. Про

необхідність внесення таких змін до законодавства зауважував Ю. Капіца [69, с. 232].

Наступні зміни повинні торкнутися статті 420 ЦКУ. З огляду на класифікацію об'єктів інтелектуальної власності, яка була розглянута у розділі 2 цього дослідження, було б доречно якщо не змінити, то принаймні виключити певні об'єкти з переліку. Якщо раціоналізаторські пропозиції та наукові відкриття можна визнати об'єктами інтелектуальної власності навіть за відсутності у першого обов'язку щодо державної реєстрації, а в другого — наявності суб'єктивних майнових прав, то можна дійти згоди, що породи тварин ані законодавчо, ані матеріально не становлять об'єкт інтелектуальної власності через причини, описані у підрозділах 1.2. та 2.1. цього дослідження. Якщо український законодавець все ж захоче просувати інститут порід тварин як об'єкту інтелектуальної власності — тоді виникає необхідність внести зміни до статті 180 ЦКУ, де тварина визнається особливим об'єктом цивільних правовідносин, а також створити механізм правового застосування, який буде розділяти право власності та право користування інтелектуальної власності щодо запатентованої породи тварин. На нашу думку, ефективнішим способом залишається вилучення порід тварин як об'єктів інтелектуальної власності та закріплення їх у спеціальному законодавстві щодо господарської племінної справи та змінення положень статей 485-488 ЦКУ.

У контексті глави 75 ЦКУ необхідно також згадати за підходи українського законодавця щодо виключних майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності. Оскільки у згаданій главі відсутні положення щодо того, які обов'язкові складові повинні міститись у договорі про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (пункт 4 частини 1 статті 1107 ЦКУ), виникає потреба у створенні відповідної статті у цій главі. З іншого боку, якщо говорити про відлучення від концепції виключних прав з метою досягнення прагматичних цілей та спрощення передачі майнових прав інтелектуальної власності, виникає опція щодо виключення законодавчих засад щодо виключних майнових прав та згадка про них виключно в контексті

надання ліцензії потенційними користувачами правами інтелектуальної власності. На нашу думку, докорінна зміна концепції, яка була вибудувана у ЦКУ, є радикальною та зайвою, оскільки сама по собі концепція не є шкідливою по відношенню до всіх учасників цивільних правовідносин, а тільки містить проблему щодо ускладнення своєчасного виконання правочинів сторонами. Тому найкращим варіантом є доповнення глави статтею або частини іншої статті щодо договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності.

Що стосується інших законів у сфері інтелектуальної власності, в першу чергу необхідно провести консолідацію положень законодавства у частині створення службових об'єктів інтелектуальної власності. Як уже було згадано у попередніх підрозділах, Закони України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів» та «Про охорону прав на сорти рослин» містять норми щодо прав роботодавця на об'єкт інтелектуальної власності, що був створений працівником на підставі трудового договору, та який є службовим. У кожному зі згаданих законів трактування прав є різним, через що виникає нерівний ступінь правової охорони таких об'єктів інтелектуальної власності.

Наприклад, під час створення компонування напівпровідникових виробів передбачається спеціальне доручення роботодавця, яке не має законодавчого визначення або аналогічного положення у інших подібних за формою правовідносин визначення, що відрізняє його від звичайного доручення роботодавця [113]; щодо сортів рослин існує тільки опосередковане нормативне регулювання, яке не містить правових механізмів щодо застосування режиму конфіденційної інформації чи строку повідомлення працівника щодо прийняття рішення на користування створеним сортом рослин [115].

У зв'язку з цим, пропонується створити спеціальний закон, який буде цілковито регулювати питання службових об'єктів інтелектуальної власності,

які будуть мати консолідований, систематизований вигляд, та в якому можна буде доповнити поточні норми удосконаленнями, такими як: спеціальні положення для об'єктів інтелектуальної власності, створеними військовослужбовцями; положення щодо мінімальних сум винагороди за створені винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші об'єкти інтелектуальної власності; розширення механізмів альтернативного врегулювання спорів, зокрема шляхом запровадження обов'язкових досудових процедур медіації чи арбітражу для врегулювання конфліктів між роботодавцем і працівником; чітке визначення правового режиму результатів, створених поза межами трудових обов'язків, але з використанням ресурсів роботодавця (лабораторій, технічного обладнання, програмного забезпечення) та інше. Зразок структури та норм можна взяти із відповідних законів Республіки Корея та Федеративної Республіки Німеччини щодо службових винаходів працівників.

Окремо потрібно зосередити увагу на визначення мінімальних сум винагороди щодо створених об'єктів інтелектуальної власності, а також ставок за їхнє використання, тим самим запровадити широке застосування інституту роялті. Роялті, як складова механізму визначення розміру винагороди, має глибоке економічне підґрунтя, оскільки стимулює правовласника інтелектуального продукту до його подальшої комерціалізації, удосконалення та адаптації до виробничих потреб і змін ринкової кон'юнктури. Зокрема важливо врахувати, що наявність патентної охорони є важливим чинником під час визначення розміру роялті, оскільки вона забезпечує належний правовий захист об'єкта та знижує ризики порушення прав інтелектуальної власності. Максимальні ставки роялті, як правило, встановлюються у випадках, коли об'єкт ліцензійного договору захищений комплексом охоронних документів. Натомість передача технології, що не має патентного захисту, автоматично призводить до зменшення ставки роялті.

Висновки до розділу 3

Системний аналіз законодавства іноземних держав показав, що для правовідносин, що пов'язані із спеціальними об'єктами інтелектуальної власності, такими як комерційна таємниця або службовий об'єкт творчості чи винахід, виникає необхідність наявності спеціального закону, який прямо регулює питання, що стосуються таких правовідносин. Прикладами країн, в яких існують такі закони, є Німеччина та Республіка Корея. Однак, попри наявність спеціальних законів, у законах іноземних держав не містяться комплексні рішення, які б у повній мірі регулювали правовідносини щодо інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем.

Було запропоновано основний напрямок реформ, що повинні торкнутися деяких об'єктів інтелектуальної власності.

По-перше, необхідно запровадити спеціальний закон про комерційну таємницю. Поточне правове регулювання є незадовільним, оскільки більшість аспектів залишаються без необхідних норм, які надають повний обсяг захисту прав користувачів комерційної таємниці. Більшість країн ЄС мають нормативно-правові акти, де комплексно визначено поняття комерційної таємниці, умови набуття нею правового режиму, коло суб'єктів права, а також чітко врегульовано способи захисту від незаконного одержання, використання та розголошення такої інформації.

По-друге, пропонується прийняти закон про службові об'єкти інтелектуальної власності. Подібний нормативно-правовий акт буде спрямований на цілісне та однорідне регулювання питань, що виникають між працівником і роботодавцем щодо об'єктів інтелектуальної власності, що створюються працівником за трудовим договором. Така пропозиція зумовлена фрагментарністю норм, що стосуються службових винаходів та творів.

По-третє, потрібно навести офіційне визначення ноу-хау у цивільних правовідносинах. Об'єкт, що фактично бере участь у відносинах інтелектуальної власності, повинен мати юридичне закріплення у нормах цивільного права. Окремо варто зазначити, що це є правовим режимом, а не

об'єктом самим по собі, що потребує окремого підходу щодо імплементації в положення цивільного законодавства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу прийти до таких висновків:

1. Системний правовий аналіз виявив суттєві прогалини у цивільному законодавстві та у спеціальних законах з інтелектуальної власності України, що у сукупності створює проблематику ведення та реалізації правовідносин щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності між працівником та роботодавцем. Недоліки законодавства у сфері інтелектуальної власності зумовлені не виключно неузгодженістю норм між собою, але і відсутністю спеціальних законів, які є необхідними для повноцінного регулювання певних інститутів інтелектуальної власності — комерційної таємниці, раціоналізаторської пропозиції, ноу-хау. Окрім цього, пропонується вдосконалення правового регулювання прав інтелектуальної власності через прийняття спеціального законодавства щодо службових об'єктів інтелектуальної власності, а також перегляд певних об'єктів інтелектуальної власності на предмет доцільності категоризації як інтелектуальної власності, що може стосуватись режиму службових об'єктів інтелектуальної власності.

2. На міжнародно-правовому рівні відсутні суттєві нормативно-правові акти, які б слугували базисом для інших країн щодо стандартизації національного законодавства щодо управління об'єктами інтелектуальної власності у трудових правовідносинах. Наявні міжнародно-правові інструменти, наприкладі Угоди TRIPS, містять загальні принципи щодо інтелектуальної власності з ухилом в господарську діяльність, але не стосуються правового регулювання відносин з елементом трудових правовідносин. У цьому випадку необхідно підтримувати ініціативи, що спрямовані на створення та закріплення правил у сфері інтелектуальної власності на міжнародному рівні, та сприяти міждисциплінарному інтеграційному діалогу між експертами та законодавцями у сфері права інтелектуальної власності і трудового права для вироблення міжнародних конвенцій або рекомендацій.

3. Норми, що регулюють питання інтелектуальної власності в Україні, потребують суттєвого реформування з огляду на сучасні виклики безпекового та технологічного характеру — військова агресія, цифрове шпигунство, шахрайство та інше. Метою реформ повинно стати забезпечення учасників цивільних та трудових правовідносин у захищеності їх прав та інтересів і переконливості у економічній доцільності проведення державних процедур з реєстрації майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, а також гарантування дотримання і захисту умов конфіденційності, якщо мова йдеться про правовий режим охорони об'єкту інтелектуальної власності, що зберігається у секреті. До ключових напрямків подібної реформи слід віднести: імплементацію сучасних механізмів захисту конфіденційної інформації разом із забезпеченням належного правового регулювання такого захисту; підвищення довіри авторів, винахідників і творців у державній реєстрації прав інтелектуальної власності через доступні та надійні послуги; удосконалення законодавства у частині підвищення адміністративної та кримінальної відповідальності для захисту від рейдерства та примусових передач прав інтелектуальної власності.

4. У ході виконання дослідження було виявлено, що найбільш оптимальними об'єктами інтелектуальної власності в трудових правовідносинах за сучасним законодавством є об'єкти авторського права, суміжних прав, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів та сорти рослин. Інші категорії об'єктів інтелектуальної власності мають потенціал бути вдосконаленими для того, щоб стати новітніми об'єктами цього правового регулювання, але для цього потрібно здійснити перегляд вітчизняного законодавства для його удосконалення. Водночас, деякі об'єкти інтелектуальної власності фактично не мають практичного застосування у трудових правовідносинах (наукове відкриття, породи тварин), що приводить до висновку щодо залишення їх поза увагою у рамках, що стосуються предмету створення та використання службових об'єктів інтелектуальної власності. Особливої уваги і доопрацювання

потребує інститут порід тварин, оскільки через неузгодженість норм загального (ЦКУ) і спеціального законодавства наявна відсутність чіткого розмежування правових режимів матеріальних (тварини) та нематеріальних (породи) об'єктів цивільного права. Разом з тим, як показує правозастосовна практика зарубіжних країн, цей інститут не підлягає правовому регулюванню у межах права інтелектуальної власності.

5. Цілі дослідження та аналіз законодавства України виявили можливість створення нової класифікації об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах з точки зору їхньої ефективності та застосування. Подібна класифікація покликана відокремити об'єкти, які мають особливості, які відповідають застосуванню у трудових правовідносинах, від об'єктів, які виконують інші функції та за своєю правовою природою не підлягають активній участі у правовідносинах службового характеру. Серед них, це:

- об'єкти авторського права та суміжних прав: літературні та художні твори, комп'ютерні програми, бази даних, інші твори; виконання, фонограма, відеограма, програма організації мовлення;

- об'єкти промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування напівпровідникових виробів, сорти рослин;

- засоби індивідуалізації суб'єктів та об'єктів господарювання: комерційні найменування, торговельні марки, географічні зазначення;

- об'єкти господарської інтелектуальної власності: раціоналізаторські пропозиції, комерційні таємниці, ноу-хау;

- неефективні об'єкти інтелектуальної власності: наукові відкриття, породи тварин. Потрібно підкреслити, що серед перерахованих об'єктів, до трудових правовідносин відносяться об'єкти авторського права та суміжних прав, об'єкти промислової власності і об'єкти господарської інтелектуальної власності. Решта об'єктів не мають практичного застосування або наразі не мають відповідного юридичного закріплення, який міг би повноцінно врегульовувати правовідносини з їх елементом.

6. Держава має потенціал бути активним учасником цивільних правовідносин у сфері інтелектуальної власності, і це повинно здійснюватися через необхідність формування капіталу нематеріальних активів. Кризові моменти правового застосування у часи надзвичайного стану вказали на недоліки, які не були передбачені законодавцями повноцінно, в тому числі мова йдеться про слабку позицію держави щодо використання прав на об'єкти інтелектуальної власності. Аналіз зарубіжної практики з цього питання показав, що держава в особі центральних органів виконавчої влади активно сприяє отриманню прав користування на об'єкти інтелектуальної власності, які були створені державними службовцями в період їхнього працевлаштування на державній службі, в тому числі військовослужбовцями. Подібна практика повинна стати основною для України, якщо виникає ціль відновлення післявоєнної економіки, запобігання майбутнім збройним конфліктам та створення капіталу інтелектуальних та інноваційних робіт, які належать державі. Водночас потрібно підкреслити, що централізація результатів інтелектуальної і творчої діяльності в руках державної влади не повинна супроводжуватись тиском на приватні наукові структури та їх наукових працівників, що виконують роботу зі створенням службових творів та винаходів, якщо це вводить останніх у невідгідне фінансове або трудове положення.

7. В українському законодавстві існує примат теорії виключних прав інтелектуальної власності, що спрямовує використання прав на об'єкти інтелектуальної власності як виключно нематеріального об'єкту, який не може бути матеріалізований та відчужений іншій особі на правах власності. Однак, практика зарубіжного законодавства показала застосування передовими країнами Заходу примату пропріетарної теорії прав інтелектуальної власності, який спростовує передачу прав інтелектуальної власності не через використання і ліцензування, а в якості правового режиму з ознаками речового права. На нашу думку, долучення певних правових механізмів, характерних для пропріетарної теорії, може сприяти спрощенню правового обтяження на

об'єкти інтелектуальної власності, які використовуються як актив на підприємстві, що в свою чергу має змогу зацікавити потенційних учасників правовідносин з інтелектуальної власності щодо відкритого використання об'єктів інтелектуальної власності. Подібна практика має змогу стимулювання економічного розвитку державного бюджету у частині видатків на захист прав інтелектуальної власності, а також полегшити процеси передачі прав та організації охорони конфіденційної інформації інтелектуальної господарської власності — комерційна таємниця, ноу-хау, раціоналізаторська пропозиція, службові об'єкти інтелектуальної власності.

8. Сучасна практика використання НТІ у сфері обігу об'єктів інтелектуальної власності зазнає обґрунтованої критики у зв'язку з наявністю істотних прогалин у національному законодавстві, що зумовлює потребу в його перегляді та вдосконаленні. Здебільшого ця проблема зумовлена міжгалузевим співвідношенням норм, що стосуються інформації як особливого об'єкту цивільних та інформаційних правовідносин. З метою усунення цієї прогалини, законодавець повинен запровадити чіткий правовий механізм використання об'єктів інтелектуальної власності з інформаційним елементом. Оскільки інформація за своєю природою є нематеріальною, рекомендується застосування до цього об'єкту правового режиму особливого роду (*sui generis*), що полегшить її використання учасникам правовідносин з інтелектуальної власності.

9. Правове регулювання трансферу технологій знаходиться у невизначеному становищі через відсутність законодавчого зв'язку технологій із об'єктами інтелектуальної власності, що утворює проблему захисту прав та законних інтересів працівника, роботодавця та інших зацікавлених осіб, які укладають договори з передачі трансферу технологій між приватними суб'єктами цивільних та господарських правовідносин. Обмеження прав приводить до фактичного відмирання інституту з боку продажу та передачі результатів інтелектуальної діяльності як активу, оскільки весь процес повинен контролюватися відповідними центральними органами виконавчої

влади. Обмеження торгівлі у сфері передачі технологій суперечить принципам, закріплених в Угоді TRIPS. У зв'язку з цим актуалізується потреба у прозорому реформуванні правовідносин, що виникають у процесі трансферу технологій, або створення відповідного, нового нормативно-правового акту, який би регулював ці правовідносини на приватноправовому рівні. Ключовим завданням таких реформ є створення сприятливого правового середовища для залучення іноземних інвесторів для розвитку інноваційних проєктів, що стане важливою складовою економічного відновлення держави у післявоєнний період.

10. Для реалізації планів щодо удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності існує необхідність звернення до законодавства зарубіжних країн, зокрема це правозастосовна практика Сполучених Штатів, Сполученого Королівства, Федеративної Республіки Німеччини, Республіки Кореї, Королівства Данії та Королівства Норвегії у частині службових об'єктів інтелектуальної власності. Насамперед удосконалення повинно торкнутися створенням спеціальних законів щодо певних об'єктів інтелектуальної власності, які прямо або опосередковано можуть залучатися у трудові правовідносини між працівником, роботодавцем та третіми особами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Art. XI.165 (2) 28 FEVRIER 2013. Code de droit économique. URL: <https://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2013/02/28/2013A11134/justel> (дата звернення: 21.12.2025).
2. Brown et al. v. Canada et al., (2016) 481 N.R. 127 (FCA) February 5, 2016. URL: <https://ca.vlex.com/vid/brown-v-can-681527525> (дата звернення: 21.12.2025).
3. Bundesgesetz 1936 über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte (zuletzt geändert durch das Bundesgesetz BGBl. I Nr. 182/2023). URL: <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10001848> (дата звернення: 21.12.2025).
4. Code de la propriété intellectuelle, Version en vigueur au 09 décembre 2025. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LEGITEXT000006069414/LEGI_SCTA000006161633/?anchor=LEGIARTI000042814694#LEGIARTI000042814694 (дата звернення: 21.12.2025).
5. COMMUNITY FOR CREATIVE NON-VIOLENCE, et al., Petitioners, v. James Earl REID. No. 88-293. URL: <https://www.law.cornell.edu/supremecourt/text/490/730> (дата звернення: 21.12.2025).
6. Cooperative Research and Development Agreement. § 3710 of U.S. Code Title 15 – Commerce and Trade. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2011-title15/pdf/USCODE-2011-title15-char63-sec3710a.pdf> (дата звернення: 21.12.2025).
7. Copyright, Designs and Patents Act 1988. UK Public General Acts, 1988 c. 48. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1988/48> (дата звернення: 21.12.2025).

8. Decreto-Lei n.º 63/85 Código do Direito de Autor e dos Direitos Conexos – CDADC. URL: <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1985-34475475> (дата звернення: 21.12.2025).

9. Defense Federal Acquisition Regulation Supplement. URL: <https://www.acquisition.gov/dfars> (дата звернення: 21.12.2025).

10. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/943/oj/eng> (дата звернення: 21.12.2025).

11. E. Ulmer: Urheber- und Verlagsrecht. 632 p. (1st ed. 1951).

12. European Patent Convention. 17th edition, November 2020. URL: https://link.epo.org/web/EPC_17th_edition_2020_en.pdf (дата звернення: 21.12.2025).

13. Feist Publications, Inc. v. Rural Tel. Serv. Co., 499 U.S. 340 (1991) URL: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/499/340/> (дата звернення: 21.12.2025).

14. Freedom of Information Act Exemptions. U.S. Department of Labor official website. URL: <https://www.dol.gov/general/foia/exemptions> (дата звернення: 21.12.2025).

15. Geneva Treaty on the International Recording of Scientific Discoveries. Adopted at Geneva on March 3, 1978. URL: https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/docs/other_treaties/gsd-treaty.pdf (дата звернення: 21.12.2025).

16. Gesetz über Arbeitnehmererfindungen in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 422-1, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 25 des Gesetzes vom 7. Juli 2021 (BGBl. I S. 2363) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/arbnerfg/BJNR007560957.html> (дата звернення: 21.12.2025).

17. Gesetz zum Schutz von Geschäftsgeheimnissen vom 18. April 2019 (BGBl. I S. 466). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/geschgeh/BJNR046610019.html> (дата звернення: 21.12.2025).

18. György Boytha, Whose right is Copyright?, *GRUR*, 379-385 (1983).

19. Herbert. v. United States, 36 Fed. Cl. 299 (Fed. Cl. 1996). URL: <https://www.courtlistener.com/opinion/6763307/herbert-v-united-states/> (дата звернення: 21.12.2025).

20. Introduction II. The Concept of the Trips Agreement. *WTO – Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*. 2009. P. 12-32.

21. Japan Copyright Act No. 48 of 1970. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4207> (дата звернення: 21.12.2025).

22. Japan Patent Act No. 121 of 1959. URL: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4808> (дата звернення: 21.12.2025).

23. Kotler P., Jatusripitak S., Maesincee S. *The Marketing of Nations: A Strategic Approach to Building National Wealth*. NY: *The Free Press*, 1997. URL: <http://mobiload.info/the-marketing664838.pdf> (дата звернення: 21.12.2025).

24. LEGGE 22 aprile 1941, n. 633 Protezione del diritto d'autore e di altri diritti connessi al suo esercizio. URL: <https://www.gazzettaufficiale.it/eli/id/1941/07/16/041U0633/sg> (дата звернення: 21.12.2025).

25. Ley 1/2019, de 20 de febrero, de Secretos Empresariales. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2019-2364> (дата звернення: 21.12.2025).

26. Ley 22/1987, de 11 de noviembre, de Propiedad Intelectual. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1987-25628> (дата звернення: 21.12.2025).

27. Ley 24/2015, de 24 de julio, de Patentes. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8328> (дата звернення: 21.12.2025).

28. LOI n° 2018-670 du 30 juillet 2018 relative à la protection du secret des affaires. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000037262111/> (дата звернення: 21.12.2025).

29. Lov om retten til oppfinnelser som er gjort av arbeidstakere [arbeidstakeroppfinnellesloven]. LOV-1970-04-17-21. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1970-04-17-21> (дата звернення: 21.12.2025).

30. LXXVI. törvény a szerzői jogról 1999. URL: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900076.tv> (дата звернення: 21.12.2025).

31. Ophavsretsloven. URL: <https://danskelove.dk/ophavsretsloven> (дата звернення: 21.12.2025).

32. Pfeiffer v. CIA, 721 F. Supp. 337 (D.D.C. 1989) September 13, 1989. URL: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/721/337/1420042/> (дата звернення: 21.12.2025).

33. Real Decreto Legislativo 1/1996, de 12 de abril, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley de Propiedad Intelectual, regularizando, aclarando y armonizando las disposiciones legales vigentes sobre la materia. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1996-8930> (дата звернення: 21.12.2025).

34. Regulation (EU) 2016/1012 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on zootechnical and genealogical conditions for the breeding, trade in and entry into the Union of purebred breeding animals, hybrid breeding pigs and the germinal products thereof and amending Regulation (EU) No 652/2014, Council Directives 89/608/EEC and 90/425/EEC and repealing certain acts in the area of animal breeding ('Animal Breeding Regulation') (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/1012/oj/eng> (дата звернення: 21.12.2025).

35. S. Dhokare. Intellectual Property Rights: Meaning, Nature, Scope, & Various Types. Studies in Indian Place Names. UGC Care Journal. ISSN: 2394-3114

Vol-40-Issue-64-March-2020. URL:
https://www.researchgate.net/publication/346520691_Intellectual_Property_Rights_Meaning_Nature_Scope_Various_Types (дата звернення: 21.12.2025).

36. The Department of Defence and the Defence Forces Policy on Intellectual Property in the area of Research, Development and Innovation. URL:
<https://www.gov.ie/pdf/?file=https://assets.gov.ie/138814/db9632ec-44cd-45d1-afdf-aac284d4a5ba.pdf#page=null> (дата звернення: 21.12.2025).

37. U.S. Code Title 17 – Copyrights. § 101 – Definitions. Cornell Law School: Legal Information Institute. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/101> (дата звернення: 21.12.2025).

38. U.S. Code Title 17 – Copyrights. § 103 – Subject matter of copyright: Compilations and derivative works. URL:
<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/103> (дата звернення: 21.12.2025).

39. U.S. Code Title 17 – Copyrights. § 105 – Subject matter of copyright: United States Government works. Cornell Law School: Legal Information Institute. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/105> (дата звернення: 21.12.2025).

40. U.S. Code Title 17 – Copyrights. § 201 – Ownership of copyright. Cornell Law School: Legal Information Institute. URL:
<https://www.law.cornell.edu/uscode/text/17/201> (дата звернення: 21.12.2025).

41. Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 28 des Gesetzes vom 23. Oktober 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 323) geändert worden ist. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/urhg/BJNR012730965.html#BJNR012730965BJNG000101377> (дата звернення: 21.12.2025).

42. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. URL:
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19940240083/U/D19940083Lj.pdf> (дата звернення: 21.12.2025).

43. WIPO-Administered Treaties: Paris Convention. URL: https://www.wipo.int/wipolex/en/treaties/ShowResults?start_year=ANY&end_year=ANY&search_what=C&country_id=ALL&treaty_id=2 (дата звернення: 21.12.2025).

44. Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121> (дата звернення: 21.12.2025).

45. Zákon č. 132/1989 Sb. Zákon o ochraně práv k novým odrůdám rostlin a plemenům zvířat. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1989-132> (дата звернення: 21.12.2025).

46. Zákon č. 527/1990 Sb. o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1990-527> (дата звернення: 21.12.2025).

47. Аврамова О. Здійснення майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Право інтелектуальної власності. Мала енциклопедія нотаріуса*. № 5 (95). Жовтень, 2017. С. 135-141.

48. Бажанов В. О. Договір про розподіл майнових прав на службовий твір. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. Т. 5. № 17 (4). С. 1-6.

49. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів. Паризький Акт від 24 липня 1971 року, змінений 2 жовтня 1979 року. Редакція від 31.05.1995. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051 (дата звернення: 21.12.2025).

50. Бондаренко О. О. Особливості та проблеми використання промислових зразків на підприємствах. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Випуск 1(10). Том 2. С. 61–64.

51. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. К.: Ін-т інтел. власн. і права. 2008. 288 с.

52. Бошицький Ю. Л. Аспекти удосконалення правотворення у сфері охорони інтелектуальної власності в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2011 (4). С. 253–258.

53. Булат Є. А. Деякі аспекти правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 117-119.

54. Бутнік-Сіверський С. О. Майнові авторські права як об'єкт спадкування. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2008. № 3. С. 3–12.

55. Ваганова І. М. Поняття примусу у трудовому праві України. *Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3 (46). С. 232-238.

56. Верейці О. Авторські повноваження з невизначеною правовою природою. *Журнал «МЕН»*. 2017. № 1 (91). С. 174–182.

57. Вишновецька С. В. Поняття та критерії службового твору, створеного у зв'язку з виконанням трудового договору. *Правова держава*. 2017. № 28. С. 234–241.

58. Вірченко В. В. Еволюція підходів до класифікації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Випуск 135. 2013. С. 5–7.

59. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 278 с.

60. Дідук А. Г. Особливості укладення договору про передачу ноу-хау. *Теорія і практика інтелектуальної власності. Право промислової власності*. 2018. № 5. С. 30-38.

61. Дмитришин В. С. Набуття та передання прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. № 2(54) 2022. С. 45–50.

62. Договір про патентну кооперацію від 19 червня 1970 року (переглянутий 3 лютого 1984 року). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895_001 (дата звернення: 21.12.2025).

63. Дроб'язко В. С., Дроб'язко Р. В. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2004. 512 с.

64. Дюндін В. Д. Інтелектуальна власність як головна складова інтелектуального потенціалу. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. С. 29–37.

65. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. Вид. 2-ге, перероб. та доп. К.: КНЕУ, 2001. 528 с.

66. Єпіфанова Ю. С. Авторські права науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів: автореф. дис. к.ю.н.: спец. 12.00.03 «Цивільне прав та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків, 2010. 17 с.

67. Закон за закрыла на новите сортове растения и породы животни. В сила от 5.01.1997 г. Отражена деноминацията от 5.07.1999 г. URL: <https://legislation.apis.bg/doc/11655/0> (дата звернення: 21.12.2025).

68. Інтелектуальне право України / за ред. Яворської О. С. Тернопіль: Підручники і посібники, 2016. 608 с.

69. Капіца Ю.М. Глава 15. Питання вдосконалення законодавства України з охорони ноу-хау, конфіденційної та нерозкритої інформації відповідно до міжнародно-правових норм. Міжнародне приватне право. Актуальні проблеми / за ред. А. Довгерта. Київ: Український центр правничих студій, 2001. С. 223–239.

70. Кодекс законів про працю України: затверджується Законом від 10.12.1971 № 322-VIII. ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 21.12.2025).

71. Кодинець А. О. Договірні відносини, що виникають у зв'язку із створенням об'єктів інтелектуальної власності при виконанні трудового договору. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1 (39). С. 35–41.

72. Кодинець А. О. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг у цивільному праві України (автореф. дис. канд. юрид. наук). 2006. Київ, Україна. 219 с.

73. Кодинець А. О. Інтелектуальна власність та інформаційні відносини: теоретичні засади правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право. Цивільне право і процес*. 2016. № 8. С. 16–20.

74. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Редакція від 02.10.1979. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169 (дата звернення: 21.12.2025).

75. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.12.2025).

76. Котляр А. О. Співавтори як первісні суб'єкти авторського права: окремі проблеми правової регламентації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 11. С. 93–99.

77. Кохановська О. В. Приватно-правове розуміння інформаційних відносин в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Випуск 22. С. 128–133.

78. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні. Автореф. дис. д.ю.н.: 12.00.03. Київ, 2006. 19 с.

79. Кравченко О. М. Дивергенція між конфіденційною інформацією та комерційною таємницею в Україні. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 2. С. 110–116.

80. Крайнев П. П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю: Монографія. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 444 с.

81. Кузнєцова Н., Кохановська О. Проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Право України*. 2011. № 3. С. 21–29.

82. Кульбашна О. Службові об'єкти права інтелектуальної власності: проблеми теорії. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 6. С. 57–62.

83. Леощенко Д. І. Співіснування двох концепцій права інтелектуальної власності в Україні: філософський аспект проблеми. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2012. № 49. С. 278–284.

84. Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків від 14 квітня 1891 року (змінена 2 жовтня 1979 року). Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_134 (дата звернення: 21.12.2025).

85. Марушева О. Г. Особливості визначення поняття торговельної марки. *Право і Безпека*. Харків, 2012. № 5. С. 214–217.

86. Міжнародні договори та угоди у сфері інтелектуальної власності: навч. посіб. / А. С. Ромашко, І. І. Верба, В. В. Пригода. Київ: НТУУ «КПІ», 2013. 160 с.

87. Недогібченко Є. Г. Ліцензія на використання об'єктів інтелектуальної власності. *Науково-практичний журнал: «Теорія і практика інтелектуальної власності»*. 2013. № 5. С. 73.

88. Нестор Н. В., Жеребко О. І. Експертиза літературних і художніх творів. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 2 (20). С. 100–111.

89. Нікончук А. М. Україна і угода про торгові аспекти прав інтелектуальної власності: міжнародно-правові ризики та переваги. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 4. С. 100–106.

90. Орлюк О. Інтелектуальна власність в Україні: досвід, законодавство, проблеми, перспективи. *Право України*. 2011. № 3. С. 4–20.

91. Орлюк О. П., Андрощук Г. О., Бутнік-Сіверський О. Б. Право інтелектуальної власності. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

92. Осипова Ю. Службові об'єкти права інтелектуальної власності, створені у вищих навчальних закладах України. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 2. С. 11–23.

93. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: монографія / за заг. ред. В. Луця. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 256 с.

94. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року зі змінами від 2 жовтня 1979 року. Набуття чинності для України: 25 грудня 1991 року. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата звернення: 21.12.2025).

95. Петров Є. В. Інформація як об'єкт правовідносин. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. Спеціальний випуск. 2001. С. 249–252.

96. Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності України: навч. посібник для студентів юрид. вузів і факультетів ун-тів. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 336 с.

97. Пічкур О. В. Концептуальні принципи розвитку правової охорони нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності та результатів науково-технологічної діяльності в Україні. *Збірник матеріалів щорічних традиційних засідань круглого столу з актуальних питань права інтелектуальної власності*. К.: Київський національний університет внутрішніх справ, 2009. 140 с.

98. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08 червня 2022 року у справі № 362/643/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105301901> (дата звернення: 21.12.2025).

99. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 13 березня 2019 року у справі № 807/363/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80481668> (дата звернення: 21.12.2025).

100. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 5. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10> (дата звернення: 21.12.2025).

101. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 № 12 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12> (дата звернення: 21.12.2025).

102. Постановление Совета Министров СССР от 21 августа 1973 г. № 584. Об утверждении Положения об открытиях, изобретениях и рационализаторских предложениях. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kc730584?an=2&ed=1990_08_06 (дата звернення: 21.12.2025).

103. Право інтелектуальної власності: академ. курс / за заг. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. К: 2004. 278 с.

104. Право інтелектуальної власності: підручник; за ред. О. Підпригори, О. Святоцького. К: Видавничий дім «Ін Юре», 2012. 624 с.

105. Про авторське право і суміжні права [втратив чинність]: Закон України № 3792-ХІІ від 23.12.1993. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 13, ст. 64. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 21.12.2025).

106. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-ІХ. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 57, ст.166. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20> (дата звернення: 21.12.2025).

107. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України № 143-V від 14.09.2006. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 45, ст. 434. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16> (дата звернення: 21.12.2025).

108. Про інформацію: Закон України № 2657-ХІІ від 02.10.1992. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650. Офіційний веб-

сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 21.12.2025).

109. Про науково-технічну інформацію: Закон України № 3322-ХІІ від 25.06.1993. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 33, ст. 345. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12> (дата звернення: 21.12.2025).

110. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України № 848-VIII від 26.11.2015. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст. 25. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19> (дата звернення: 21.12.2025).

111. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закону України від 15.12.1993 № 3687-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 32. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> (дата звернення: 21.12.2025).

112. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 36. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12> (дата звернення: 21.12.2025).

113. Про охорону прав на компонування напівпровідникових виробів. Закон України від 05.11.1997 № 621/97-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, № 8, ст. 28. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 21.12.2025).

114. Про охорону прав на промислові зразки: Закон України від 15.12.1993 № 3688-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 7, ст. 34. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12> (дата звернення: 21.12.2025).

115. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 № 3116-ХІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 21, ст. 218.

Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення: 21.12.2025).

116. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці. Постанова Кабінету Міністрів України № 611 від 09.08.1993. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF> (дата звернення: 21.12.2025).

117. Про племінну справу у тваринництві: Закон України від 15.12.1993 № 3691-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 2, ст. 7. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12> (дата звернення: 21.12.2025).

118. Про правову охорону географічних зазначень: Закон України від 16.06.1999 № 752-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 32, ст. 267. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-14> (дата звернення: 21.12.2025).

119. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України № 1667-IX від 15.07.2021. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2023, №№ 6-7, ст. 18. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20> (дата звернення: 21.12.2025).

120. Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні. Указ Президента України № 479/92 від 18.09.1992. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479/92> (дата звернення: 21.12.2025).

121. Проект Закону № 13110 від 17.03.2025 про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені у зв'язку із проходженням військової служби. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/bills/card/56004> (дата звернення: 21.12.2025).

122. Проект Закону № 13111 від 17.03.2025 про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо прав інтелектуальної власності на об'єкти,

створені у зв'язку із проходженням військової служби. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56006> (дата звернення: 21.12.2025).

123. Рекомендації щодо правового режиму службових творів. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ada2c9ec-4ce3-4e61-b743-b5afd540e4d3&title=RekomendatsiiSchodoPravovogoRezhimuSluzhbovikhTvoriv> (дата звернення: 21.12.2025).

124. Ромашко А. С., Поладько О. М. Ризики раціоналізаторської пропозиції в правовому полі України. С. 100–101. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/27494/1/P.100-101.pdf> (дата звернення: 21.12.2025).

125. Рязанова Н. Юридичні гарантії майнових прав на службові об'єкти інтелектуальної власності. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 5. С. 105–112.

126. Сафончик О. І. До питання співвідношення правових категорій в сфері права інтелектуальної власності «торгівельна марка» та «комерційне найменування» в Україні. *Актуальні питання юриспруденції. Правова позиція*. № 3 (40). 2023. С. 75–78.

127. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: підручник. 2-е вид., змін. і доп. К.: НУБіП України, 2016. 355 с.

128. Семиноженко В. У світі відбулася гуманітарно-інноваційна революція. *Урядовий кур'єр*. 27 травня, 2000.

129. Слободянюк О. Спогади про світле майбутнє або право на наукове відкриття в «окремо взятій» Україні. *Інтелектуальна власність*. 2007. № 4. С. 29.

130. Сова В. В. Генезис правового регулювання створення та використання об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах до 1917 року. *Юридична наука*. 2020. № 2. Т. 2. С. 67–71.

131. Сова В. В. Локально-правове регулювання створення і використання об'єктів інтелектуальної власності в трудових правовідносинах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2022. № 2. С. 224–229.

132. Спіцина Г. О., Гордеюк А. О. Особливості сучасної класифікації об'єктів права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 58–64.

133. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія. За редакцією Я. М. Шевченко. Київ: КНТ, 2007. 626 с.

134. Сухан С. С. Класифікація об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах. *Право і суспільство*. 2025. № 4. Ч. 2. С. 317-323.

135. Сухан С. С. Об'єкти інтелектуальної власності військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право». 2025. № 91. Ч. 5. С. 339-345.

136. Сухан С.С. Особливості науково-технічної інформації як предмету цивільних правовідносин в законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 448-451.

137. Тверезенко О. Майнові права інтелектуальної власності як внесок до статутного капіталу господарського товариства. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 6. С. 50–59.

138. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Ратифіковано Законом № 1678-VII від 16.09.2014. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 21.12.2025).

139. Угода про заснування Світової організації торгівлі від 15.04.1994. Дата набрання чинності для України: 16.05.2008. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_342 (дата звернення: 21.12.2025).

140. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Редакція від 06.12.2005. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 21.12.2025).
141. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Дрішлюк А. І. Добровільне представництво у цивільному праві України: монографія. Київ: Істина, 2007. 176 с.
142. Харченко Г. Проблематика правової природи права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 173.
143. Цибульов П. М., Чеботарьов В. П., Зінов В. Г. Управління інтелектуальною власністю / За ред. Цибульова: Монографія. К.: «КІС». 2005. 448 с.
144. Цивільне і сімейне право України: навч.-практ. посіб. / Харитонов Є., Калітенко О., Зубар В.; за ред Є. Харитонova, А. Дрішлюка Х.: ТОВ «Одіссей», 2013. 265 с.
145. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 21.12.2025).
146. Чобот О. А. «Ноу-хау» та договір на його передачу: Автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 1994. 24 с.
147. Шимон С. І. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. Монографія. К. 2014. 664 с.
148. Юрковська В. В. Поняття та ознаки трудових правовідносин. *Право та інновації*. 2016. № 1 (13). С. 67–72.
149. Якубівський І. Об'єкти права інтелектуальної власності з позиції рекодифікації цивільного законодавства України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 2 (26). С. 162–170.
150. Яриш О. М. Вплив критерію невідчужуваності на цивільну оборотоздатність інформації. *Юридична Україна*. 2004. № 11. С. 80–85.

151. Яркіна Н. Є. Способи здійснення права інтелектуальної власності, яке належить декільком особам спільно. *Приватне право*. 2013. № 2. С. 252–259.

152. 발명진흥법 [시행 2011. 10. 1.] URL: <https://www.law.go.kr/LSW/lsEfInfoP.do?lsiSeq=111550#> (дата звернення: 21.12.2025).

153. 저작권법 [시행 2025. 9.] URL: <https://www.law.go.kr/%EB%B2%95%EB%A0%B9/%EC%A0%80%EC%9E%91%EA%B6%8C%EB%B2%95> (дата звернення: 21.12.2025).

154. 특허법 [시행 2001. 7. 1.] URL: <https://law.go.kr/LSW/lsInfoP.do?lsiSeq=51819#0000> (дата звернення: 21.12.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Сухан С. С. Особливості науково-технічної інформації як предмету цивільних правовідносин в законодавстві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 448-451. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/96>
2. Сухан С. С. Класифікація об'єктів інтелектуальної власності у трудових правовідносинах. *Право і суспільство*. 2025. № 4. Ч. 2. С. 317-323. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.4.2.44>
3. Сухан С. С. Об'єкти інтелектуальної власності військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право»*. 2025. № 91. Ч. 5. С. 339-345. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.5.49>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

4. Сухан С. С. Проблематика правового застосування деяких об'єктів інтелектуальної власності України. *Актуальні проблеми інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, м. Будапешт, 04 - 05 жовтня 2025 року*. С. 78-82 (форма участі – онлайн).